

KS. WITOLD KUJAWSKI – WŁOCŁAWEK

**REPERTORIUM KSIĄG WIZYTACYJNYCH
DIECEZJI KUJAWSKO-POMORSKIEJ PRZECHOWYWANYCH
W ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNYM W GNIEŹNIE**

(Część pierwsza)

Wstęp

Po repertoriach ksiąg wizytacyjnych diecezji kujawsko-pomorskiej¹, wypada zająć się tymi księgami, które w następstwie rozbiorów Polski i nowych podziałów administracji kościelnej na ziemiach polskich, znalazły się poza Włocławkiem.

Praktyka, potem uzasadniona wprowadzonymi zasadami archiwalnymi, podpowiadałaby, że wszystkie księgi powstałe w kancelarii biskupów kujawsko-pomorskich i gromadzone we Włocławku, tam powinny się znajdować. Że tak się nie stało, winę ponoszą zaborcy, którzy nakazali wydać z diecezji macierzystych akta wizytacyjne odnoszące się do terenów, które znalazły się w innej diecezji, a nawet w innym państwie. Ponieważ obszar historycznej diecezji kujawsko-pomorskiej, ze stolicą we Włocławku, znalazł się w większości na terenie państwa pruskiego i przyłączony został do archidiecezji gnieźnieńskiej i diecezji chełmińskiej, ale z siedzibą w Pelplinie, władze zaborcze wymusiły przekazanie wspomnianych ksiąg do tych diecezji. Niewielka ich część przeszła także do diecezji płockiej. Wszystkie te księgi ostatecznie tworzą jeden zespół archiwalny, który wprawdzie nie znajdzie się już na jednym miejscu, ale w ramach niniejszego repertorium tak jest traktowany.

W niniejszym repertorium omawiane są księgi wizytacji, które znalazły się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie i zostały włączone w skład zespołu Konsystorza Gnieźnieńskiego.

¹ Opracowane przez niżej podpisanego, zaczęto wydawać w czasopiśmie „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” począwszy od t. 68 (1997).

Dużą pomocą przy pisaniu niniejszego repertorium okazała się praca Stanisława Kozierowskiego dotycząca parafii archidiecezji gnieźnieńskiej². Zasadniczo podawano strony dotyczące poszczególnych parafii w pierwszym zapisie danej parafii. Czytelnik będzie mógł odnieść się, w razie potrzeby, do tych zapisów, gdy w dalszej części będą protokoły wizytacji danych parafii.

Przy opracowywaniu repertorium korzystano także z pomocy „Roczników Archidiecezji Gnieźnieńskiej” z 1985 i z 1997 roku. Niestety, dane w nich zawarte różnią się, jeżeli chodzi o miejscowości parafialne. Zdaje się, że dokładniejszy jest rocznik z 1985 roku, chociaż ten z 1997 roku był wydany z wielkim rozmachem. Powstawały niekiedy trudności z identyfikacją miejscowości podanych w wizytacjach. Podawano je więc tak, na ile można było je odczytać. Zdarza się jednak, że niektóre parafie z pogranicza dawnego archidiakonatu kruszwickiego i pomorskiego, znajdujące się w omawianych wizytacjach, po 1818 roku znalazły się w granicach diecezji chełmińskiej. Przy identyfikacji miejscowości parafialnych korzystano ze „Spisów kościołów i duchowieństwa diecezji chełmińskiej z 1963 roku”.

Identyfikację członków kapituły kruszwickiej, nader często występujących w tych wizytacjach umożliwił³ katalog prałatów i kanoników kruszwickich opracowany przez ks. Antoniego Fiutaka, natomiast gdy chodziło o prałatów i kanoników włocławskich, rolę tę spełniło opracowanie ks. Stanisława Chodyńskiego zawierające katalog alfabetyczny członków tejże kapituły⁴.

Należy tu wyrazić szczerą wdzięczność Archiwum Archidiecezjalnemu w Gnieźnie, a głównie jej dyrektorowi księdzu doktorowi Marianowi Aleksandrowiczowi, za życzliwą pomoc, za zgodę na opracowanie tych materiałów.

Wykaz skrótów

akt	– aktualny, -a
krańc.	– krańcowy, -a
oryg.	– oryginalny, -a
sygn.	– sygnatura

² S. Kozierowski, *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej*, Poznań 1934.

³ A. Fiutak, *Prałaci i kanonicy kruszwicy*, [mnpś w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku].

⁴ S. Chodyński, *Katalog prałatów i kanoników włocławskich*, [rkps w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku].

ACons. E 1.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E 1.**

[2. Tytuł oryg.] Actio Visitationis Archidiaconatus Crusviciensis in Diocesi Wladislaviensi [...] per me, Thomam Zakrzewski, Archidiaconum Crusviciensis et Canonicum Wladislaviensem⁵, Anno Domini MDLXXXII [1582] perfecta.

[3. Daty krańc.] **1582-1599.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (33,00 x 24,00). Kart liczbowanych (od nowa – ołówkiem) 224. Na początku księgi wklejone 3 karty, zawierające (spisane na maszynie): spis treści i spis parafii dekanatów: kruszwickiego, inowrocławskiego, bydgoskiego i raciażskiego⁶.

Karty czyste: 85v, 92v, 104v, 105v, 135v, 150 v, 159, 223, 223v, 224. Dwie karty nieliczbowane pomiędzy wklejonymi kartami spisu treści i spisu parafii. Karta 104 i karta 105 są odpisami fermentów wizytacji parafii w Dybowie i parafii Branno, które znalazły się w archidiecezji gnieźnieńskiej. Widać, że właściwa księga została we Włocławku. Ich odpis, uwierzytelniony pieczęcią, sporządził ks. Benedykt Cynka⁷, notariusz Konsystorza Generalnego Włocławskiego, dnia 30 października 1821 roku.

Stan zachowania księgi bardzo dobry. Karty 74 i 75 są luźne. Na marginesach częste uwagi i notatki, zapewne osób korzystających z księgi. Oprawa nowa w skórę.

[5. Uwagi]. Ponieważ w księdze znajduje się także dawna foliacja, co wskazuje na to, że księga w obecnej postaci powstała z kilku części, dawniej wchodzących w skład innych ksiąg. Są liczne braki, co uwidacznia się w tym, że niektóre protokoły nie mają zakończenia, a następnym początku protokołu wizytacyjnego. Przy oprawie przestawiono karty. Od k. 55 powinna być taka kolejność: k. 57, 56, 59, 58, 60. Protokoły nie zawsze były pisane wg jednego formatu. Pismo różnej ręki, nie zawsze wyraźne, często z przyczyny zbyt błędnego atramentu. Najczęściej zaczynało się od opisu stanu paramentów kościelnych i ogólnego wyglądu wnętrza świątyni, co nie zawsze jest dla historyka najważniejszą sprawą.

W dużej mierze, protokoły zawarte w tej księdze, świadczą, że przeprowadzano wizytację także jako wewnętrzną, to znaczy zajmowano się życiem osobistym duchowieństwa, a także pytano o innowierców tam mieszkających oraz o poziom moralny i korzystanie z sakramentów przez parafian. Jest to szczególnie uwzględniane przez niektórych wizytatorów, zwłaszcza Kacpra Chronowickiego⁸, kantora kruszwickiego, wizytującego w 1585 roku dekanat inowrocławski. Jest to zrozumiałe, ponieważ biskup Rozrażewski (1581-1600) był jednym z tych biskupów, którzy gorliwie prze-

⁵ Biogram tego kanonika włocławskiego i archidiacona kruszwickiego zob. Chodynski, *Katalog*, s. 1066-1069.

⁶ Ten dekanat wprawdzie w większości pozostał w diecezji macierzystej, od 1818 roku nazwanej kaliską, czyli kujawsko-kaliską, jednak przy przekazywaniu nie odłączono go z księgi, w której musiał się znajdować.

⁷ Biogram tego kanonika, a potem prałata, włocławskiego zob. Chodynski, *Katalog*, s. 144, 147-149.

⁸ To pewnie Chronowski, którego biogram zob. Futak, *Prałaci i kanonicy kruszwiccy*, s. 12-13.

ciwstawiali się nadużyciom ze strony duchowieństwa i innowierstwu. Ze zrozumiałych względów nie podawano szczegółów tych wiadomości w repertorium.

Księga została poddana konserwacji i uzupełniono brakujące brzegi kart masą papierową, ale w kilku przypadkach zakryto tekst, którego nie da się odczytać, np. nazwisko Mateusza, współkolatora parafii Kościeszki na k. 149.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Spis treści, k. 1. [karty 1-3, dodatkowe, ale ze starego papieru, ze spisami sporządzonymi na maszynie].

Spis parafii, k. 2-3.

Karta tytułowa, jak wyżej, z dodaniem wyliczenia: dekanaty: kruszwicki, raciążski, inowrocławski, bydgoski, k. 1.

D e k a n a t k r u s z w i c k i

K o l e g i a t a k r u s z w i c k a

Opis kolegiaty kruszwickiej, w której powinny być odmawiane godziny kanoniczne przez prałatów i kanoników. Każdy z prałatów i kanoników przynajmniej dwa miesiące w roku powinien rezydować przy kolegiacie i brać udział w odmawianiu godzin kanonicznych. Nieobecni, często mieszkający daleko, zastępowani są przez wikariuszy. Dalej podano opis uposażenia członków kapituły, k. 1-3v.

S ł a w s k [Wielki]⁹

Kościół pw. św. Bartłomieja. Prawo patronatu bp. włocławskiego. Opis uposażenia w ziemię i dziesięciny. Wsie parafialne: Sławsk, Boskowicze (pewnie obecne Bozejewice), Żerniki i Tupadły. Proboszcz – Jan z Gembic, rezyduje. Należy przeprowadzić naprawę budynku świątyni, domu proboszczowskiego i szkoły, k. 3v.

P o l a n o w i c e¹⁰

Kościół spłonął przed ośmiu laty. Była tymczasowa kaplica, z wyglądu szopa, słomą kryta. Kolator, Jan z Bogusławic Sierakowski, nie dbał o odbudowę, chociaż było już nieco materiału budowlanego. Opis uposażenia parafii w grunty i dziesięciny. Wsie parafialne: [Polanowice], Ruczewo, Baranowo, Sokolniki, Krasicze, Giżewo, Racice, Słabęcín, Starczewo, Janikowo, Książ. Szkoły nie było. Akatolicy szlachcice: Jakub Szwiszewski, Krzysztof Markowski, Andrzej Grabski. Proboszcz, pochodzenia szlacheckiego, Marcin Kijewski, posiadający jedynie święcenia subdiakona, nie rezydował. Był wikariusz niewiadomego imienia. Parafia zaniedbana, k. 3v-4v.

⁹ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 189-190.

¹⁰ Tamże, s. 168-169.

S t o d o ł y¹¹

Kościół, od dwóch lat budowany, pw. św. Wojciecha, ale przedtem nosił wezwanie Świętego Krzyża. Szkoła niedawno odbudowana. Był zapis niejakiego „Piotrusza” z Trzemeszna. Opis uposażenia. Proboszcz – Wawrzyniec z Bratoszewic, zakonnik z Trzemeszna, k. 4v-5.

S t r z e l n o¹²

Kościół parafialny pw. Świętego Krzyża, inkorporowany do klasztoru. W dawnym kościele parafialnym odprawia się trzy msze w roku¹³. Miejscowości parafialne: Łąkie, Kijowicze, Wronowy¹⁴, Sławsko Małe, Żegotki. Proboszcz, niewiadomego imienia, Poderski¹⁵. Do pomocy byli kapłani: Mateusz Poller, Jan Strzelecki, Bartłomiej Drobnin, Jakub Balicze. Był nauczyciel szkoły – bakałarz. Przy szpitalu znajdował się kościół Świętego Ducha, k. 5-5v.

O s t r o w o [Mogileńskie]¹⁶

Prawo patronatu zakonnic ze Strzelna. Kościół pw. św. Doroty. Wsie parafialne: [Ostrowo], Bielsko, Siedluczna, Ciencisko. Poprzedni proboszcz zmarł w wieku 101 lat i, z powodu jego starości, parafia zaniedbana. Nowy proboszcz – Jan ze Strzelna¹⁷, k. 5v.

K o ś c i e s z k i¹⁸

Świątynia utrzymana w należyтым porządku. Kościół pw. św. Piotra i Pawła Apostołów. Prawo patronatu należało do Jerzego Mateusza Krzysztofa Kościeskiego i Macieja Kościeskiego. Wsie parafialne: [Kościeszki], Rzeszyn, Rzeszynek, Golejewo, Sierakowo, Mirosławice, Chrosno, Lachmirowice, Siemionki, Włostowo. Innowiercy, czy też nie spowiadający się: Jan Chodowski, Sebastian Kołuczki, Jan Makowski, niepodanego imienia Mierosławski. Proboszcz – Wojciech z Siedlimowa, rezydował, k. 6-6v.

G ę b i c e¹⁹

Miasto (oppidum). Kościół, z powodu nierezydencji proboszcza, w zaniedbaniu. Nosił wezwanie św. Mateusza Ewangelisty i św. Andrzeja Apostoła. Była to świątynia murowana. Uposażenie, czyli ziemia, w dzierżawie. Szkoły nie było. Miejscowości parafialne: [Gębice], Dzierżazna, Suchorzewo, Różanna, Procyń. Niejaki Suchorzewski nie spowiada się. Proboszcz – Andrzej Probucki, najrzadziej bywa w parafii. Był altarzysta – Andrzej z Grabowa. Dwóch niepraktykujących mieszczan: Grzegorz

¹¹ Tamże, s. 204-205.

¹² Tamże, s. 207-209.

¹³ Pewnie chodzi o rotundę św. Prokopa.

¹⁴ Teraz ośrodek samodzielnej parafii.

¹⁵ Lekcja niepewne.

¹⁶ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 149-150. W tekście podano – Ostrowo koło Strzelna. Teraz parafia nosi nazwę „Ostrowo Mogileńskie”.

¹⁷ Tekst w tym miejscu poprawiony.

¹⁸ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 92-93.

¹⁹ Tamże, s. 43-44; w tekście jest Gambicze. Obecnie nazwa brzmi „Gębice”.

Greih i Bartłomiej Sttoch. Stary szpital, przy którym kościół pw. Świętego Ducha. Posiadał własne uposażenie. Był przy nim kapłan, Bartłomiej z Gębic, liczący już lat 90, k. 6v-8.

L u d z i s k o²⁰

Kościół opuszczony i sprofanowany, prawa patronatu Faliszewskiego i Słaboszewskiego. Parafia była od dawna dobrze uposażona. Aktualnie w budynkach parafialnych i szkole mieszkali wieśniacy, k. 8v.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i

[I n o w r o c ł a w]²¹

Kościół św. Mikołaja, dobrze utrzymany i uposażony. Proboszcz – Piotr Gawłowski, sekretarz królewski, nie rezydował. Zatrudniał kapłana, Stanisława z Czerniewa. Była szkoła i bakałarz, który miał nawet promocję do przyjęcia święceń. Kaplica, poza murami miasta, pw. Bożego Ciała, posiadająca własne uposażenie. Szpital, dawno fundowany, z uposażeniem we wsi zwanej Szpital. Z dochodów korzystał proboszcz Gawłowski. Przy szpitalu była świątynia. Kościół parafialny poza murami miasta, pw. Matki Bożej. Proboszcz – Piotr Gawłowski. Wsie parafialne: Trzaski, Baciszewko, Marcinkowo, Turzany, Jacewo, Słońsko, połowa wsi Balin, Gnojno, Strzemkowo, Popowice, Batkowo, Szymborze. Był wikariusz – Mikołaj z Rozniatowa, już starzec. Wspomaga go kapłan z miasta. Szkoła dobra i posiadała gorliwego nauczyciela. Przy kościele tym prebenda św. Jakuba. Posiadał ją Piotr Gawłowski. Kościół zakonny franciszkański. W klasztorze znajdowało się trzech zakonników. Kościół Świętego Krzyża przy szpitalu, w którym było 9 ubogich, k. 8v-10.

G n i e w k o w o²²

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół pw. św. Konstancji. Parafia dobrze zarządzana. Wykaz wyposażenia i uposażenie. Świątynia murowana, wymagająca remontu. Miejscowości parafialne: [Gniewkowo], Chrzastawa, Buczkowo, Lipie. Proboszcz – Paweł Cichrowski, kanonik wrocławski²³. Wikariusz – Bartłomiej z Koła. Szkoła była, ale nauczyciel niedbały i dzieci nie uczył, k. 10v.

P i e r a n i e²⁴

Kościół pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu Sebastiana Osieczkiego i Jana Chodowskiego, obydwóch innowierców. Kościół sprofanowany. Od lat czterech nie było proboszcza. Był minister luterski, niejaki Walenty Neotobol. Wsie parafialne: [Pieranie], Sobiesierne, Bąkowo, Dziewa, Głonikowo (może obecne Głojkowo). Wierni uczęszczają do Sędzina lub Brudni, k. 10v-11.

²⁰ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 110-112.

²¹ Tamże, s. 67-70.

²² Tamże, s. 46-47.

²³ Biogram tego kanonika, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 131-132.

²⁴ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 160.

B r a n n o²⁵

Świątynia zaniedbana. Nieco wyposażenia w paramenty liturgiczne. Kościół nie-konsekrowany, pw. św. Piotra. Prawo patronatu należy do Macieja Brańskiego. Innowierczyni, niejaka Gosławska z Markowa. Wsie parafialne: [Branno], Murzynowo, Lipie, Perkowo, Markowo, Kijewo, Gazowo. Od siedmiu lat parafia nie ma proboszcza. Kolator utrzymuje wikariusza, Piotra z Bądkowa, k. 11-11v.

O r ł o w o²⁶

Parafia inkorporowana do parafii Dybowo. Proboszcz, niepodanego imienia, Nadołski, muzyk królewski, nie rezydował. Wikariusza nie było. Świątynia zaniedbana. Dawny proboszcz, niejaki Pszonka, zapisał dla parafii ornaty, książki i monstrancję, które dopiero w 1584 roku oddano, k. 11v-12.

S z a d ł o w i c e²⁷

Kościół pw. św. Bartłomieja. Wymagał naprawy. Paramenty liturgiczne przechowywano w domu proboszcza. Wsie parafialne: Latkowo, Węclawice, Skalmierowice. Prawo patronatu należało do bpa włocławskiego. Proboszcz – Maciej z Bobrownik, k. 12-12v.

L i s z k o w o²⁸

Kościół patronatu Liskowskich, od wielu lat sprofanowany, w ręku innowierców, których minister mieszka w domu proboszcza, k. 12v.

P a r c h a n i e²⁹

Prawo patronatu należy do prałata i dziekana kruszwickiego. Wsie parafialne: [Parchanie], Okonice, Słońsk, Łągiewniki, Gąski, Śrubsk, Szpital, Modliborzyce, Barziszewo, Niemojewo. Były wypadki odmawiania uczestniczenia w sakramencie pokuty. Proboszcz – Tomasz Rogaliński, ale tu nie rezyduje, za to ma wikariusza, Jana z Łowicza, k. 12v-13.

O s t r o w o k. Gniewkowa³⁰

Świątynia wyglądała źle. Kościół pw. Matki Boskiej. Uposażenie nie przynosiło dochodu. Kolatorami byli: Jan, Wojciech, Piotr Ostrowicki. Proboszcza nie było. Kolatorzy od lat piętnastu utrzymywali kapłana, pewnie Jana ze Strzelna, który nie miał jednak nominacji, k. 13-13v.

P ł o n k o w o³¹

Kościół pw. św. Oswalda. Prawo patronatu należało do Andrzeja Kaczkowskiego i Jana Płonkowskiego. Sprzyjali ono innowierstwu. Katoliczką była żona Kaczkow-

²⁵ Tamże, s. 17.

²⁶ Tamże, s. 143.

²⁷ Tamże, s. 211-212; w tekście nazwa parafii brzmi „Shawłowicze”.

²⁸ Kozierowski, *Szematyzm*, s.107-108.

²⁹ Tamże, s. 155-156; dawna pisownia nazwy parafii: „Parkanie”.

³⁰ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 145-146.

³¹ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 162-163; w tekście nazwa brzmi: Płonikowo.

skiego i chciała mieć kapłana katolickiego, ale spotkała się ze sprzeciwem. Dawniej było tu nawet dwóch kapłanów. Świątynia nowa i w dobrym stanie, przez innowierców sprofanowana. Wsie parafialne: [Płonkowo], Łojewo, Glinno, Czackowo, Płonkówek, Topola, Dobiesławice, Mierogoniewice, Ściborze, k. 13v-4.

D ź w i e r z c h n o³²

Kościół pw. św. Katarzyny. Prawo patronatu należało do prepozyta kruszwickiego. Świątynia stara i znacznie zniszczona. Nie miała stałego proboszcza. Był dawniej jakiś kapłan, ale opuścił parafię. Kościół posiadał pewne wyposażenie w paramenty liturgiczne. Wsie parafialne: [Dźwierzchno], Jordanowo i osada młyńska, k. 14-14v.

T u c z n o³³

Kościół pw. św. Piotra. Wsie parafialne: Tuczno, Mierzwin, Złotniki³⁴, Gniewkówek, Łoncko. W parafii, mieszkaniec Jan Popowski był anabaptystą, a Adam Gniewkowski pewnie innowiercą-protestantem. Proboszcz – Jan Wilkostowski, kleryk niższych święceń, miał wikariusza, Sebastiana z Powidza (?). Była szkoła i nauczyciel (mgr) uczył 12 dzieci, k. 14v-15.

J a k s i c e³⁵

Kościół pw. św. Marcina, dobrze utrzymany wewnątrz i zewnątrz. Parafię tworzyła tylko wieś parafialna. Prezentę na proboszcza miał Stanisław Smarzyński z Bydgoszczy, ale był jeszcze bez niższych nawet święceń i nie rezydował. Parafianie postarali się o kapłana, Mateusza z Woli Bachornej, wyświęconego w 1580 roku, k. 15v-16.

K o ś c i e l e c³⁶

Nazwany miastem (oppidum) z prepozyturą. Kościół pw. św. Małgorzaty. Prawo patronatu należało do Jana, Andrzeja, Krzysztofa i Stanisława Kościeleckich, do niejakiego Krotowskiego z Łabiszyna i do Latańskiego, starosty inowrocławskiego. Świątynia murowana. Prepozyt Andrzej Kościelecki, opat. Posiadał zarządcę parafii, Jana (pewnie z Wągrowca) oraz kapelana, imieniem Paweł, który był tu już od 30 lat. Dawniej było tu 6 mansjonarzy, którzy mieli własne uposażenie. Nie podano miejscowości parafialnych, k. 16-17.

O s t r o w o k o ł o K o ś c i e l c a³⁷

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Prawo patronatu należało do Jana Krotowskiego, wojewody inowrocławskiego. Wsie parafialne: Wogielcz, Sziedlec i Janikowo. Proboszcz – Michał z Szarleja, liczący lat 80, rezyduje. Była szkoła i nauczyciel, k. 17-17v.

³² Kozierowski, *Szematyzm*, s. 40-41; dawna nazwa parafii brzmiała: Dzwirzno.

³³ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 220.

³⁴ Teraz ośrodek samodzielnej parafii.

³⁵ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 71-72.

³⁶ Tamże, s. 90-92.

³⁷ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 147-148; teraz parafia ta nosi nazwę Janikowo-Ostrowo.

Ł a b i s z y n³⁸

Miasto (oppidum), na granicy Kujaw. Kościół murowany, dobrze utrzymany przez mieszczan. Drugi kościół drewniany pw. św. Mikołaja. Miejscowości parafialne: Oburznia, Smogorzewo, Jeżewo, Ojrzanowo, Kania, Oporowo. Prawo patronatu należało do Stanisława Latańskiego, starosty inowrocławskiego. Kolator korzystał z uposażenia parafii. Proboszcza nie było. Zarządzał Wawrzyniec z Kazimierza i rezydował. Ubodzy żyli z jałmużny, czyli szpitala nie było. Była szkoła i nauczyciel Jan. Na końcu dopisek, że od 4 lat parafia nie miała ani proboszcza, ani zarządcy. Był także kościół św. Tomasza, po tej samej stronie rzeki Noteci, a więc od strony Wielkopolski³⁹. Rzeka dzieliła dwie diecezje. Pierwotnie był to Kościół parafialny. Kościół ten aktualnie był sprofanowany przez pochowanie w nim jakiegoś innowiercy i od dwóch lat nie odprawiano w nim mszy. Ponadto była kaplica Świętego Krzyża, gdzie niekiedy sprawowano mszę. Poza miastem był jeszcze kościół św. Jana Chrzciciela, bez własnego funduszu, gdzie także niekiedy sprawowano nabożeństwa. Był szpital, fundowany przed 24 laty przez Jana Latańskiego, wojewodę poznańskiego, z zapisanym uposażeniem, z którego korzysta prepozyt tego szpitala. Był nim, starszy już wiekiem, Błażej z Domaniewic, bakalarz sztuk wyzwolonych, k. 17v-19.

L i s e w o K o ś c i e l n e⁴⁰

Kościół był w rękach innowierców, przy nim minister innowierczy, niejaki Andrzej. Prawo patronatu szlacheckiego. Ponieważ katolicy, zamieszkali w tej parafii mieli daleko do sąsiednich świątyń, bp Karnkowski zezwolił wybudować nową świątynię, w pobliżu Lisewa, z fundacji Andrzeja i Stanisława Witosławskich, katolików, we wsi Pęchowo, k. 19-19v.

P ę c h o w o⁴¹

Była to parafia nowa. Kościół pw. Świętej Trójcy, św. Stanisława i Andrzeja, uposażony przez wyżej wspomnianych (przy Lisewie Kościelnym) fundatorów. Wsie parafialne: Dąbrówka Kujawska, Wodzitowo, Tarkowo, Rucewo, Rucewko, Mochel, Dobrogoszcz, Nowa Wieś, Morskie Małe. Prawo patronatu należało do Andrzeja i Stanisława Witosławskich. Proboszcz – Mikołaj z Łasku. Było kilku innowierców, k. 19v-20.

K o b i e l i c e⁴²

Kościół pw. Wszystkich Świętych, w rękach innowierców. Kolatorami byli Jan i Wojciech Niemojewscy, innowiercy i Jakub Szmorzyński, katolik. Proboszcza nie było. Ostatnim był Stanisław Kolczyński, który zmarł 10 lat temu. Wsie parafialne: Kobielice, Konary, Michałowo, k. 20-20v.

³⁸ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 113-114; rzeka Noteć rozdzielała miasto. Część lewobrzeżna należała do archidiecezji gnieźnieńskiej, część prawobrzeżna, z kościołem drewnianym, do diecezji włocławskiej. Nie powiedziano jednak wyraźnie, który kościół należał do jakiej diecezji.

³⁹ Ta część Łabiszyna leżała w granicach archidiecezji, ale wizytował ją przedstawiciel biskupa włocławskiego.

⁴⁰ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 107.

⁴¹ Tamże, s. 158-159.

⁴² Parafia dzisiaj nie istnieje.

S ę d z i n

Kościół pw. św. Mateusza. Przed 18 laty częściowo odbudowany. Prawo patronatu należało do prepozyta płockiego, aktualnie Jakuba Górskiego, kanonika krakowskiego i rektora uniwersytetu krakowskiego. Nie było proboszcza, bo dochody plebańskie brał sam kolator, ale miał wikariusza, Szymona z Radziejowa, k. 20v-21.

G ó r a⁴³

Wieś szlachecka, Marcina Teleskiego, innowiercy, który utrzymywał tu ministra innowierczego. Kościół i inne zabudowania parafialne w ruinie. Wsie parafialne: Radojewice, Łąkocin, Dulsk, Łojewo, Szarlej, Witowy, Karczyn, Sikorowo, Pławinek, Wilczkowiec, Dziennice. Wyposażenie w paramenty liturgiczne rozdano innym kościołom katolickim. Kościół od lat 13 nie posiadał proboszcza, k. 21.

M u r z y n n o⁴⁴

Kościół pw. św. Mateusza, konsekrowany przez bpa Karnkowskiego. Wsie parafialne: Murzynno i Nowa wieś. Proboszcz, niewiadomego imienia, w bardzo podeszłym wieku, był tu od lat 27. Wikariusz – Wojciech ze Słupów, k. 21v.

B o b r o w n i k i⁴⁵

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół znacznie zniszczony. Proboszcz nazwiskiem Ossowski, prowadzący życie człowieka świeckiego. Staraniem mieszczan był wikariusz prowadzący duszpasterstwo, k. 22.

D e k a n a t b y d g o s k i, k. 22

B y d g o s z c z⁴⁶

Kościół pw. św. Marcina i Mikołaja. Było przy nim 6 kapłanów. Bogate wyposażenie w paramenty liturgiczne. Szkoła była i uczyło się 150 uczniów. Przy przytułku, poza murami, prepozytura św. Stanisława. Prepozyt – Benedykt Taborowski. Na przedmieściu, w kierunku Koronowa, jest piękny, nowo wystawiony szpital. Na tym samym przedmieściu kościół nowy, wystawiony przez jednego z mieszczan, konsekrowany przez bpa Karnkowskiego (1567-1581). Mieszczanin, zwany Gracza, rozpoczął budowę kolejnej świątyni, murowanej, pw. Świętego Ducha, na miejscu, gdzie przedtem był kościół drewniany. Był klasztor karmelitów. Proboszcz – Sebastian Paulin z Chawoszyna, k. 22v-24v.

S o l e c⁴⁷

Kościół pw. św. Stanisława. Wsie parafialne: Otorowo, Przyłubie, dwie osady młyńskie. Proboszcz – Nikodem Taborowski⁴⁸, prepozyt szpitala w Bydgoszczy. Był

⁴³ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 56-57.

⁴⁴ Tamże, 137.

⁴⁵ Zrobiono uwagę, że należą one do Królestwa Polskiego (Kongresowego). Znalazły się w diecezji płockiej. Trudno powiedzieć, dlaczego tu znalazł się protokół wizytacji tej parafii.

⁴⁶ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 21-23.

⁴⁷ Tamże, s. 198-199. Obecnie Solec Kujawski.

⁴⁸ Przy opisie szpitala bydgoskiego podano imię Taborowskiego jako Benedykt.

wikariusz – Bartłomiej z Dobrzynia. Z tej świątyni korzystali parafianie parafii Liszkowo, zajętej przez innowierców, k. 25-25v.

Ż o ł ę d o w o⁴⁹

Kościół pw. Świętego Krzyża. Patronat należał do Mikołaja Żołędowskiego, właściciela wsi. Od wielu lat nie było proboszcza, k. 25v-26.

F o r d o n⁵⁰

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół pw. św. Mikołaja, patronatu królewskiego. Proboszcz – Jan Kokalewski. Wikariusze: Maciej z Czarnina i Ambroży ze Skowronowa, zakonnicy z zakonu bożogrobców z Miechowa, którzy okazali zezwolenie swojego przełożonego Lugwińskiego, uzyskane na prośbę proboszcza, Kokolewskiego. Miejscowości parafialne: [Fordon], Jaruzyn, Strzelce, Łęg, Siersk. Nie było szkoły, co parafianie mieli za złe proboszczowi, który nie postarał się o nauczyciela. W pobliżu Wisły znajdowała się kaplica, czyli kościół, miejsce pierwszej fundacji, teraz bardzo zniszczony. W szpitalu 8 ubogich, k. 26-26v.

O s i e l s k o⁵¹

Wieś należąca do kapituły włocławskiej. Proboszcz – Andrzej z Mokowa. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Wsie parafialne: [Osiełsk], Czarnówko i Niemcz, k. 26v-27.

D ó b r c z⁵²

Patronatu kapituły włocławskiej. Proboszcz – Mikołaj z Gruczna. Wsie parafialne: Gądecz, Ciesewice, Sienna, Trzebień, Kotomierz, Pyszczyń i Borówno, k. 27-27v.

S t r z e l e w o⁵³

Kościół, biednie wyglądający, pw. św. Doroty. Należała do tej parafii tylko wieś parafialna. Patronatu szlacheckiego. Aktualnie proboszczem, bardzo biednym, był Kalikst z Gębic, od 2 lat. Poprzednio parafia wiele lat wakowała, k. 27v-28.

D ą b r ó w k a⁵⁴

Wieś. Patronat należał do kasztelana gdańskiego. Proboszcz – Walenty z Torunia, któremu wizytator miał wiele do zarzucenia. Wsie parafialne: [Dąbrówka], Sitno, Wojnowo, Mochle, Osówiec i Kruszyn, k. 28.

K o r o n o w o⁵⁵

Opat z Koronowa nie zgodził się na wizytację, k. 28.

⁴⁹ Parafia ta po 1818 i 1821 roku znalazła się w ówczesnej diecezji chełmińskiej.

⁵⁰ Parafia ta także znalazła się w diecezji chełmińskiej.

⁵¹ Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

⁵² Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

⁵³ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 206-207.

⁵⁴ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 31-32; teraz parafia nosi nazwę Dąbrówka Nowa.

⁵⁵ Opactwo to znalazło się w diecezji chełmińskiej.

W ł ó k i⁵⁶ i W t e l n o⁵⁷

Te wsie i parafie należały do opactwa w Koronowie. Proboszczami byli zakonnicy. Nie zgodzono się na wizytację, k. 28.

**Wykaz kościołów, w których dostrzeżono pewne braki
i zarządzenia powizytacyjne.**

1. Kruszwica – kolegiata.	2. Sławsk [Wielki].	3. Polanowice, k. 28v.
4. Stodoły.	5. Strzelno.	6. Ostrowo [Mogileńskie].
7. Rządkwini.	8. Warzymowo ⁵⁸ .	9. Skulsk ⁵⁹ .
10. Koscieszki.	11. Gembice.	12. Ludzisko, k. 18v-29.
13. Inowrocław.	14. Gniewkowo.	15. Pieranie.
16. Branno.	17. Orłowo.	18. Szawłowice
19. Liszkowo.	20. Parchanie.	21. Ostrowo k. Gniewkowa
22. Polanowice.	23. Dźwierzchno, k. 29v.	24. Tuczno
25. Jaksice	26. Kościelec	27. Ostrowo k. Kościelca
28. Łabiszyn	29. Lisewo	30. Pęchowo
31. Kobelice	32. Sędzin	33. Góra
34. Murzynno		

Dekanat raciański⁶⁰

35. Raciażek	36. Słońsk	37. Nieszawa, k. 29-30
38. Służewo	39. Grabie	40. Koneck
41. Dąbrówka	42. Siniarzewo	43. Zakrzewo
44. Bądkowo	45. Ostrowąs	46. Barcin
47. Lubanie	48. Zbrachlin	49. Łowiczek
50. Chlewiska	51. Straszewo	52. Szpetal
53. Dybowo	54. Ostrowite Lipnowskie	55. Chełmica
56. Zaduszniki	57. Bobrowniki, k. 30v	

Rady na temat stwierdzonych zaniedbań w dekanacie kruszwickim, podczas wizytacji w 1582 roku i zalecone sposoby naprawy [czyli dekrety reformacyjne].

[Dekrety reformacyjne]

Dekanat kruszwicki

Kościół kruszwicki, k. 31-31v	Wieś Sławsk, k. 32
Wieś Polanowice, k. 32	Wieś Stodoły, k. 32
Miasto Strzelno, k. 32	Ostrowo k. Strzelna ⁶¹ , k. 32
Rządkwini, k. 32	Warzymowo, k. 32

⁵⁶ Obecnie kościół filialny w parafii Dóbrzez, w diecezji pelplińskiej.

⁵⁷ Obecnie parafia w diecezji pelplińskiej.

⁵⁸ Ta dawna parafia znalazła się po 1818 roku w diecezji kujawsko-kaliskiej.

⁵⁹ Ta parafia znalazła się po 1818 roku w diecezji kujawsko-kaliskiej.

⁶⁰ Dekanat ten w większości znalazł się po 1818 roku w diecezji kujawsko-kaliskiej, zaś parafie położone po prawej stronie Wisły - w diecezji płockiej.

⁶¹ Teraz Ostrowo Mogileńskie.

Skulsk, k. 33
 Miasto Gembice, k. 33-33v

Kościeszki, k. 33
 Ludzisko, k. 33v

Dekanat inowrocławski

[Miasto Inowrocław] k. 33v-34
 Pieranie, k. 34
 Orłowo, k. 34v
 Liszkowo, k. 34v
 Ostrowo k. Gniewkowa, k. 35
 Dzwierzchno, k. 35v
 Jaksice, k. 35v-36
 Ostrowo k. Kościelca, k. 36v
 Lisewo Kościelne, k. 36v

Miasto Gniewkowo, k. 34
 Wieś Branno, k. 34
 Szawłowice, k. 34v
 Perchanie, k. 34v-35
 Płonkowo, k. 35v
 Tuczo, k. 35v
 Kościelec, k. 36
 Łabiszyn, k. 36v
 Pęchowo, k. 36v.

[Dekanat kruszwicki]

Kruszwica⁶²

Wizytacja kolegiaty kruszwickiej odbyta przez Jana Gałczyńskiego, w roku 1584. Opis świątyni murowanej, jej wyglądu zewnętrznego i wnętrza oraz wyposażenia w paramenty liturgiczne. W księdze tej brakuje, wg dawnej foliacji, kart 332-335, gdzie pewnie był podany skład osobowy kapituły kolegiackiej. Stąd następnie podano wiadomość o szkole, której nauczyciel miał 6 uczniów. Podano nazwisko jednego z wikariuszy, Walentego ze Słupów. Dalej uposażenie wikariuszy, k. 37-40.

Sławsk [Wielki]

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół pw. św. Bartłomieja, patronatu biskupa włocławskiego. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Sławsk, Bożejowice, Baskowice, Żerniki, Tupadły, Przeddworze, Kobylniki, Roźniaty, Janowice, Markowice, Niemojewko, Piotrkowice, Ludzisko, Mątwy. Proboszcz – Jan z Gembic. Był nauczyciel w szkole, k. 41-41v.

Polanowice

Wieś Sierakowskiego, wojewody łęczyckiego. Kościół pw. św. Klemensa, patronatu Sierakowskiego, spłonął i nie został jeszcze odbudowany. W jego miejsce wybudowano [kaplicę], a raczej małą chatę, służącą do nabożeństw. Opis zabudowań parafialnych, wyposażenia i uposażenia parafii. Wsie parafialne: Polanowice, Gizewo, Cykowo, Racice, Słabęcín, Sukowy, Rzeczewo, Książ, Krassice, Sokolniki, Starzewo. Proboszcz – Marcin Kijewski, k. 42-43.

Kościeszki

Wieś szlachecka. Kościół mały, drewniany, pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Opis świątyni, zabudowań parafialnych, wyposażenia i uposażenia. Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszyn, Rzeszynek, Golejewo, Sierakowo, Chrosno, Lachmirowice, Siemionki. Proboszcz – Wojciech z Siedlimowa od 1579 roku. Był też jednocześnie proboszczem w parafii Siedlimowo, w archidiecezji gnieźnieńskiej, k. 43-44.

⁶² Kozierowski, *Szematyzm*, s. 100-102.

S k u l s k⁶³

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół patronatu królewskiego. Opis wyposażenia świątyni. Brak zakończenia wizytacji. Zdaje się, że następny protokół odnosił się do parafii Warzymowo⁶⁴, k. 44v-45.

O s t r o w o [M o g i l e ń s k i e]

Wieś prepozyta ze Strzelna. Kościół drewniany pw. św. Doroty. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia. Proboszcz – Jan ze Strzelna od 1583 roku, k. 45-46.

G ę b i c e

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół murowany pw. św. Macieja, Filipa i Jakuba Apostołów. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia. Proboszcz – Andrzej Prabucki, nie rezydował. Nie miał też wikariusza. Był jeden kapłan, altarysta, który z powodu dużej liczby parafian, nie mógł podołać wszystkim obowiązkom duszpasterskim. Szpital z kaplicą Świętego Krzyża, z własnym uposażeniem. Było w nim 12 ubogich, k. 46-48.

R z a d k w i n⁶⁵

Kościół drewniany pw. św. Marcina, patronatu szlacheckiego. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia. Wsie parafialne: Rzadkwin i Bronisław. Proboszcz – Benedykt z Łaziska, k. 48-48v.

L u d z i s k o

Parafia od wielu lat była opanowana przez innowierców, k. 48v-49.

S t r z e l n o

Miasto (oppidum), w którym jest klasztor norbertanek. Opis murowanej i dobrze utrzymanej świątyni, pw. Świętej Trójcy i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Opis wnętrza i licznych ołtarzy oraz wyposażenia. Miejscowości parafialne: miasto Strzelno, Sławsko Małe (pewnie obecny Sławsk Dolny), Żegotki, Kijewice, Wrony, Młyny i Łąkie. Na przedmieściu szpital, a przy nim kościół Świętego Duchy, który ostatnio otrzymał zapis od mieszczanina, niejakiego Lanek, aby przy kościele tym był kapłan i codziennie sprawował mszę. Był jeszcze inny przytułek dla ubogich, w dobrym stanie, a w nim ok. 10 ubogich. Był jeszcze trzeci kościół, na przedmieściu, pw. Świętego Krzyża, z własnym uposażeniem. W Strzelnie pracowało 5 kapłanów, na czele z prepozytem, który był zakonikiem-norbertaninem, ale nie podano nazwisk, 49-51.

S t o d o ł y

Wieś opata z Trzemeszna. Kościół drewniany pw. Świętego Krzyża, niekoneskrowany. Opis wyposażenia. Parafia składała się z samej wsi parafialnej. Proboszcz – Jan Pakast, z zakonu norbertanów z Trzemeszna, k. 51-51v.

⁶³ Parafia znalazła się w diecezji kujawsko-kaliskiej.

⁶⁴ Pozostała część karty niezapisana, a innym charakterem pisma podano wiadomość, że do uposażenia parafii [Warzymowo] należał czynsz z młyna Koszewo i prawo połowu ryb w jeziorze Gopie, w pobliżu Warzymowa.

⁶⁵ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 180.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i

Liczy 25 parafii:

1. Inowrocław – 6 kościołów	2. Góra
3. Kościelec	4. Ostrowo ⁶⁶ – 2 kościoły
5. Jaksice	6. Tuczo
7. Dźwierzchno	8. Dąbrówka
9. Barcin. Kościół w rękach innow.	10. Łabiszyn – 5 kościołów
11. Pechowo	12. Lisewo. Kościół w rękach innow.
13. Liszkowo. Kościół w rękach innow.	14. Płonkowo
15. Gniewkowo	16. Branno. Kościół w rękach innow.
17. Murzynno	18. Brodnia
19. Sędzin	20. Kobielice. Kościół w rękach innow.
21. Pieranie. Kościół w rękach innow.	22. Parchanie
23. Ostrowo k. Gniewkowa	24. Szawłowice
25. Orłowo, k. 52	

W maju 1585 roku, Kacper Chronovius, kantor kruszwicki, dziekan dekanatu, z polecenia bpa Hieronima Rozrażewskiego, wyżej wymienione parafie zwizytował, k. 52.

I n o w r o c ł a w.

Miasto (civitas) królewskie. Kościół pw. św. M i k o ł a j a. Opis świątyni i jej wyposażenia, uposażenia. Proboszcz – Maciej Pstrokoński, prepozyt Łowicki. Nie rezydował. Dwaj kapłani: Stanisław „Cirniovita” i Jan z Inowrocławia, k. 52v-54.

Kościół N a j ś w i ę t s z e j M a r i i P a n n y, za murami, stary, dawny parafialny, teraz filia. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Przedmieście, Rąbin, Batkowo, Popowice, Szymborze, Jacewo, Turzany, część wsi Słońsk, Strzemkowo, Marcinkowo. Duszpasterstwo sprawuje Kasiński, k. 54-55.

Kościół k l a s z t o r n y franciszkanów, nie wizytowany, k. 55.

Kościół i prepozytura, na przedmieściu, pw. św. J a k u b a, patronatu królewskiego, z własnym uposażeniem, k. 55-55v.

Kościół na przedmieściu, pw. B o ż e g o C i a ł a, patronatu mieszczan. Prepozytem był Stanisław, wikariusz parafialny, starszy już kapłan, bez nominacji biskupiej, k. 55v.

Kościół Ś w i ę t e g o D u c h a i prepozytura szpitalna, patronatu królewskiego. Posiada własne uposażenie. Prepozytem był kapłan nazwiskiem Gawłowski. Właściwie duszpasterstwo sprawował, jako wiceprepozyt, podeszły wiekiem, kapłan Mikołaj⁶⁷, k. 55v, 57.

G ó r a

Wieś z kościołem pw. Matki Bożej, patronatu szlacheckiego. Kolatorem był inowierca, niejaki Tuleski. Świątynia od lat 12 sprofanowana. Wizytator nie został dopuszczony do obejrzenia świątyni. Wiadomości o kościele wizytator zebrał od miesz-

⁶⁶ Teraz nosi nazwę Janikowo-Ostrowo.

⁶⁷ W księdze przestawiono karty. Po k. 55, powinna być k. 57.

kańców. Wsie parafialne: Góra, Łakocin, Radojewice, Witowy, Karczyn, Szarlej, Łojewo, Sikorowo, Dziennice, Dupki, Wilczkowice, Pomianowice, Dulsk, Trzaskowy i Jaronty, k. 57.

K o ś c i e l e c⁶⁸

Miasto (oppidum). Kościół pw. św. Małgorzaty, patronatu szlacheckiego. Świątynia murowana, starożytna. Opis jej wyglądu, wyposażenia i uposażenia. Miejscowości parafialne: Miasto Kościelec, nazwany tu „oppidum”, Rorzany, Rybitwy, Wielowieś, Pławin, Rycerzewo, Słowikowo (może obecne Sójkowo), Sławęcín, Cieślin, Dziarnowo, Leszczyce. Dawniej był tu prepozyt i 6 mansjonarzy. Prepozytem jest Kościelecki, opat, ale na miejscu, żeby Kościół nie wpadł w ręce innowierców, zastępował go Sebastian, oficjał z Bydgoszczy. Duszpasterstwo sprawował, jako zarządcą, niejaki ksiądz Maciej. Był też altaryzsta Paweł z Koźmina, k. 57-57v, k. 56-56v.

O s t r o w o⁶⁹

Wieś. Posiada dwie świątynie, stojące na tym samym cmentarzu przykościelnym. Jedna z nich, drewniana, pw. św. J a n a C h r z c i e l a, patronatu Ostrowskiego. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia. Wsie parafialne: Ostrowo, Węgierce, Siedlec, Janikowo, Sieczkowice. Drugi Kościół murowany pw. św. A n n y, bardzo zniszczony i wymagał odbudowy. Po śmierci poprzedniego proboszcza, Jarockiego, obowiązki duszpasterskie sprawuje kapłan imieniem Kacper, k. 56v, 59-59v.

J a k s i c e

Wieś królewska. Kościół drewniany pw. św. Marcina. Do parafii należy tylko wieś Jaksice. Po profanacji kościoła w sąsiedniej parafii Liszkowo, korzystają tu z posługi duszpasterskiej wierni wsi Liszkowo, Niszczewice, Broniewo, Żelechlin, Wola, Łążyn, Wybranowo, Czyste, Oporówek i Rojewo. Proboszczem był Stanisław Smorzyński, od ok. 1580 roku, ale nie rezydował. Zastępował go kapłan, niejaki Bartłomiej, k. 59v, 58.

T u c z n o

Wieś królewska. Kościół drewniany pw. św. Piotra i Pawła. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia. Wsie parafialne: Tuczno, Łacko, Mierzwin, Złotniki, Kobylniki i Radłówek. Proboszcz – Jan Wilkostowski, nie rezydował. Wikariusz – Jakub Balin, k. 58-58v, 60.

D ź w i e r z c h n o

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół stary, pw. św. Katarzyny. Opis świątyni i wyposażenia. Wsie parafialne: Dźwierzchno, Leszcze, Złotowo, Mochel. Proboszcz – Sebastian Planino, k. 60-60v.

⁶⁸ Zwrócić uwagę na przedstawione karty w księdze.

⁶⁹ Teraz parafia ta nosi nazwę Janikowo-Ostrowo. Ciąg dalszy tej wizytacji na k. 59, przedstawionej przy oprawie księgi.

Dąbrówka [k. Barcina]⁷⁰

Kościół pw. św. Barbary, patronatu szlacheckiego. Świątynia stara, ale odbudowana. Należała do niej tylko wieś parafialna. Proboszcza nie było. Bartłomiej, który był poprzednio, przeszedł do Jaksic, k. 60v-61.

Barcin⁷¹

Miasto (oppidum). Kościół drewniany pw. św. Wojciecha, patronatu kalwińskiej rodziny Krotowskich, która osadziła przy świątyni ministra kalwińskiego. Parafia katolicka nie funkcjonowała. Wierni na nabożeństwa uczęszczali do sąsiednich parafii, k. 61v.

Łabiszyn

Miasto (civitas). Kościół parafialny św. Mikołaja, patronatu Łatałskich. Opis świątyni, jej wyposażenia i uposażenia. Miejscowości parafialne: miasto Łabiszyn, Kania, Ojrzanowo, Jezewo, Smogorzewo, Oporowo, Oburznia, Piłatowo i dwie wsie niezidentyfikowane. Parafia wakowała, ponieważ przewidziany przez Łatałskiego na proboszcza Stanisław Karpilewski okazał się oszustem. Parafią zarządzał więc Paweł Objezierze, bakałarz sztuk wyzwolonych. Wikariusz – Sebastian z Nakościół. Na przedmieściu kościół pw. św. Tomasa, dawny parafialny, znacznie zniszczony. Trzecia świątynia, w pobliżu wyżej wspomnianej, niedawno restaurowana, pw. Świętego Krzyża. Czwarta świątynia, drewniana, pw. św. Jana Chrzciciela. Przy szpitalu znajdował się Kościół. pw. Świętego Ducha. Jego prepozytem był Błażej Domaniewiecki. Szpital miał własne uposażenie, k. 61v-63.

Pęczowo

Kościół drewniany pw. Świętej Trójcy i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, św. Andrzeja i św. Stanisława. Patronat należał do Witosławskich. Opis świątyni, uposażenia i wyposażenia. Wsie parafialne: należały aktualnie wszystkie wsie, które dawniej należały do parafii Lisewo (która była w rękach innowierców), a więc Pęczowo, Palczyn, Krążkowo, Dąbrówka, Bedzitowo, Mamlicz, Lisewo, Mochle, Rucewo i Rucewko, Tarkowo, Dobrogoszcz, Gniewkowice i Nowa Wieś. Duszpasterstwo prowadził Mikołaj z Łasku, k. 64-64v.

Lisewo⁷²

Wieś Niemojewskich, innowierców. Parafia nie funkcjonowała. Świątynia opuszczona i sprofanowana, k. 65.

Liszkowo

Wieś szlachecka rodziny Kaczkowskich. Kościół drewniany, nie podano wezwania. Od lat 30 w kościele tym nie było nabożeństw. Wsie parafialne: Niszczewice, Broniewo, Żelechlin, Chrusna (może obecne Czyste), Wola, Liszkowo, k. 65-65v.

⁷⁰ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 32; Parafia ta obecnie nie istnieje, a sama miejscowość leży w granicach parafii Barcin.

⁷¹ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 13.

⁷² Obecnie parafia nosi nazwę Lisewo Kościelne.

P ł o n k o w o

Kościół drewniany pw. św. Oswalda, prawa patronatu Kaczkowskich i Płonikowskich. Wsie parafialne: Kaczkowo, Wierzchosławice, Dobiesławice, Rojewo, Płonkovo, Glinno, Mierogoniewice, Ściborze, Topole, Płonkówko. Parafią zarządzał Wawrzyniec z Kazimierza, k. 65v-66v.

G n i e w k o w o

Miasto (civitas). Kościół murowany, patronatu królewskiego, pw. św. Konstancji i św. Mikołaja. Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo, Chrzastkowo, Buczkowo, Lipie. Proboszcz – Paweł Cichrowski, kanonik włocławski⁷³, rezydował przeważnie we Włocławku, rzadko odwiedzał swoją parafię. Wikariusz – Bartłomiej z Koła, k. 66v-67v.

B r a n n o

Wieś Brańskich. Nie zgodzono się na przeprowadzenie wizytacji. Zdaje się, że świątynia była w dobrym stanie. Nie było katolickiego proboszcza. Wsie parafialne: Branno, Murzynko, Perkowo, Lipie, Markowo, Kijewo, Gęzewo. Katolicy chodzili do sąsiednich parafii, k. 68.

M u r z y n n o

Wieś królewska. Kościół drewniany pw. św. Mateusza Apostoła, niedawno, po spaleniu, odbudowany i konsekrowany przez bp. Karnkowskiego. Wsie parafialne: Murzynno i Nowa Wieś. Duszpasterstwo sprawował Maciej z Grochów, k. 68-68v.

B r u d n i a⁷⁴

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół drewniany pw. św. Michała Archanioła. Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Zagajewice, Zagajewiczki, Osniszewo, Wola, Stanomin. Proboszcz – Stanisław z Karwowa, k. 68v-69v.

S ę d z i n⁷⁵

Wieś należąca do kapituły płockiej. Kościół drewniany pw. św. Mateusza Apostoła. Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo, Korzystały też z tej parafii wierni opuszczonej parafii Kobielice, k. 69v-70v.

K o b i e l i c e⁷⁶

Kościół sprofanowany w rękach akatolików, zamknięty, ale żadnego ministra akatolickiego przy nim nie było. Wsie parafialne: Kobielice, Michałowo, Konary, k. 70v.

P i e r a n i e

Kościół nieczynny, w rękach innowierców. Wsie parafialne: Pieranie, Bąkowo, Baskowo, Gliczkowo, Dziewa, Sobiesiernie. Część parafian żyła jak poganie, bardzo rzadko chodząc do jakiegokolwiek świątyni, k 70v-71.

⁷³ Biogram tego kanonika, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 131-132.

⁷⁴ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 18.

⁷⁵ Parafia ta pozostała w diecezji kujawsko-kaliskiej.

⁷⁶ Obecnie parafia ta nie istnieje.

P a r c h a n i e

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół drewniany pw. św. Wojciecha. Proboszcz – Tomasz Rogalis (Rogaliński), kaznodzieja łowicki, który jednak częściej w parafii przebywał. Wikariusz – Jan Łowiczek (Łowicki), k. 71-71v.

O s t r o w o [k. Gniewkowa]

Wieś Ostrowskich. Kościół drewniany pw. Matki Bożej. Wsie parafialne: Ostrowo, Wielowieś, Wierzbiczany, Bąbolin. Proboszcza nie było, ponieważ naznaczony przez biskupa ordynariusza Stanisław „Unucius”, wkrótce parafię opuścił. Był na terenie parafii kapłan, z zakonu augustianów, który opuścił swój zakon, dlatego nazwano go „apostata”, k. 72-72v.

S z a w ł o w i c e⁷⁷

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół drewniany pw. św. Bartłomieja. Wsie parafialne: Szawłowice, Skalmierowice, Więclawice. Proboszcz – Mateusz z Bobrownik, k. 73-74.

O r ł o w o

Wieś królewska. Kościół pw. św. Elżbiety, jest filią kościoła w Dybowie. Do parafii należała sama wieś Orłowo. Proboszczem, także w Dybowie, był Jan Begeliusz, kanonik kruszwicki⁷⁸ i notariusz kurii biskupiej. W parafii zarządcą i wikariuszem był Andrzej Znanoński, k. 74-75.

[Wizytacja kościołów w Inowrocławiu]

I n o w r o c ł a w

Protokół wizytacji kościoła św. Michała w Inowrocławiu, patronatu królewskiego. Relacje ze stanu wejścia i zabezpieczenia świątyni, utrzymania tabernakulum i chrzcielnicy. Opis ołtarza wielkiego św. Mikołaja, ołtarza św. Jana Chrzciciela, ołtarza Świętej Trójcy, ołtarza Św. Anny i ołtarza Świętego Krzyża. Niektóre posiadały własne uposażenia i był altaryzsta, Stanisław z Czerbiewa. Opis służby bożej. Stan zakrystii. Opis wyglądu zewnętrznego tej murowanej świątyni. Uposażenie i dochody parafii, k. 76-78.

Proboszcz – Piotr Gardowski, nierezydujący i raz w roku wizytujący parafię. Posiadał w charakterze zarządcy parafią Stanisława z Czerniewa. Wikariuszami byli: Gabriel z Krotoszyna, Jan Maciej z Inowrocławia, Piotr Grodzisko, k. 78-78v.

Kościół M a t k i B o ż e j, filia kościoła parafialnego św. Michała. Relacja ze stanu wnętrza świątyni. Zwrócono uwagę zarządcy, aby wymagał większej czystości w kościele. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, ołtarz Wszystkich Świętych, ołtarz św. Jana Chrzciciela, ołtarz św. Stefana. Ołtarze te nie posiadały osobnych fundacji. Opis nabożeństw. Opis uposażenia, k. 79-80.

⁷⁷ Obecna nazwa brzmi Szadłowice.

⁷⁸ Zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 4; A. T o m c z a k, *Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisu*, Toruń 1964, s. 66. Dano tu temu kanonikowi nazwisko Begiel.

Proboszcz – Piotr Gardowski, nie rezydował i nie dbał o świątynię, k. 80.

Kościół *f r a n c i s z k a n ó w* za murami miasta. Kościół i klasztor znajdują się w złym stanie, tak iż mogą popaść w ruinę, jeżeli szybko nie zostaną odnowione. Gwardian Sebastian „Pizdrexis”, co do którego wizytator miał pewne zastrzeżenia. Opis „własności” klasztoru, k. 80v-81.

Kościół szpitalny *Ś w i ę t e g o K r z y ż a*. Konsekrowany w 1573 r, przez bp. Karnkowskiego, a fundowany przez Jakuba Borowicz. Posiadał pewne uposażenie. Było dziewięciu ubogich, żyjących głównie z jałmużny. Świątynia posiadała nieco własnego wyposażenia, k. 81.

Kościół szpitalny *Ś w i ę t e g o D u c h a*. Prawo patronatu należało do króla. Nie ma dokumentu erekcyjnego tej prepozytury. Opis świątyni. Nabożeństwa sprawował Mikołaj z Rozdziałek. Prepozytem był Piotr Gardawski, rzadko tu bywający. Opis uposażenia i stanu szpitala, k. 81-82.

Kościół św. Jakuba za murami. Nie ma wiadomości o czasie erekcji i konsekracji tego drewnianego kościoła. Z uposażenia tej prebendy korzystał Piotr Gardawski, k. 82.

Kościół *B o z e g o C i a ł a*, stojący daleko za miastem. Fundował tę świątynię, drewnianą, mieszczanin włocławski, Henryk Bug. Nie ma wiadomości o konsekracji. Posiadała własne uposażenie. Prawo patronatu należało do mieszczan. Prebendariusz miał obowiązek mszy świętych za fundatora. Był nim Jan z Małszyc. Opis świątyni, k. 82v-83.

Przywilej biskupa włocławskiego, Piotra z Bnina (1484-1494), na utworzenie przy kościele w Inowrocławiu kolegium 6 mansjonarzy, określając ich uposażenie oraz powinności z tego płynące. Dokument wystawiony w Ciechocinie 16 marca 1488 roku, k. 83-85.

Wizytacja archidiakonatu kruszwickiego

K r u s z w i c a – kolegiata, 25 VIII 1686 roku

Najpierw zwrócono uwagę na pewne niedociągnięcia w służbie bożej i urządzeniach wnętrza świątyni, k. 86.

Prebenda fundi *C y k o w o* – św. Katarzyny. Nie interesowano się kaplicą. Posiadał tę prebendę szlachcic Wilczyński. Płacił 4 marki, k. 86.

Prebenda św. *K l e m e n s a*. Posiadał ją szlachcic Drwalewski. Nie interesował się kaplicą, która znajdowała się w mieście Kruszwicy. Miał dochód z folwarku Rogowo i dziesięciny z wsi Jurkowo, Leszcze, Mietlica, Balice, Balin i Sieczkowice, k. 86.

S t r z e l n o

Kościół dobrze zarządzany przez prepozyta Jochorskiego. Miał kaznodzieję i bakałarza Sykstusa. We wsiach należących do prepozyta było dwóch proboszczów, k. 86-86v.

O s t r o w o k. Strzelna [obecnie Janikowo-Ostrowo]

Proboszcz – Jan, starzec, rezydujący, k. 86v.

R z a d k w i n

Proboszcz – Benedykt, starzec, k. 86v.

K o ś c i e s z k i

Kościół pw. św. Piotra i Pawła. Kolatorzy: Jerzy i Mateusz Kościescy. Proboszcz – Wojciech, od lat 10, rezydujący, k. 86v.

S k u l s k

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny. Proboszcz – Stanisław, rezydujący od wielu lat, k. 86v.

S t o d o ł y

Kościół i wieś należą do kanoników regularnych z Trzemeszna. Rezyduje dwóch zakonników, z których jeden zajmuje się parafią, a drugi folwarkiem, k. 86v.

S ł a w s k [Wielki]

Kościół dobrze utrzymany. Proboszcz, niepodanego imienia, oceniony dobrze, k. 87.

P o l a n o w i c e

Wieś Sierakowskich. Zamiast świątyni jest tymczasowa kaplica. Proboszcza nie było. W parafii rezydował kapłan Bartłomiej, bez kanonicznego wprowadzenia. Ogólny stan parafii i kaplicy zły, k. 87.

G ę b i c e

Proboszcz nie rezydował. Żadnego kapłana nie było. Biskup zanotował ten stan podczas wizytacji, k. 87.

W a r z y m o w o⁷⁹

Prawo patronatu należało do Sokołowskich. Parafia od dłuższego czasu wakowała, k. 87.

L u d z i s k o

Kościół i parafia opanowane przez innowierców. Kolatorami byli: Faliszewski i inni, k. 87.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i

[I n o w r o c ł a w]

Parafia wizytowana niedawno, z mandatu biskupa ordynariusza, przez archidiacona kruszwickiego i kanonika włocławskiego – Sikorskiego⁸⁰. Przy kościele parafialnym, na przedmieściu, nie było żadnego kapłana, zaś przy kościele w mieście dwóch. W niedzielę jeden odprawia w mieście, drugi na przedmieściu. Wierni nie byli należycie obsłużeni, k. 87v.

⁷⁹ Pozostało w diecezji kujawsko-kaliskiej, jako filia parafii w Skulsku.

⁸⁰ Pewnie Jan Sikorski. Biogram tego kanonika, zob. Chodźński, *Katalog*, s. 814-816.

G n i e w k o w o

Zarządca – Paweł Czichrowski, kanonik wrocławski⁸¹. Zarządca – Bartłomiej z Koła, k. 87v.

K o ś c i e l e c

Prepozyt – Andrzej Kościelecki, opat Bledzewski. Wikariusz – Maciej z Bachornej Woli. Dawniej było 6 mansjonarzy, ale przeznaczone dla nich dziesięciny nie były oddawane, k. 87v.

D ź w i e r z c h o

Proboszcz – Sebastian z Pławina. Wizytator miał mu coś do zarzucenia, jak też obrazowi parafii, k. 88.

T u c z n o

Prawo patronatu należało do króla. Proboszcz – Jan Wilkostowski. Pewnie nie rezydował, skoro powiedziano, że parafia czas pewien wakowała. Aktualnie pozyskano kapłana Wawrzyńca z Kazimierza, ale nie miał jeszcze zatwierdzenia kanonicznego, k. 88.

S z a w ł o w i c e

Parafia wakowała. Spodziewano się, że wkrótce parafia otrzyma kapłana. Nie było klucza, aby dostać się do świątyni i ją zwizytować. Pieniądze parafialne znajdowały się u witykusów, k. 88.

O r ł o w o

Parafia inkorporowana do parafii Dybów. Prepozytem był [Jan] Begeliusz⁸², k. 88.

O s t r o w o k. Gniewkowa

Patronatu szlacheckiego – Jana i Wojciecha Ostrowskich. Parafia wakowała. Był kapłan, kanonik reguły św. Augustyna, starzec, Stanisław Unieczko. Szkoły nie było, k. 88v.

B r u d n i a

Przebywający tam kapłan, Stanisław Carnowski, nie miał kanonicznej instytucji, ale duszpasterstwo, wg opinii wiernych, sprawował należycie, k. 88v.

M u r z y n n o

Proboszcz – Maciej z Grochów, starszy wiekiem. Kolatorzy Grudzińscy powinni zadbać więcej o świątynię, k. 88v.

B r a n n o

Parafia opanowana przez innowierców, ponieważ kolator Brański był innowiercą. Wierni korzystają z sąsiednich parafii, k. 89.

⁸¹ Biogram tego kanonika, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 131-132.

⁸² Kanonik kruszewicki. Zob. wyżej parafia Orłowo.

O s t r o w o k. Kościelca

Kościół pw. św. Anny. Kolator – Jan Ostrowski był poprzednio innowiercą, ale nawrócił się i wyspowiadał u proboszcza z Kwieciszewa, Kacpra. Proboszcza jeszcze nie było, k. 89.

L i s e w o

Parafia wakowała, opanowana przez innowierców Niemojewskich. Parafia została od nowa utworzona na tym miejscu, k. 89.

P ę c h o w o

Kościół pw. św. Stanisława i Andrzeja. Od ostatniego święta św. Piotra i Pawła parafia wakowała, ponieważ poprzedni proboszcz przeszedł do Żnina w archidiecezji gnieźnieńskiej, gdzie został altaryzją. Parafię tę chce objąć kapłan pochodzący ze Sławskiej, który ma zamiar zrezygnować z parafii, jaką posiadał w okolicach Torunia, w diecezji chełmińskiej. Już tu odprawiał, chociaż bez zatwierdzenia biskupiego, k. 89v.

P a r c h a n i e

Proboszcz – Andrzej „Teologus” i wikariusz – Jan. Proboszcz często odwiedzał swoją parafię, k. 89v.

Ł a b i s z y n

Parafia nie miała proboszcza. Kolator powinien prezentować nowego proboszcza. Był kapłan Sebastian z Nakościółka, archidiecezji gnieźnieńskiej. Mieszczanie powinni zadbać o swoją parafię, k. 89v.

P ł o n k o w o

Kościół pw. św. Oswalda, patronatu szlacheckiego Kaczkowskich. Parafia wakowała i nie było kapłana, chociaż należały do niej wsie: Kaczkowo, Wierzchosławice, Mierogonowice, Dobiesławice, Ściborze i Ściborko, Topola, Rojewo, Płonkovo, Glinno i Płonkówko, k. 90.

D ą b r ó w k a⁸³

Parafia wakowała. Kolatorem był Rudnicki. Był kapłan Marcin z „Domorzyn”, archidiecezji gnieźnieńskiej, ale bez prezenty i bez instytucji kanonicznej, starszy wiekiem. Kościół wymagał naprawy. Wierni korzystali z posługi w parafiach sąsiednich, k. 90.

J a k s i c e

Proboszcz – Stanisław Szmarzyński, akolita z Bydgoszczy. Wikariusz – Jan Siskowski, bez instytucji kanonicznej, k. 90.

L i s z k o w o

Parafia opanowana przez innowierców. Kolatorka, Liskowska, utrzymywała ministra innowierczego, k. 90.

⁸³ Pewnie obecna Dąbrówka Nowa.

G ó r a

Kościół pw. Matki Bożej. Kolator – Marcin Tulewski. Świątynia zniszczona i wymaga dachu. Od roku nie ma proboszcza. Wsie parafialne: Łojewo, Szarlej, Dulsk, Sikorowo, Karczyn, Witowy, Łąkocin, Radojewiczki, Dubki, Dziennice, Pławin, Wilczkowie. Ostatni proboszcz nazwiskiem Perzynka z Inowrocławia, k. 90v.

K o b i e l i c e

Świątynia zagarnięta przez innowiercę Niemojewskiego. Dwóch kolatorów: innowierca Niemojewski i katolik Smerzyński, k. 90v.

P i e r a n i e

Świątynia opanowana przez innowierczego kolatora, Sebastiana Ossieckiego. Od dwóch lat nie ma tam kapłana, k. 90v.

S ę d z i n

Właścicielem wsi i proboszczem był Jan Żolczyński⁸⁴, k. 91.

D e k a n a t r a c i ą z s k i

Zrobiono tu uwagę, że ten dekanat należy do archidiaconatu włocławskiego i Konarzewski⁸⁵, pewnie archidiacon włocławski, zastrzegł, że jego zastępca przeprowadzi wizytację, k. 91.

D e k a n a t b y d g o s k i, k. 91v⁸⁶

Wizytacja generalna za rządów [Hieronima] Rozrażewskiego, biskupa włocławskiego i pomorskiego w 159[8]⁸⁷ odbyta.

Karta ta wklejona została do księgi po 1821 roku z uwagą, że poprzednio w tej księdze znajdowały się opisy innych jeszcze kościołów, ale zostały wyjęte i wydane, prawdopodobnie do diecezji kujawsko-kaliskiej.

[B r o n i s z e w o]

Zakończenie protokołu wizytacji parafii. Pod tekstem uwaga późniejsza, że kościół broniszewski pozostał w Królestwie Polskim, k. 93.

P o ł a j e w o⁸⁸

Wieś szlachecka Andrzeja Grabskiego, upartego innowiercy, który zabrał uposażenie parafii. Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła i św. Doroty, zamknięty

⁸⁴ Prawdopodobnie był to kanonik włocławski, Jan Żolczyński. Biogram tego kanonika, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1094.

⁸⁵ Józef Konarzewski, archidiacon włocławski. Biogram tego kanonika, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 419-423.

⁸⁶ Na tej karcie tylko ten nagłówek.

⁸⁷ Wyskrobana ostatnia cyfra. Z notatki późniejszej wynika, że był to rok 1598.

⁸⁸ Na marginesie protokołu dopiska informująca, że ta parafia pozostała też w Królestwie Polskim.

i grożący całkowitą ruiną, jeżeli nie zostanie naprawiony. Wsie parafialne: Połajewo, Połajewko, Nowa Wieś. Upomniano kolatora Grabskiego, aby oddał świątynię i prezentował kandydata na proboszcza, k. 93.

R z e c z y c a

Wieś szlachecka. Kolator katolik. Świątynia drewniana, z przeciekającym dachem, pw. św. Stanisława. Kolator od lat 8 nie prezentował proboszcza. Parafią zarządzał Jan z Koła⁸⁹. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Jeżyce, czyli Giżyce, Rzudzko, Brześć (nad Gopłem), Leszcze, Kaspral, Karsk, Kobylnica Mała i Duża. Wykaz wyposażenia, k. 93v-94v.

O s t r o w o nad Gopłem⁹⁰

Wieś szlachecka. Prawo patronatu należało przemiennie do Popowskich i Świeckich. Kościół pw. św. Mateusza i św. Walentego, murowany, częściowo pod dachówką, częściowo pod gontem. Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny. Wsie parafialne: Ostrowo, Kokoszyce, Witowice Małe i Duże, Orpikowo, Mietlica, Złotowo, Ostrówek i Popowo. Proboszcz – Marcin Kijewski. Wykaz wyposażenia. Odpis protokołu wizytacji tej parafii, znajdującego się w mszale. Była to wizytacja przeprowadzona 18 X 1545 roku przez Stanisława Dąbrowskiego⁹¹, prepozyta wolborskiego, wikariusza in spiritualibus i oficjała wrocławskiego. Wykaz wyposażenia. Wiadomość, że przed 8 laty (1537) zmarł proboszcz – Antoni, a po jego śmierci kolatorzy rozebrali pomiędzy siebie pozostały po nim inwentarz, który następnie sprzedali niejakiemu Wawrzyńcowi Zagorskiemu, k. 94v-96v⁹².

[B r o n i e w o]⁹³

Wsie parafialne: Broniewo Duże, Małe (Broniewek), Szostka, k. 97.

Uwaga, że następne parafie były wizytowane w styczniu 1599 roku

P i a s k i⁹⁴

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Jana Chrzciciela i św. Doroty. Prawo patronatu należało do wikariuszy kolegiaty kruszwickiej. Opis świątyni. Opis uposażenia w ziemię i dziesięciny. Wsie parafialne: Piaski, Wola, Bachorce, Maszenice, Maszonki, Tarnowo, Krery, Piecki Duże i Małe, Skotniki Małe, Wróble. Było kilku innowierców, tu wyliczonych. Proboszczem był zazwyczaj wicedziekan (wikariusz dziekana) kruszwicki, który bądź osobiście, bądź przez zastępcę, sprawował duszpasterstwo. Aktualnie proboszczem był Jan Głowacki, od 1698 roku. Wykaz inwentarza kościelnego, k. 97-99v.

⁸⁹ W dalszej części protokołu podano jego imię jako Wojciech.

⁹⁰ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 146-147.

⁹¹ Pewnie był i kanonikiem wrocławskim. Biogram zob. Chodyński, *Katalog*, s. 181-183.

⁹² Według zapisanego kustosza, następny powinien być protokół wizytacji parafii Bronisław. Później dopisano uwagę, że parafia ta pozostała w Królestwie Polski. Początku protokołu w księdze nie ma.

⁹³ Zakończenie protokołu wizytacji parafii Broniewo, która pozostała w Królestwie Polskim.

⁹⁴ Kozierowski, *Szematyzm*, s. 159-160.

B y t o ń⁹⁵

Wieś królewska. Kościół parafialny murowany, pw. św. Jakuba, inkorporowany do parafii w Lubrańcu, k. 99v.

[S t r a s z e w o⁹⁶]

Fragment inwentarza kościelnego, k.100.

C h l e w i s k a⁹⁷

Proboszczem rezydującym był Ambroży z Brdowa. Kościół pw. Świętej Trójcy. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Chlewiska, Mleczkowo, Przybysław, Chrostowo, Wilkostowo, folwark Zdunowo. Inwentarz kościelny, k. 100-101.

G r a b i e⁹⁸

Wieś szlachecka Grabskich i Brańskich, którzy przemiennie spełniali rolę kolatora. Kościół murowany pw. św. Wacława, sprofanowany przez pochowanie w nim innowiercy i jeszcze nie rekonyliowany. Proboszcz – Jan z Chlewisk, nie rezydował. Zarządcą był Jan z Goślina, będący także proboszczem w Brodni, gdzie rezydował. Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny. Wsie parafialne: Grabie, Starograbie, Kawęczyn, Ośniszczewo, Opoki Duże i Małe, Wilkostowo, osada młyńska Dulewski. Wykaz wyposażenia w sprzęty kościelne, k. 101-103.

D y b o w o⁹⁹

Prawo patronatu należało do króla. Świątynia zbudowana przez wiernych, niekonsekrowana i nieposiadająca jeszcze swojego wezwania, ale było zezwolenie biskupa na odprawianie w niej nabożeństw. Proboszczem, czyli prepozytem, był Szymon Świrczyński, scholastyk kruszwicki¹⁰⁰, nierezydujący. Zarządcą był Grzegorz z Koła. Uposażenie parafii. Wsie parafialne: miasto (oppidum) Podgórz, Nieszawka Dalsza, Nieszawka, Kozibór, Staw, Rudak, Dybowo i 7 osad młyńskich: Kąkol, Filip, Chrzast, Rygica, Dulewo, Jaszyn i Jaznów. Szpitala nie istniał, chociaż były liczne legaty na ten cel, k. 103 104¹⁰¹.

B r a n n o¹⁰²

Wieś Macieja Brańskiego. Kościół drewniany pw. św. Piotra Apostoła. Grunta plebańskie użytkował kolator roku. Należały się też dziesięciny. Wsie parafialne: Murzynko, Lipie, Kijewo, Gęzewo, Perkowo i Markowo, k. 105.

⁹⁵ Uwaga na marginesie, że parafia ta pozostała w Królestwie Polskim.

⁹⁶ Na marginesie uwaga, że jest to zakończenie protokołu. Parafia ta pozostała w Królestwie Polskim.

⁹⁷ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 25.

⁹⁸ Tamże, s. 61; obecnie w diecezji toruńskiej.

⁹⁹ Obecnie Podgórz w diecezji toruńskiej; K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 166.

¹⁰⁰ Nie zna tego nazwiska Fiutak.

¹⁰¹ K. 104 dołączona przez ks. Benedykta Cynkę, który przy przekazywaniu księgi dopisał na niej zakończenie wizytacji Dybowa.

¹⁰² Karta z początkiem wizytacji tej parafii odpisana przez ks. Cynkę i dołączona później. Obecnie parafia ta złączona jest z parafią Murzynno.

Kolegiata kruszwicka
wizytowana 2 VI 1597 roku przez archidiakona kruszwickiego,
Macieja Dąbrowskiego¹⁰³, z mandatu bp. Hieronima Rozrażewskiego.

Dekret bp. Rozrażewskiego mianujący go wizytatorem kolegiaty kruszwickiej,
k. 106-106v.

Prebendy zamku kruszwickiego.
Prebenda św. Gotarda, zwana Czołowo.
Prebenda Wierzbinek.
Prebenda Starczewo.
Prebenda Dziewa.

Powyższe prebendy zostały włączone do uposażenia kpituły włocławskiej przez
bp. Karnkowskiego (1567-1581), na co była zgoda Stolicy Apostolskiej.

Prebenda św. Klemensa z dziesięcinami we wsiach: Jurkowo, Leszcze, Mietlica,
Balice, Balin, Sieczkowice, Rogowo.

Prebenda Cykowo św. Katarzyny, którą aktualnie miał Stanisław Wilczyński, du-
chowny niższych święceń, który płacił wikariuszom kruszwickim za odprawianie
2 mszy tygodniowo. Mówiono, że Wilczyński ma zrezygnować z tej prebendy,
k. 107.

Wikariusze prałatów i kanoników kruszwickich.

Było czterech wikariuszy, którzy mieli 2 chóralistów. Wykaz uposażenia wika-
riuszy, z wyliczeniem wsi, które powinny oddawać im dziesięciny. Ponieważ dziesię-
ciny nie dochodziły, pewne uposażenie mieli od członków kapituły. Należało do nich
prawo prezenty proboszcza w Piaskach. Zazwyczaj sami sprawowali tam powinności
duszpasterskie, k. 107v-108.

Prokurator kapituły był nieobecny. Zarządcą kościoła był Tomasz z Lipego, kanc-
lerz, odpowiadający za nabożeństwa, a nie za duszpasterstwo, które sprawowali wszy-
scy wikariusze. Penitencjarzem, a zarazem i kaznodzieją, był Jan Dominowski, kano-
nik¹⁰⁴, wyznaczony na to przez samego biskupa, ale obowiązki te tygodniowo speł-
niali wszyscy wikariusze. Ostatnio jednak ten zwyczaj nie jest ściśle przestrzegany,
na wzór panujący w katedrze włocławskiej. Opis nabożeństw w kolegiacie, k. 108-
108v.

Szkola była. Prowadził ją rektor, ale bez pomocy kantora. Uposażenie pobierał
od kapituły oraz przynależały mu pewne dziesięciny, k. 108v-109.

Były zatrudnione 4 osoby przy kościele, dla dzwonienia, sprzątanía itp. obowią-
zków, k. 109-109v.

Zarzuty postawione dzierżawcy dóbr prepozyta, który wyrządzał szkodę innym.
Dla załatwienia tej sprawy wyznaczeni byli, w charakterze komisarzy, kanonicy Domi-
nowski i Wawrzyniec Dramiński¹⁰⁵, k. 109v.

Warunki, jakie należy spełnić, dla odpowiedniego wyznaczenia prokuratora,
k. 110.

¹⁰³ Biogram tego archidiakona, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 18.

¹⁰⁴ Tamże, s. 20.

¹⁰⁵ Tamże, s. 20.

- Warunki, jakim mają odpowiadać wikariusze stali, k. 110.
 Należy oddzielić urząd zakrystianina od innych obowiązków, k. 110v.
 Opis świątyni kolegiackiej, wnętrza i otoczenia, k. 110v-111.
 Wykaz naczyń liturgicznych, k. 111-112.
 Wykaz szat liturgicznych, k. 112-113.
 Wykaz ksiąg liturgicznych, których nie znaleziono, k. 113v.
 Sprawozdanie z użycia pieniędzy przeznaczonych w 1595 roku na sprawienie nowych rzeczy, co miał zrobić prokurator Kacper Chronovius¹⁰⁶, k. 113v-114v.
 Summariusz dochodów kościoła kolegiackiego, sporządzony dla biskupa, z 1597 roku.
 Wykaz wsi i dziesięcin należących do poszczególnych członków kapituły.
 Prepozyt – Jan Gałczyński¹⁰⁷, k. 115-115v.
 Dziekan – Maciej Karski¹⁰⁸, k. 115v.
 Archidiakon – Maciej Dąbrowski¹⁰⁹, k. 116.
 Scholastyk – Zakrzewski, kanonik wrocławski¹¹⁰, k. 116-116v.
 Kantor – Kacper Chronovius¹¹¹, k. 116v.
 Kustosz – Jan Sikorski¹¹², k. 116v.
 Kanclerz – Tomasz z Lipego¹¹³, k. 116v-117.
 Kanonia fundi Piaski – kanonik Sylwester Roguski¹¹⁴, k. 117.
 Kanonia fundi Broniewo – kanonik Krzysztof Charszyński¹¹⁵, k. 117.
 Kanonia fundi Szablog – Mateusz Humiński¹¹⁶, k. 117.
 Kanonia fundi Kretkow, czyli Starczewo – kanonik Stanisław Zborowski¹¹⁷, k. 117v.
 Kanonia fundi Iżyce należała do sufragana wrocławskiego, Franciszka Łackiego¹¹⁸, k. 117v.
 Kanonia fundi Poświętne była w dzierżawie, k. 118.
 Kanonia fundi Papros – kanonik Brzeziński¹¹⁹, kanonik wrocławski, k. 118.
 Kanonia fundi Bachorce – kanonik Stanisław Ługowski¹²⁰, k. 118-118v.

¹⁰⁶ Kacper Chronowski z Tarnowa. Biogram tego kanonik, a potem kantora kruszwickiego, zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 12.

¹⁰⁷ Biogram tego prałata, zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 25.

¹⁰⁸ Tamże, s. 44.

¹⁰⁹ Tamże, s. 18.

¹¹⁰ Pewnie Tomasz Zakrzewski, późniejszy archidiakon kruszwicki, zmarły w 1608 roku, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1066-1069.

¹¹¹ Biogram tego kanonik zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 12-13.

¹¹² Tamże, s. 104.

¹¹³ Nie zna go Fiutak.

¹¹⁴ Biogram tego kanonika, zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 98.

¹¹⁵ Tamże, s. 11.

¹¹⁶ Fiutak nie zna tego kanonika.

¹¹⁷ Biogram tego kanonika, zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 130.

¹¹⁸ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. S. Chodyński, *Biskupi sufragani wrocławscy*, Wrocławek 1906, s. 46-49.

¹¹⁹ Pewnie Mikołaj. Biogram tego kanonika, zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 10; Chodyński, *Katalog*, s. 86-88.

¹²⁰ Biogram tego kanonika, zob. Fiutak, *Pralaci*, s. 65.

Kanonia Fundi Głębokie – kanonik Wawrzyniec Dramiński¹²¹, k. 118v.

Kanonia fundi Piecki – kanonik Jan Dominowski¹²², k. 118v-119.

Kanonia fundi Modlibożyce – kanonik Mateusz z Brześcia¹²³, dr teologii, k. 119.

Kanonia fundi Sławsko Wielkie – kanonik Kacper Lindnerus, dr medycyny¹²⁴, k. 119-119v.

Kanonia fundi Rozniatowy – kanonik Stanisław Łaski¹²⁵, k. 119v.

Kanonia fundi Biskupice – kanonik Jan Stawicki¹²⁶, k. 119v.

Kanonia fundi Morzyce – kanonik Marcin Premisliensis¹²⁷, prob. z Gniewkowa, k. 119v.

Kanonia fundi Sławęcín – kanonik Wojciech Czobensis¹²⁸, k. 119v-120.

Uwaga: Wykaz ten potwierdził własnoręcznym podpisem i pieczęcią, wyciśniętą w opłatku, wizytator, Maciej Dąbrowski, k. 120.

Odpis deklaracji przysięgi kanoników, ustanowionej przez bp. Hieronima Rozrażewskiego w 1593 roku, k. 120v.

Opis dochodów, czyli prebend kolegiaty kruszwickiej pw. św. Piotra i Pawła, dla bp. Hieronima Rozrażewskiego, sporządzony w miesiącu wrześniu 1597 roku przez wyznaczonych rewizorów: Macieja Dąbrowskiego, archidiakona i Kacpra Chronovium, kantora, k. 121.

Prepozytura, którą posiadał Jan Gałczyński, referendarz królewski, który od wielu lat dzierżawi te dochody. Opis szczegółowy dochodów, k. 121-122v.

Dziekania, którą miał Maciej Karski. Opis dochodów, k. 123.

Archidiakonia, którą miał Maciej Dąbrowski. Opis dochodów, k. 123-124.

Scholasteria, którą miał Stanisław Zakrzewski. Opis dochodów, k. 124-125.

Kantoria, którą miał Kacper Chronovius. Opis dochodów, k. 125-125v.

Kustodia, którą miał Jan Sikorski. Opis dochodów, k. 125v.

Kancelariat, który miał Tomasz z Lipego. Opis dochodów, k. 125v-126.

Kanonia fundi Wola Chrosna – kanonik Sylwester Roguski. Opis dochodów, k. 126v-127.

Kanonia fundi Broniewo – kan. Krzysztof Charszyński. Opis dochodów, k. 127.

Kanonia fundi Szabłog – kan. Mateusz Humiński. Opis dochodów, k. 127.

Kanonia fundi Kretkowo, czyli Starczewo – kan. Stanisław Zborowski. Opis dochodów, k. 127v.

Kanonia fundi Giżyce. Miał ją sufragan włocławski, bp Franciszek Łacki. Opis dochodów, k. 127v-128.

Kanonia fundi Poświętne. Miał ją Andrzej, wicekustosz włocławski. Opis dochodów, k. 128v.

¹²¹ Tamże, s. 20.

¹²² Tamże, s. 20.

¹²³ Tamże, s. 9.

¹²⁴ Lindener Kacper. Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k*, *Pralaci*, s. 58.

¹²⁵ Jan Łaski, późniejszy arcybiskup gnieźnieński i Prymas Polski. Zob. *F i u t a k*, *Pralaci*, s. 61-62.

¹²⁶ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k*, *Pralaci*, s. 109.

¹²⁷ Z Przemysła Marcin. Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k*, *Pralaci*, s. 94v.

¹²⁸ Z Krobii Wojciech. Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k*, *Pralaci*, s. 52.

Kanonia fundi Papros – kanonik Brzeziński. Opis dochodów, k. 128v-129.

Kanonia fundi Bachorce – kanonik Stanisław Ługowski. Opis dochodów, k. 129-130.

Kanonia fundi Głębokie – kanonik Wawrzyniec Dramiński. Opis dochodów, k. 130.

Kanonia fundi Gębice – kan Piotr Silvestrius¹²⁹, prob. włocł. Opis dochodów, k. 130v.

Kanonia fundi Piecki – kan Jan Dominowski. Opis dochodów. Opisano tu skargę kolonistów wsi Piecki na właścicieli sąsiednich posiadłości, k. 130v-131.

Kanonia fundi Modliboże (Modlibożyce) – kanonik Mateusz z Brześcia, dr teologii. Opis dochodów, k. 131-131v.

Kanonia fundi Sławsko Wielkie – kanonik Kacper Lindner, dr filozofii i medycyny. Opis dochodów, k. 131v-132.

Kanonia fundi Rozniatowy – kanonik Stanisław Łaski, precenter włocławski. Opis dochodów, k. 132-132v.

Kanonia fundi Biskupice – kanonik Stanisław Zakrzewski¹³⁰, kanonik włocławski. Opis dochodów, k. 132v.

Kanonia fundi Morzyce – kanonik Marcin Premisliensis, proboszcz z Gniewkowa. Opis dochodów, k. 132v-133.

Kanonia fundi Sławęcín. Nie było prebendarza. Opis dochodów, który dla różnych członków kapituły, k.133-133v.

Wykaz wsi prestymonialnych kapituły kruszwickiej, k. 133v.

Dochód z dziesięcin dla wikariuszy kolegiaty kruszwickiej. Wyliczono poszczególne wsie, k. 134.

Uwaga, że prebendy zamku kruszwickiego, z wyjątkiem prebendy fundi Cykowo, którą posiadał Stanisław Wilczyński, zostały włączone do dochodów kapituły włocławskiej, k. 134v.

Wykaz wsi, folwarków i pewnych części gruntów, należących do kapituły i uwagi specjalne wizytatorów. Powyższe sprawozdanie zostało podpisane w Służewie 8 października 1597 roku przez Macieja Dąbrowskiego i Kacpra Chonovius, którzy też zaopatrzyli ten wykaz swoimi pieczęciami, wyciśniętymi w opłatku, k. 134v-135.

Wizytacja parafii archidiakonatu kruszwickiego

S ł a w s k

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół pw. św. Bartłomieja, patronatu biskupa włocławskiego. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Sławsk, Bożejewice, Buszkowice, Żerniki, Tupadły, Przedrewice. Proboszcz – Jan z Gębic. Opis zewnętrzny świątyni, k. 136-136v.

S t o d o ł y

Wieś należąca do klasztoru w Trzemesznie. Kościół drewniany pw. św. Wojciecha. Opis uposażenia parafii. Do parafii należy tylko sama wieś Stodoły. Proboszcz –

¹²⁹ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 111.

¹³⁰ Biogram tego kanonika, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 1064-1065.

Stanisław, zakonnik z Trzemeszna od 1589 roku. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 136v-137v.

R z a d k w i n

Wieś prepozyta ze Strzelna. Kościół parafialny, tegoż prepozyta, pw. św. Marcina, stary, wymagał naprawy. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Rzadkwiny i Bronisław. Aktualnie należały też wsie opuszczonej parafii Ludzisko, a więc: Ołdrzychowo, Biskupice, Balice, Korki, Markowice¹³¹, Niemojewko, Krusza, Piotrkowice i Ludzisko. Zarządcą był Witt Witkovius. Opis wyposażenia świątyni, k. 137v-138v.

G ę b i c e

Miasto (oppidum) królewskie. Prawo patronatu króla. Kościół pw. św. Mateusza, konsekrowany w 1516 roku przez sufragana wrocławskiego. Opis uposażenia parafii w grunta, dziesięciny i legaty. Były zapisy na niektóre ołtarze. Proboszczem był Piotr Sylvestrius¹³², kanonik kruszwicki, a zarządcą był niejaki Bartłomiej, od 1591 roku. Miejscowości parafialne: miasto Gębice, Suchszewo, Różanna, Dzierżano, Procyń. Wykaz zaniedbań w parafii. Wyposażenie świątyni, k. 138v-142.

Kaplica pw. Świętego Ducha, przy szpitalu tego imienia, patronatu mieszczan, erygowana przed 52 laty. Posiadała własne uposażenie. Prepozytem był niejaki Benedykt. Opis wyposażenia kaplicy, k. 142-144.

O s t r o w o koło Strzelna¹³³

Wieś prepozyta ze Strzelna, czyli klasztoru strzelneńskiego. Kościół pw. św. Doroty, patronatu zakonnic. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Ostrowo, Bielsko, Siedluczna i Ciencisko. Aktualnie nie było proboszcza, ani zarządcy, a na święta dojeżdżał ktoś ze Strzelna. Opis wyposażenia świątyni, k. 144-145.

S t r z e l n o

Miasto (oppidum) klasztoru norbertanek. Świątynia zakonna jest także kościołem parafialnym, pw. Świętej Trójcy. Proboszczem był Gabriel Kiełczewski, prezentowany przez zakonnice ze Strzelna i Alberta z Wrocławia, ustanowiony przez bp. Hieronima Rozrażewskiego, rezydujący przy świątyni. Ponadto było jeszcze 6 kapłanów, z których jeden zamieszkiwał w klasztorze, a pozostali poza klasztor. Jeden z nich to kaznodzieja Jakub z diecezji wrocławskiej, pozostali to wikariusze, sprawujący duszpasterstwo. Ołtarzy w świątyni było 8. Było bractwo św. Anny. Miejscowości parafialne: miasto Strzelno, Sławsko Małe, Młyny, Ciechrz, Żegotki, Łąkie, Wronowy Kijowiec. Uposażenie i wyposażenie opisane jest przy uposażeniu klasztoru, k. 145-146.

Szpital i kaplica szpitalna. Położone na przedmieściu gnieźnieńskim, pw. Świętego Ducha. Zarządzał jeden z kapłanów parafialnych, ale teraz nie mieszkał, jak dawniej, przy kaplicy. Szpital posiadał własne uposażenie i zapisy. Prawo patronatu należało do magistratu miasta, k. 146-147,

¹³¹ Teraz siedziba osobnej parafii.

¹³² Pewnie chodzi o Sylwestra Piotra z Płońska. Zob. Fiuta k, *Prałaci*, k. 111v.

¹³³ Teraz nosi nazwę Ostrowo Mogileńskie.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a położona na przedmieściu w kierunku Inowrocławia. Prawo patronatu należało do konwentu w Strzelnie. Kapelana wyznaczał prepozyt spośród wikariuszy. Posiadała własne uposażenie, k. 147-147v.

P o l a n o w i c e

Wieś szlachecka Łąckich, którzy byli kolatorami. Kościół pw. św. Klemensa. Opis uposażenia parafii. W większości grunta uprawiał kolator, dając pewne wynagrodzenie zarządcy parafii. Wsie parafialne: Polanowice, Giżewo, Cykowo, Racice, Baranowo, Słabęcín, Łąk, Sukowo, Rzucewo, Janikowo, Starczewo, Ukświecz, Kraszewo, Sokolniki. Proboszcz – Kijewski, od lat 20, usunięty przez kolatora, bo nie miał wyższych święceń i parafię zaniedbywał. Był zarządca, niejaki Wawrzyniec z archidiecezji gnieźnieńskiej, odpowiedni na proboszcza i przy kościele rezydujący. Był tu od 7 lat. Był nauczyciel szkoły. Opis wyposażenia, k. 147v-148 v.

K o ś c i e s z k i

Wieś Grzegorza i Mateusza Kościeskich i Mateusza¹³⁴. Był też czwarty kolator, Adam Popowski, innowierca. Świątynia pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Opis uposażenia. Zarządcą był Wawrzyniec z Mąkoszyna z diecezji włocławskiej. Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszyn Duży i Mały, Golejewo, Sierakowo, Witkowo, Mierosławice, Prosyska, Chrosno, Łąk, Lachmirowice, Siemionki, Włostowo, Gościejewo i Młyn. Był nauczyciel i kantor. Witrykusami byli szlachcice: Golejowski, Jerzy i Mateusz Koscieszczy. Szpital, przed laty 10 przez Jerzego Kościeskiego odbudowany, a w nim 7 ubogich, żyjących z jałmużny, k. 149-150.

[S k u l s k]¹³⁵

Zakończenie wizytacji parafii Skulsk, k. 151.

P i e r a n i e

Wieś Osieckiego, innowiercy. Świątynia od przeszło lat 30 zaniedbana. Jeszcze jej nie oddano katolikom. Prawie zawsze był przy niej jakiś minister innowierczy. Podczas wizytacji był przy niej niejaki diakon Tomasz, który opuścił konwent franciszkański w Bydgoszczy. Uciekł on, gdy archidiakon przybył na wizytację. Uposażenie parafii, a więc ziemia, która była uprawiana przez dzierżawcę wsi. Wsie parafialne: Pieranie, Bąkowo, Głojkowo, Baskowo, Dziewa, Sobiesiernie. Parafianie, omijając Kościół w Pieraniu, udawali się do Brodni lub Kobielic. Proboszczem był Tomasz Zakrzewski, prezentowany przed 7 laty. On sam wobec archidiakona się zjawił. Jedynie dziesięcina, oddawana przez Szydłowską, była przez niego odbierana, k. 151-152.

G ó r a

Wieś Niemojewskiego. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny od lat 40 sprofanowany przez nieżyjącego już Niemojewskiego i Jana Wioteskiego, któ-

¹³⁴ Początek nazwiska tegoż Mateusza zakryty przez uzupełniającą brzegi karty masę papierową i dlatego nie można odczytać.

¹³⁵ Na marginesie uwaga ks. Benedykta Cynki, że jest to zakończenie wizytacji w Skulsku. Ktoś dopisał ołówkiem, że Kobielic.

rych następcą jest Trleski, żyjący także bezbożnie. Świątynia była jeszcze w niezłym stanie, z pięknie urządzonym wnętrzem, ze wspaniałym obrazem Matki Boskiej. W zakrystii kościoła złożono zwłoki zmarłej Chodowskiej, innowierczyni, i do tej pory nie zostały pochowane. Ponadto pochowano tu wiele innych osób. Duża liczba parafian zbiera się tu w niektóre święta, częściowo na modlitwę, częściowo dla otrzymania jałmużny. Ostatnim proboszczem był Maciej Perzynka z Nieszawy. Po jego śmierci nastali ministrowie innowierczy. Opis uposażenia parafii. Wsie parafialne: Góra, Witowy, Karczyn, Szarlej, Łojewo, Sikorowo, Dziennice, Dupki, Wilczkowice, Pławinek, Niemojewo, Radojewice, Łakocin, Dulsk. Parafianie udają się częściowo do Kruszwicy, częściowo do Inowrocławia, częściowo do Parchania. Opis wyposażenia, k. 152-154v.

P i a s k i

Wizytacja parafii Piaski z polecenia bp. Rozrażewskiego i kapituły kruszwickiej, zebranej na posiedzeniu generalnym z okazji święta Apostołów Piotra i Pawła i na prośbę parafian parafii Piaski, przez kantora Kacpra Cronovium i kanonik Stanisława Łagowskiego i Wawrzyńca Dramińskiego, 30 VII 1595 roku przeprowadzona. Na rozpoczęcie wizytacji przybyli właściciele okolicznych majątków: Jerzy Piaskowski, Melchior Wróblewski, Mikołaj Tarnowski, Wojciech Tarnowski, witykusi Maciej Siemek, Waclaw Slod z Bachorc, Piotr Uluda z Piasek Małych, Jan Gajda z Tarnowa i inni. Przyczyną tej wizytacji, wg miejscowej szlachty, było zaniedbanie parafii, której proboszczami byli wikariusze kruszwickcy. Natomiast przewodniczący komisji, kantor Kacper Chronovius, odpowiedział, że to miejscowi właściciele majątków uzurpowali sobie władzę, posuwając się nawet do odprowadzenia księdza od ołtarza; że zezwolili, aby dawniej innowierca Chodowski, już nieżyjący, zaatakował proboszcza, Macieja Zieleniewskiego, i usunął go siłą z plebanii. Prawdziwą jednak przyczynę stanowiło zbadanie uposażenia proboszcza, które tu zostało opisane, a które częściowo zagarnęli inni; aby należycie ocenić, co należy się dla kolegium wikariuszy, a co dla kapłana tu pracującego. Wyliczono kolejno poszczególne wsie parafialne i co z nich miało iść na cele kościelne: Piaski, Wola, Maszenice, Masonki, wieś opuszczona, Bachorce, Tarnowo, Seryry, Pieczkowy (pewnie obecne Piecki) Małe i Wielkie, Skotniki Małe i Wróble. Na koniec podano powód, dla którego w Piaskach powstał kościół. Kiedy przy Gople były lasy, było z czego budować tamy, aby można było dojść do świątyni. Gdy lasy wycięto nie było z czego budować tam, zbudowano więc kościół w Piaskach i od tego czasu proboszczami zostawali kapłani z kolegium wikariuszy kruszwickich, k. 155-158v.

Wykaz parafii należących do dekanatu inowrocławskiego

1. Inowrocław	2. Kościelec	3. Ostrowo ¹³⁶
4. Barcin	5. Łabiszyn	6. Pęchowo
7. Dąbrówka ¹³⁷	8. Dźwierzchno	9. Tuczo
10. Jaksice	11. Orłowo	12. Dybów
13. Liszkowo	14. Płonkowo	15. Gniewkowo

¹³⁶ Teraz parafia Ostrowo-Janikowo.

¹³⁷ Teraz parafia ta nie istnieje.

16. Branno	17. Ostrowo k. Gniewkowa	18. Szawłowice
19. Parchanie	20. Sędzin	21. Kobielice
22. Pieranie	23. Góra	

Dekanat inowrocławski

Inowrocław, Kościół św. Mikołaja w mieście.

Miasto (civitas) królewskie. Kościół wewnątrz murów miasta, pw. św. Mikołaja, stary, konsekrowany, patronatu królewskiego. Opis uposażenia. Witrykusami byli: Adam Żelazny i Kacper Skomeczka. Opis ołtarzy, niektóre z nich, które były osobno uposażone. Było bractwo św. Anny z własnym uposażeniem i zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Proboszcz – Kacper Chronovius, kantor kruszwicki. Trzech wikariuszy, którzy spełniali także obowiązki mansjonarzy, z pomocą dwóch uczniów, ale imiennie ich nie wyliczono. Był nauczyciel i kantor roku Były bractwa-cechy: kupców, krawców, szewców, kowali i kuśnierzy. Wykaz zabudowań kościelnych i wyposażenie, k. 160-161v.

Inowrocław, kościół Matki Boskiej za murami miasta.

Prawo patronatu królewskiego. Inkorporowany do kościoła św. Mikołaja w mieście. Uważany jest za dawny kościół parafialny Inowrocławia. Aktualnie należą do niego przedmieścia i wsie: Szymborze, Rąbin, Jacewo, Gnojno, Mątwy, Popowice, Trzaskowy, Marcynkowo. Proboszcz ten sam co przy kościele św. Mikołaja. Opis uposażenia parafii w ziemię i dziesięciny. Posługę sakramentalną najczęściej sprawowano w kościele św. Mikołaja, co sprawiało, że ta świątynia była nieco zaniedbana. Opis wyposażenia, k. 162-162v.

Kaplica Bożego Ciała poza murami miasta.

Położona w kierunku wschodnim miasta. Prawo patronatu należało do magistratu miasta. Kapelanem był wikariusz parafii, Marcin, który za uposażenie odprawiał dwa razy w tygodniu msze. Dawniej kaplica była licznie nawiedzana dla zyskania odpustu w dzień Bożego Ciała. Opis skromnego wyposażenia, k. 163.

Szpital poza murami i kaplica pw. Świętego Krzyża.

Przytułek ten został odbudowany przez mieszczanina, Jakuba Borowiec. Kaplicę konsekrował przed ok. 17 laty bp Karnkowski. Niekiedy odprawia tu jeden z wikariuszy, k. 163-163v.

Kaplica poza murami pw. św. Jakuba, zwana prebendą św. Jakuba.

Prebendę tę miał aktualnie Mikołaj Brzeziński, kanonik włocławski i kruszwicki¹³⁸, od 10 lat, ale nie rezydował i nie utrzymywał kapelana, a tylko płacił wynagrodzenie wikariuszom, aby raz w tygodniu była odprawiona msza. Sama kaplica była znacznie zniszczona i zaniedbana, chociaż było znaczne jej uposażenie, k. 163v-164.

Szpital poza murami i kaplica Świętego Ducha.

Prawo patronatu królewskiego. Była w zarządzie wikariuszy katedry włocławskiej, a aktualnie prepozytem był jeden z nich, Mateusz Humiński, tu nie rezydował, ale utrzymywał kapłana, niejakiego Kacpra z Koła. Opis wnętrza kaplicy i jej wyposażenie. Opis uposażenia, do którego należała wieś Szpital pod Inowrocławiem. Bp Hieronim Rozrażewski, w obecności Kacpra Chronovius – proboszcza z Inowrocławia

¹³⁸ Biogram tego kanonika, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 86-88.

wia, Kacpra – kapelana, Marcina – mansjonarza i Adama Żelazny – wikariusza, w dniu 21 VI (1595) przeprowadził wizytacje i dał nowe zarządzenia dla tego szpitala, k.164-165 v.

K o ś c i e l e c

Wieś Kościeleckich. Kościół murowany pw. św. Małgorzaty. Proboszczem, z tytułem prepozyta, był Andrzej Kościelecki, dziekan poznański, nierezydujący. Zarządcą był Paweł z Bielawy. Było uposażenie dla prepozyta i mansjonarza, których dawniej było 6. Był rektor szkoły. Wsie parafialne: Kościelec, Wielowieś, Rybitwy, Pławin, Gorzany, Rycyrzewo, Sójkowo, Sławęcín, Sławęcinek, Leszczyce, Dziarnowo i Cieślín. Opis wyposażenia świątyni, k. 165v-167.

O s t r o w o k. P a k o ś c i ¹³⁹

Wieś szlachecka Macieja Ostrowskiego. Prawo patronatu należało do Ostrowskiego. Kościół drewniany pw. św. Jana Chrzciciela. Na cmentarzu stała kaplica murowana, pw. św. Anny. Do tej kaplicy przybywało wielu wiernych dla uzyskania odpustu na św. Annę, Zielone Świątki i św. Jana Chrzciciela. Opis uposażenia. Od lat 18 nie było proboszcza, bo kolator nie dawał prezenty, a tylko niekiedy zarządzana była przez zarządcę. Zrobiono uwagę, że z powodu braków w samej świątyni św. Jana Chrzciciela, należało raczej odprawiać nabożeństwa w kaplicy św. Anny. Aktualnie był zarządcą – Tomasz z Inowrocławia. Opis wyposażenia. Wsie parafialne: Ostrowo, Węgiec, Suszulec, Czieszkowice, Janikowo, Kołuda, k. 167v-168.

B a r c i n

Miasto (oppidum), opanowane przez innowierców. Świątynia parafialna, drewniana, od lat 30 sprofanowana. Uposażenie pobierał minister akatolicki. Miejscowości parafialne: Barcin, Knieja, Ptur i Pturek, k. 168.

Ł a b i s z y n

Wieś Stanisława Latałskiego. Kościół drewniany pw. św. Mikołaja. Od lat 30 parafia pozbawiona przez kolatora Latałskiego pełnego uposażenia, a ten wypłacał ówczesnemu proboszczowi, Jakubowi, 80 marek, potem zmniejszając do 40, a aktualnemu płacił tylko 30. Na uposażenie zaś kościoła składała się ziemia i dziesięciny. Zarządcą parafii był Bartłomiej z Kleczewa, a wikariuszem – Michał z Nakościół, k. 168-168v.

Szpital, dawniej z kaplicą Świętego Ducha. Podopiecznych 15. Posiada własne uposażenie. Kapelan szpitala – Wawrzyniec Krajewka. Uwagi o nabożeństwach w kaplicy, k. 169.

L i s e w o

Kościół sprofanowany. Wieś Jakuba Moszczyńskiego, katolika i Aleksandra Niemojewskiego, innowiercy, którzy na przemian mieli prawo prezenty proboszcza. Świątynia drewniana, ale w dobrym stanie. Proboszcza nie było, a wyposażenie złożono w kościele, w Pęchowie, k. 169v.

¹³⁹ Obecnie parafia Janikowo-Ostrowo.

Pęc h o w o

Kościół, po upomnieniu biskupa, przed 15 laty odbudowany przez kolatorów Witosławskich. Konsekrowany przez bp. Karnkowskiego. Opis uposażenia. Nie było stałego proboszcza, ani zarządcy, ale zastępują ich zakonnicy bernardyni z Bydgoszczy. Władza kościelna przypominała, aby kolator prezentował proboszcza. Był rektor szkoły, k. 169v-170.

D a b r ó w k a¹⁴⁰

Wieś Wojciecha i Jakuba Rudnickich, kolatorów. Kościół pw. św. Barbary, niedawno odbudowany na dawnym miejscu, przez Sebastiana Rudnickiego i witrykusa Kaliksta. Od lat 30 nie było prezentowanego proboszcza. Zarządcą był Jakub z Bydgoszczy. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Dąbrówka i Złotowo. W Dąbrówce kozystali z sakramentów parafianie z parafii Barcin i innych. Opis wyposażenia świątyni, k.170-170v.

D ź w i e r z c h n o

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół stary, pw. św. Katarzyny. Opis uposażenia parafii. Wsie parafialne: Dźwierzchno, Leszcze, Jordanowo. Proboszcz – Sebastian Plavitanus od 13 lat, rezydujący. Był rektor szkoły, k. 171-171v.

T u c z n o

Wieś królewska. Parafia patronatu królewskiego. Świątynia pw. św. Marcina, św. Piotra i Pawła Apostołów. Opis uposażenia. Proboszcz – Maciej z Brześcia, dr teologii. Był rektor szkoły. Opis wyposażenia, k. 171v-172.

J a k s i c e

Wieś królewska. Kościół pw. św. Marcina. Prawo patronatu należało do króla. Proboszczem, od 1595 roku, był Wojciech Krzekotowski, kleryk niższych święceń, nierezydujący. Utrzymywał zarządcę. Opis uposażenia. Do parafii należała sama wieś Jaksice. Były stare legaty. Jednym z poprzednich proboszczów był niejaki Grochowicki. Aktualnie zarządcą był Jakub z Balic. Opis wyposażenia, k.172v-173v.

O r ł o w o

Wieś królewska. Prawo patronatu należało do króla. Kościół pw. św. Elżbiety. Proboszcz – [Mikołaj] Głębocki¹⁴¹, kanonik włocławski, zarządzający parafią przez zarządcę. Parafia ta jest filią parafii w Dybowie. Opis uposażenia. Aktualnym zarządcą był Jan z Bydgoszczy. Opis wyposażenia. Wspomniano, że poprzednio jednym z proboszczów był Jan Begel¹⁴², kanonik włocławski, k. 173v-174v.

[Uwaga]. Z zapisanej u góry karty 174v daty – 1596, można wnioskować, że poniższe wizytacje odbyły się już w tym roku, k. 174v.

¹⁴⁰ Parafia obecnie nie istnieje, a wieś leży w parafii Barcin.

¹⁴¹ Biogram, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 264-265.

¹⁴² Biogram, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 33-35.

D y b o w o

Miasto (oppidum) królewskie. Prawo patronatu należało do króla. Parafia złączona z parafią Orłowo. Kościół parafialny niedawno zbudowany na innym miejscu z ofiar wiernych, staraniem obecnego zarządcy, Grzegorza z Koła. Poprzedni kościół, murowany, stojący nad samą Wisłą, pw. św. Mikołaja. Było jeszcze zezwolenie, aby w nim odprawiać przez jeden rok. Opis uposażenia parafii. Proboszczem był Mikołaj Głębocki, kanonik wrocławski, a zarządcą Grzegorz z Koła. Miejscowości parafialne: Miasto Podgórz, Nieszawa Dalsza, Nieszawka, Kozibór, Staw, Rudak, Dybowo, siedem osad młyńskich. Opis nabożeństw i wyposażenia, k. 174v-175.

L i s z k o w o

Wieś Macieja Barskiego i parafia jego patronatu. Kościół pw. św. Anny, rekonyliowany przez bp. Rozrażewskiego, ponieważ był sprofanowany przez innowierców. Opis uposażenia. Zarządca – Marcin z Bydgoszczy, ale podejrzany o odstępstwo. Ponieważ duszpasterstwo było zaniedbane, upomniano kolatora Barskiego, aby prezentował proboszcza. Opis wyposażenia. Wsie parafialne: Liszkowo, Niszczewice, Tupadły, Broniewo, Chrosno, Żelechlin, Wola Wybranowo, Czyste, Oporówek, Łążynek, k. 175-176.

P ł o n k o w o

Wieś Andrzeja Kajkowskiego, kolatora parafii. Kościół pw. św. Oswalda, konsekrowany przez bp. Rozrażewskiego. Po śmierci poprzedniego proboszcza, w roku ubiegłym, nie prezentowano jeszcze nowego, za co został upomniany kolator. Pewnie dziedzic wynajmował kapłanów do odprawiania nabożeństw. Klucze od kościoła były we dworze, znajdującym się w sąsiedniej wsi. Wierni uczęszczali do sąsiednich parafii: Orłowo i Liszkowo. Opis uposażenia. Nie podano wsi parafialnych. Był przytułek, bez własnego uposażenia, a 8 ubogich żyło z jałmużny, k. 176-177.

G n i e w k o w o

Miasto (oppidum) królewskie, dzierżawione przez Kościeleckiego. Kościół murowany pw. św. Mikołaja, ale powszechnie mówiono, że pw. św. Konstancji, która tu była szczególnie czczona. Jan Vitovius, proboszcz z Brodni twierdził, że dokument erekcji tej parafii widział u Erazma Gniazdowskiego¹⁴³, kanonika gnieźnieńskiego i wrocławskiego. Opis uposażenia. Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo, Buczkowo, Chrzastowa, Lipie Małe. Z zajętej przez innowierców parafii Branno przychodzili tu mieszkańcy wsi Perkowo i Lipie Wielkie. Proboszcz – Marcin z Przemyśla (Premyslensis)¹⁴⁴, kanonik kruszwicki, od 1594 roku, rezydował w parafii, bez wikariusza. Były trzy bractwa. Był przytułek z własnym uposażeniem, a w nim 6 ubogich. Opis nabożeństw, k. 177-179.

B r a n n o

Wieś Brańskich. Parafia ich prawa patronatu. Kościół sprofanowany, uposażenie parafii zabrane przez kolatorów-innowierców, k. 179.

¹⁴³ Chodyński nie zna takiego kanonika.

¹⁴⁴ Zob. F i u t a k, *Pralaci*, k. 94v.

O s t r o w o k. Gniewkowa

Wieś Wojciecha i Jana Ostrowskich. Prawo patronatu należało do Ostrowskich. Kościół pw. Matki Bożej. Od dłuższego czasu parafia bez proboszcza. Kolator opłacał kapłana, niejakiego Gabriela. Opis uposażenia parafii. Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbicznany, Wioteski, Bąbolin, Wielowieś, Wierzchosławice. Opis wyposażenia, k. 179-179v.

S z a w ł o w i c e

Wieś biskupa wrocławskiego. Parafia patronatu biskupa wrocławskiego. Świątynia pw. św. Bartłomieja. Opis uposażenia, które można było poznać z zapisu uczynionego przez Floriana z Gniewkowa, proboszcza w Szadłowicach w 1540 roku, umieszczonego w mszale. Aktualnie był proboszczem Walenty z Lipiec, k. 179v-181.

P a r c h a n i e

Wieś biskupa wrocławskiego, który był też patronem parafii. Kościół pw. św. Wojciecha. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Parchanie, Modliborzyce, Niemojevo, Balczewo, Pławikek, Olszewice, Słońsk, Gąski, Łagiewniki, Śrubska. Proboszcz – Szymon z Radomska. Opis wyposażenia, k. 181-181v.

G ó r a, P i e r a n i e i K o b i e l i c e.

Wsie należące do innowierców, którzy oddali świątynie parafialne tam istniejące w ręce innowierców i sprofanowali, k. 181v.

B r o d n i a.

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół pw. św. Michała. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Brudnia, Wola, Wonorze, Stanomin, Ośniszczewko, dwie wsie Zagajewice. Proboszcz – Wiktor z Chlewisk. Opis wyposażenia, k. 181v-182.

M u r z y n n o

Wieś królewska, dzierżawiona przez Walentego Grodzińskiego, który też spełniał obowiązki kolatora. Kościół pw. św. Mateusza Ewangelisty, konsekrowany w 1578 roku. Opis uposażenia. Proboszcz – Jerzy z Nagrodowic. Wsie parafialne: Murzynno i Nowa Wieś. Opis wyglądu świątyni i wyposażenia, k. 182-183.

[Uwaga] zapisana przez ks. Benedykta Cynkę, notariusza Konsystorza Wrocławskiego, że dalej była wizytacja parafii Sędzin, która pozostała w Królestwie polskim, k. 183v.

Dokument erekcji kościoła parafialnego w Ostrowie¹⁴⁵ i kaplicy św. Anny tamże, przez biskupa wrocławskiego, Jana Gruszczyńskiego (1450-1463), kanclerza wielkiego koronnego, wystawiony we Wrocławku 28 IV 1460 roku, k. 184-185v.

Przywilej biskupa wrocławskiego, Jakuba z Sienna (1463-1464), potwierdzający uposażenie wyżej wspomnianej parafii Ostrowo, ponieważ były pewne sprzeciwy, wystawiony w Parchaniu 10 VII 1466 roku, k. 186-187.

¹⁴⁵ Chodzi o obecna parafię Janikowo-Ostrowo.

Jan Gruszczyński, biskup włocławski i kanclerz wielki koronny, zatwierdza ugodę dotyczącą uposażenia parafii Choceń. Włocławek, 7 V 1456 roku, k. 187-187v¹⁴⁶.

Wizytacja dekanatu bydgoskiego
w archidiakonacie kruszwickim, przeprowadzona w miesiącu lipcu 1596 r.
przez Macieja Dąbrowskiego, kantora kruszwickiego i proboszcza ze Służewa,
na podstawie zlecenia przez bp. Hieronima Rozrażewskiego,
wiernie i starannie odbyta, k. 188.

Bydgoszcz

Kościół parafialny pw. św. Marcina i św. Miłkołaja, konsekrowany, należyście uposażony. Proboszcz – Sebastian z Szamotuł, rezydujący, od 15 lat. Byli wikariusze, altarzyści i mansjonarze. Opis uposażenia proboszcza, k. 1189-190v.

Uposażenie altarzystów, których obowiązki spełniają wikariusze. Były trzy altarie: św. Anny, albo Matki Bożej w kaplicy, św. Katarzyny, św. Wawrzyńca, 190v.

Uposażenie wikariuszy, których było 4. Spełniali obowiązki altarzystów i mansjonarzy, k. 190v-191.

Zapisy na kościół w Bydgoszczy, k. 191w.

Szkółka, którą za zgodą proboszcza opiekował się magistrat, miała swojego rektora. Był także kantor i dzwonnik, dla których także zapewniono uposażenie, k. 191v-192.

Opis nabożeństw w kościele bydgoskim, k. 192 – 192v.

Wyposażenie świątyni w paramenty liturgiczne, k. 192v-193.

Kościół św. Idziego

Dawniej był to kościół parafialny, obecnie leżący za murami, w sąsiedztwie klasztoru bernardynów, konsekrowany w 1537 roku, pw. św. Idziego i św. Marii Magdaleny. Nazwany jest teraz kaplicą. Jej zarządcą był sam proboszcz. Na święta patronów przybywało tu wielu wiernych z racji odpustów, k. 193-193v.

Kaplica Świętego Duchą za murami. Położona niedaleko spichrzów, murowana, stara, niedawno naprawiana. Dawniej rezydował przy niej kapelan i znajdował się przy niej szpital. Posiadała też własne uposażenie. Zarządcą aktualnie był proboszcz parafii, 193v-194v.

Kaplica Świętej Trójcy. Położona na przedmieściu zwanym „chwitowskim”, murowana, przed 20 laty wystawiona przez mieszczanina bydgoskiego, Jana Regulskiego, konsekrowana przez bp. Karnkowskiego. Nie posiadała własnego uposażenia. Wystawiono ją głównie jako miejsce pochówków mieszkańców przedmieścia. Msze wotywno odprawiali wikariusze. Było nieco wyposażenia, k. 194v.

Szpital z kaplicą Świętego Krzyża. Leżąca na przedmieściu „chwitowskim”, w kierunku Poznania. Konsekrowana przez bp. Rozrażewskiego. Fundowana razem ze szpitalem w 1582 roku przez burgrabiego bydgoskiego, Walentego Kołudziekiego, który też zapisał procent od sumy 2000 florenów, zabezpieczonych na dobrach Mruczyn, oraz inne sumy. Nie był określony kolator, znaczy to, że biskup decydował o obsadzie personalnej. Kuratorami szpitala byli mieszczanie: Stanisław Diabelec

¹⁴⁶ Trudno powiedzieć dlaczego taki zapis znalazł się w tym miejscu.

i Gabriel Krysk, jeszcze przez fundatora wyznaczeni. Kapelanem aktualnie był sam proboszcz bydgoski. Dalszy opis uposażenia. Opis wyposażenia kaplicy, k. 195-196v.

Szpital i kaplica św. S t a n i s ł a w a. Kaplica położona na przedmieściu zwanym „bernardyńskim”, a przy niej szpital. Konsekwowana, z trzema ołtarzami. Opis wyposażenia. Kapelanem był Klemens Kłodawita. Zarządzana przez oficjała bydgoskiego, który odprawiał w niej w niedziele i święta, a także częściej, za co pobierał wynagrodzenie. Obok był szpital, całkowicie nieuporządkowany, będący pod patronatem magistratu miejskiego. Posiadał własne uposażenie, tu dokładnie przedstawione. Prowizorami aktualnie byli mieszczanie: Walenty Borowicz i Maciej Kostrzeński. W jednym z domów szpitalnych było 30 ubogich, a w drugim 13. Dalej opis stanu zarządzania szpitalem, k. 198v-199v.

S z p i t a ł dla innowierców. Zwano go szpitalem „Kosma”, położony na przedmieściu „pomorskim”, w kierunku Osielska, k. 199v.

S t r z e l e w o

Wieś dziedziczna Samostrzelskich i Gątkowskiej. Prawo patronatu sprawowane na przemian. Kościół pw. św. Doroty przed 5 laty przez Gątkowską odbudowany na starym miejscu i jeszcze „nierekoncyliowany”, ale odprawia się w nim nabożeństwa, pomimo braku zezwolenia biskupa, ale zarządcę ustanowił oficjał bydgoski. Opis uposażenia, k. 199v-200.

Do parafii należała sama wieś Strzelewo, k. 200.

Opis wyposażenia, k. 200v.

D ą b r ó w k a¹⁴⁷

Wieś dziedziczna Zalińskiego i jego patronatu. Kościół pw. św. Jakuba Mniejszego, konsekrowany w 1512 roku, ale posiadał także innych patronów: Świętą Trójcę, Nawiedzenia NMP, św. Fabiana i Sebastiana, św. Józefa i św. Katarzyny. Opis uposażenia, k. 200v-201.

Wsie parafialne: Dąbrówka, Wojnowo, Mochel, Osówiec, Pawłowo, Kruszyn i dwie miejscowości niezidentyfikowane, k. 201.

Zarządca – Jan z Obornik, k. 201.

Opis nabożeństw i wyposażenia świątyni, k. 201.

Karta 201v zawiera zakończenie protokołu wizytacji parafii, której nie sposób określić. Jest to fragment spisu wyposażenia w paramenty liturgiczne. Karta ta została przekreślona ołówkiem, na znak, że nie należy do poprzedniego protokołu parafii Dąbrówka.

Zeznania i odpowiedzi Sebastiana Paulina [z Szamotuł], proboszcza i oficjała bydgoskiego, wezwanego dnia 21 IV 1597 roku przez instygatora kurii zadwornej, biskupa włocławskiego, Hieronima Rozrażewskiego, dla rozpoznania zarzutów w związku z administrowaniem dochodami parafii bydgoskich i innych beneficjów, które były w jego zarządzie, k. 202-207.

D e k r e t y r e f o r m a c y j n e dla archidiaconatu bydgoskiego, po zakończonej wizytacji przeprowadzonej w 1596 roku przez archidiacona Macieja Dąbrowskiego, wydane w miesiącu listopadzie Smarzyńskiego¹⁴⁸ w tymże [1596] roku, k. 208.

¹⁴⁷ Obecnie Dąbrówka Nowa.

¹⁴⁸ Osoby tej nie zidentyfikowano.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i

- Inowrocław, parafia św. Mikołaja, k. 209-209v.
Inowrocław, parafia Matki Bożej za murami, k. 210.
Inowrocław, kaplica Bożego Ciała za murami, k. 210.
Inowrocław, kaplica i szpital pw. Świętego Krzyża, za murami, k. 210v.
Inowrocław, prebenda św. Jakuba, k. 210v-211.
Inowrocław, szpital pw. Świętego Ducha, k. 211-211v.
Kościelec, k. 211v.
Ostrowo [Janikowo Ostrowo], k. 212.
Łabiszyn, k. 212-212v.
Łabiszyn, szpital pw. Świętego Ducha, k. 212v.
Liszkowo, k. 212v.
Pęchowo, k. 212v-213.
Dąbrówka¹⁴⁹, k. 213.
Dźwierzchno, k. 213.
Tuczno, k. 213v.
Jaksice, k. 213v-214.
Orłowo, k. 214.
Dybów, k. 214.
Liszkowo, k. 214-214v.
Płonkowo, k. 214v-215.
Gniewkowo, k. 215.
Branno, k. 215v.
Szawłowice, k. 215v.
Parchanie, k. 215v-216.
Góra, Pieranie, Kobielice, k. 216.
Brudnia, k. 216v-216v.
Murzynno, k. 216v.
Sędzin, k. 216v.

D e k a n a t b y d g o s k i

- Bydgoszcz [Kościół parafialny św. Marcina i św. Mikołaja], k. 217-217v.
Bydgoszcz, Kościół św. Idziego, k. 217v-218.
Bydgoszcz, kaplica za murami, k. 218.
Bydgoszcz, kaplica Świętej Trójcy, k. 218.
Bydgoszcz, szpital Świętego Krzyża, k. 218-218v.
Bydgoszcz, szpital św. Stanisława, k. 218v-219v.
Strzelewo, k. 219v.
Dąbrówka¹⁵⁰
Dóbrcz, k. 219v.
Osielsko, k. 220.
Koronwo, k. 220.
Koronowo – szpital, k. 220v.

¹⁴⁹ Parafia obecnie nieistniejąca.

¹⁵⁰ Obecnie Dąbrówka Nowa.

Byszewo, k. 220v-221,
 Żołędowo, k. 221.
 Włóki, k. 221.
 Fordon, k. 221-221v.
 Solec, k. 221v-222.
 Sławsk [Wielki], k. 222.
 Stodoły, k. 222.
 Gębice, k. 222v-224.

ACons. E. 7.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 7.**

[2. Tytuł oryg.] *Wisitatio ecclesiarum Parochialium in Archidiaconatu Crusviviensis consistens, ex mandato et commissione Illustrissimi et Reverendissimi olim Stanislai de Lubraniec Dąbski, episcopi Wladislaviensis et Pomeraniae¹⁵¹, per Joannem Michtarowski¹⁵², Archidiaconum Crusviciensem, Canonicum Wladislaviensem, in Anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo nono expedita.*

[3. Daty krańc.] **1699.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (31,00 x 20,50 cm). Stan zachowania księgi dobry. Oprawa w półskórek, stara, ze śladami uszkodzeń przez owady. Kart liczbowanych 124. Przy liczbowaniu pominięto niektóre karty, stąd po k. 27 idzie k. 29, zaś po k. 106 następuje k. 110, a po 118 k. 120. Pewnie te karty zaginęły przed oprawą księgi. Karty puste: 30v, 123v, 124v. Pismo jednej ręki, chociaż karty 100 do 101v są pisane inną ręką. Ponadto początek opisu parafii Kościeszki uzupełniła inna ręka, podobnie jak i zakończenie protokołu o Rządkwinie, ta sama ręka uczyniła.

[5. Uwagi] Bez wątplenia jest to czystopis, ale nie wiadomo, kto go przepisał. Była to także wizytacja wewnętrzna, ponieważ, zwłaszcza w dekretach reformacyjnych, wiele uwagi zwracano na poziom moralny duchowieństwa.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta tytułowa, jak wyżej, k. nieliczbowana.

D e k a n a t g n i e w k o w s k i

[G n i e w k o w o]

Miasto (oppidum) królewskie. Świątynia murowana, stara, pw. św. Mikołaja i św. Konstancji, Dziewicy i Męczennicy, konsekrowana. Znacznie zniszczona, przez aktualnego proboszcza naprawiona. Opis świątyni. Zakrystia murowana. Były organy.

¹⁵¹ Był biskupem włocławskim w l. 1691-1699.

¹⁵² Biogram tego kanonika włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, k. 603, 603.

Dzwonnica w wieży zbudowanej w tzw. pruski mur, z jednym dzwonem dużym i dwoma małymi, k. 1-1v.

Uposażenie parafii, z wyliczeniem posiadanych gruntów i ich rozmieszczeniem oraz wyliczeniem należnych dziesięcin. Swoje uposażenie, od mieszczan gniewkowskich darowane, posiadało także bractwo św. Anny. Opis zabudowań plebańskich, k. 1v-2.

Opis nabożeństw. Spisywano metryki ochrzczonych i zaślubionych, k. 2v.

Proboszcz – Walenty Bratoszewski, kanonik płocki, k. 2v.

Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo i wsie: Buczkowo, Lipie Wielkie i Lipie Małe, Olędry, k. 2v.

Inwentarz cenniejszego wyposażenia, k. 2v.

Dekret reformacyjny, k. 2v-3.

P a r c h a n i e

Wieś należąca do dóbr stołowych biskupa włocławskiego. Świątynia drewniana, pw. św. Wojciecha, na miejscu dawnej, spalonej przez Szwedów, odbudowana przez bp. Bonawenturę Madalińskiego¹⁵³, staraniem dzierżawcy Parchania, Stanisława Jemielińskiego, kasztelana inowrocławskiego. Świątynia posiadała wieżę spełniającą rolę dzwonnicy. Opis wnętrza świątyni, k. 3-3v.

Uposażenie parafii, z wyliczeniem gruntów i dziesięcin. Opis zabudowań parafialnych, k. 3v-4v.

Opis nabożeństw. Ponieważ nie było rektora szkoły, śpiewom przewodniczył, biorąc za to wynagrodzenie, niejaki Wojciech, z zawodu krawiec, k. 4v.

Proboszcz – Tomasz Kwasiborski, kanonik płocki, od 1679 roku, k. 4v.

Wsie parafialne: Parchanie, Modliborzyce, Niemojewo, Balczewo Duże, Pławinko, Olszewice, Słońsk, Gąski, Łagiewniki. Śrubsk, Szpital. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 500 osób. Przytułku dla ubogich nie było, k. 4v-5.

Inwentarz paramentów liturgicznych, k. 5-5v.

Dekret reformacyjny, k. 5v-7.

O s t r o w o [k. Gniewkowa]

Wieś szlachecka. Świątynia drewniana, fundacji nieżyjącego już Mikołaja Szczańskiego, miejscowego dziedzica, pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, k. 7.

Opis wnętrza świątyni. Zakrystia drewniana, k. 7-7v.

Uposażenie parafii, opis gruntów i dziesięcin, k. 7v-8.

Opis nabożeństw, k. 8.

Proboszczem był Szymon Jarzęcki i okazał odpowiednie dokumenty, k. 8.

Inwentarz paramentów liturgicznych. Trzy dzwony, k. 8-8v.

Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbiczyne, Wielowieś, Bąbolin, Wioteski (sic!), Wierzchosławice. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 250 osób, k. 8v.

Dekret reformacyjny, k. 8v-9.

¹⁵³ Był biskupem włocławskim w l. 1681-1691.

S z a w ł o w i c e¹⁵⁴

Wieś biskupia. Kościół drewniany, fundowany przez obecnego biskupa (Stanisław Kazimierz Dąbski 1691-1699), pw. św. Bartłomieja, k. 9v.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny, k. 9v-19.

Wsie parafialne: Szawłowice, Słońsko, Latkowo, Więclawice, Skalmierowice, k. 10.

Zarządcą parafii był Jan Kolumna, zakonnik ze zgromadzenia kanoników laterańskich (pewnie z Trzemeszna), k. 10 v.

Opis paramentów liturgicznych, k. 10v-11.

P ł o n k o w o

Wieś biskupia. Kościół pw. św. Oswalda, konsekrowany przez bp. Rozrażewskiego. Wymagał pewnej naprawy. Opis wnętrza świątyni, pewnie drewnianej, ale zakrystia była murowana. Wspomniano, że podczas wizytacji w 1689 roku spisano dokładnie inwentarz paramentów znajdujących się w zakrystii, k. 11v-12.

Uposażenie parafii w grunta. Nie było wiadomości o należnych dziesięcinach, k. 12-12v.

Do tych czasów był szpital, ale został zniszczony i ubodzy, żyjący z jałmużny, mieszkają po domach parafian, k. 12v.

Wsie parafialne: Płonkowo, Kaczkowo, Płonkówko, Rojewo, Topola, Ściborze, Ściborek, Dobiesławice, Glinno, Mirągowice, Wierzchosławice, Rojewskie Olędry. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 300 osób, k. 13.

Zarządcą parafii – Ludwik Makowiecki. Spisywał metryki ochrzczonych i zaślubionych, k. 13.

Dekret reformacyjny, k. 13v.

P o d g ó r z e

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół drewniany pw. św. Mikołaja, konsekrowany, stary i już wymagający naprawy. Opis wnętrza świątyni, k. 14-14v.

Uposażenie parafii, k. 14v-15.

Kaplica drewniana, pw. Aniołów Stróżów i św. Stanisława, przy szpitalu dla ubogich wystawiona, przed 4 laty spaliła się (1695). Przy kościele parafialnym była kaplica św. Anny, k. 15.

Zarządcą parafii był Adam Mackowski, k. 15.

Na terenie parafii był konwent zakonników – franciszkanów reformatów, k. 15v.

Dekret reformacyjny, k. 15v-16.

M u r z y n n o¹⁵⁵

Wieś królewska. Kościół pw. św. Mateusza, stary. Opis stanu świątyni, k. 16-16v.

Uposażenie parafii, k. 16v-17v.

Proboszcz – Kazimierz Bogdański od 1698 roku, k. 17v.

Wsie parafialne: Murzynno, Nowa Wieś Murzynko. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 15 osób, k. 17v-18.

Dekret reformacyjny. Wspomniano w nim o poprzednim proboszczu, Grzegorz Biestrzyckim, k. 18-18v.

¹⁵⁴ Obecnie parafia nosi nazwę Szadłowice.

¹⁵⁵ Dawna nazwa brzmiała: Murzynowo.

B r u d n i a

Wieś biskupia. Kościół pw. św. Michała, drewniany, konsekrowany. Opis stanu świątyni i jej wyposażenia, k. 18v-19v.

Uposażenie parafii, k. 19v-20.

Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Ośniszczewko, Zagajewice, Wielkie, Zagajewice Małe, Stanomin, Wola Stanomińska. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 300 osób, k. 20.

Proboszcz – Sebastian Pabicki, k. 20-20v.

Dekret reformacyjny, k. 20v-21¹⁵⁶.

B r a n n o

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Piotra i Pawła, drewniany, niekonsekrowany, patronatu szlacheckiego. Opis wyposażenia świątyni, k. 24-24v.

Wizytator nie umiał powiedzieć nic o uposażeniu parafii. Słyszał, że grunta zostały podzielone pomiędzy mieszkańców Branna. Zatem parafia pewnie nie funkcjonowała, k. 24v.

G ó r a

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 25-25v.

Uposażenie parafii, k. 25v-26.

Proboszcz – Wojciech Żywocki, k. 26.

Wsie parafialne: Góra, Witowii (pewnie obecne Witosy), Karczyn, Szarlej, Łojewo, Sikorowo, Jaronty, Dziennice, Dubki, Wilczkowice, Pławinek, Dulsk, Łakocin, Radojewice. Osób zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 737, k. 26.

Był szpital, w którego połowie mieszkało 3 ubogich, a w połowie nauczyciel szkoły, k. 26v.

Dekret reformacyjny, k. 26v-27 v¹⁵⁷.

P i e r a n i e¹⁵⁸

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Mikołaja, fundowany na miejscu dawnego, przez kolatora Zygmunta Działyńskiego. Opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia, k. 27v-29.

Uposażenie parafii, k. 29-29v.

Proboszcz – Hiacynt Centalski, k. 29v-30.

Wsie parafialne: Pieranie, Sobiesierne, Pieczyska, Bąkowo, Głojkowo, Dziewa, Barkowo, Nowa Wieś Pieranie. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 296 osób, k. 30¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Karta 21 została dołączona przez Benedykta Cynkę, notariusza Konsystorza Włocławskiego, przy przekazywaniu akt z Włocławka do Gniezna. Znajduje się na tej karcie zakończenie dekretu reformacyjnego dla Brudni i protokół wizytacji Branna. Pewnie wyciął niektóre protokoły, dotyczące parafii pozostałych w diecezji kujawsko-kaliskiej, ale w zasobie Archiwum Diecezjalnego we Włocławku wizytacji z tego roku (1699) nie ma.

¹⁵⁷ Przy numeracji kart omyłkowo opuszczono jedną kartę, stąd po k. 27 następuje karta 29.

¹⁵⁸ Dawniej nazwa brzmiała Piranie.

¹⁵⁹ Karta 30 także odpisana przez notariusza Benedykta Cynkę.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i¹⁶⁰

I n o w r o c ł a w

Miasto (civitas). Kościół murowany pw. św. Mikołaja, konsekrowany. Opis wnętrza świątyni i jej ołtarzy oraz nabożeństw. Było bractwo św. Anny. Witrykusi wyznaczeni przez magistrat: Jan Konarzewski – adwokat i Józef Baniolek – rajca. Szkoły nie było, a uczył organista. Są dwa domy dla altarzystów, czyli wikariuszy, k. 32-35.

Kościół N a j ś w i ę t s z e j M a r i i P a n n y, poza murami, z kamienia, inkorporowany do kościoła św. Mikołaja. Opis świątyni i jej wyposażenia. Uposażenie świątyni. Bractwo Aniołów Stróżów, k. 36-36v.

Proboszcz kościoła parafialnego i inkorporowanego – Bogusław Rybben¹⁶¹, kanonik kruszewicki, od 1691 roku Do pomocy przy kościele Najświętszej Marii Panny miał kapłana, niejakiego Siezanowskiego, k. 36-37.

Miejscowości parafialne, poza samym miastem: Przedmieścia Inowrocławia, Szymborze, Rąbin, Jaczewo, Gnojno, Popowice, Trzaskowy, Batkowo, Komoszyce, Torzany, Balin, Strzembkowo, Marcinkowo i Balczewko. Nie podano liczby wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, k. 37.

Kościół B o ż e g o C i a ł a, na przedmieściu Nowe Ogrody, w kierunku Torunia. Prepozytem, z prezenty magistratu, był Marcin Protwicz¹⁶², kanonik wrocławski i plocki, od 1692 roku, po śmierci poprzednika, Mateusza Malikowskiego. Opis uposażenia, k. 37-37v.

Szpital z kaplicą pw. Ś w i ę t e g o K r z y ż a. Wymagał naprawy. Było 5 ubogich żyjących z jałmużny. Nie było kapelana, k. 37v-38.

Kaplica św. J a k u b a, poza murami, patronatu królewskiego. Prebendę tę miał Wojciech Żywocki, proboszcz z Góry. Opis uposażenia, k. 38-38v.

Kościół Ś w i ę t e g o D u c h a, drewniany, konsekrowany, inkorporowany w 1592 roku do kolegium wikariuszy katedry wrocławskiej. Opis świątyni. Przy tym kościele był przytułek dla ubogich. Opis obowiązków ciężących na wikariuszach wrocławskich. Opis uposażenia, k. 38v-41.

Dekret reformacyjny dla kościoła św. Mikołaja i kościoła Najświętszej Marii Panny, k. 41-43.

Dekret reformacyjny dla kościoła i szpitala Świętego Ducha, 43-44.

K o ś c i e l e c

Wieś szlachecka. Kościół z tytułem prepozytury, pw. św. Małgorzaty. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 44-45.

Uposażenie parafii, k. 45.

Szpital, w którym było 2 ubogich, k. 45.

Proboszcz z tytułem prepozyta – Jan Odętkowski, k. 45.

Wsie parafialne: Kościelec, Wielowieś, Rybitwy, Pławin, Gorzany, Rycerzewo, Sójkowo, Sławęcín, Sławęcinek, Leszczyce, Dziarnowo, Cieślin, k. 45v.

Dekret reformacyjny, k. 45v-46.

¹⁶⁰ Brakuje k. 31. Zdaje się, że poprzednio dekanat ten miał spisane protokoły w oddzielnym poszycie, bo i tekst rozpoczyna się od połowy strony. Potem złączono wszystko w jedną księgę.

¹⁶¹ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 100.

¹⁶² Biogram tego kanonika, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 756-760.

O s t r o w o (pod Janikowem)¹⁶³

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela, drewniany, stary, już nieodpowiedni do odprawiania w nim mszy. Na cmentarzu przykościelnym stała murowana kaplica św. Anny, ostatnio naprawiana przez kolatora, służąca parafii jako tymczasowy kościół, k. 46-46v.

Uposażenie parafii, k. 46v-47.

Proboszcz – Wojciech Pruchnicki, k. 47.

Wsie parafialne: Ostrowo, Węgierce, Sielec, Janikowo, Cieszkowice, k. 47v.

Dekret reformacyjny, k. 47v-48v.

T u c z n o

Wieś królewska. Kościół drewniany pw. św. Piotra i Pawła, konsekrowany. Opis świątyni, k. 48v-49.

Uposażenie parafii, k. 49.

Proboszcz – Franciszek Żakowski, k. 50.

Wsie parafialne: Tuczno, Łącko, Mierzwin, Złotniki, Kobylniki, Radłówko, Gniewkowiec, Krężoły, Dobrogoszczyce, k. 50.

Dekret reformacyjny, k. 50-50v.

D ź w i e r z c h n o¹⁶⁴

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół stary, pw. św. Katarzyny. Podobno pochowano w nim trzech biskupów. Opis świątyni, k. 50v-51.

Obowiązki proboszcza spełniał od lat prawie 40 kapłan nieposiadający właściwej nominacji, k. 51-51v.

Opis uposażenia parafii zawarty jest w przytoczonym dosłownie dokumencie bp. Macieja Łubińskiego (1631-1641), z dnia 20 VIII 1638 roku, wydanego dla parafii Dźwierzchno, zapowiadający odbudowę kościoła w tej wsi, należącej do dóbr stołowych biskupa wrocławskiego. Proboszczem był wtedy Jan Karasiewicz. Do parafii należały wsie: Dźwierzchno, Leszcze, Jordanowo, osady młyńskie Mochel i Wojdał, k. 51v-52v.

Dekret reformacyjny. Bartłomiej Krzepicki, trzymający parafię w Dźwierzchnie, ma postarać się o potrzebne dokumenty świadczące, że prawnie jest tu proboszczem, k. 53.

B a r c i n

Miasto (oppidum) szlacheckie. Kościół drewniany, pw. św. J a k u b a. Opis wyglądu świątyni, k. 53v-54.

Uposażenie parafii, k. 54-55.

Przy kościele św. W o j c i e c h a był szpital, naprawiany przez kolatora. Posiadał swoje uposażenie, k. 55- 55v.

Proboszcz – Stanisław Szygowski, prezentowany przez miejscowego dziedzica, Jana na Szygach Szygowskiego, od 1694 roku, k. 55v.

Kościół św. Wojciecha był zagrożony przez wody rzeki Noteć i należało go odbudować, k. 55v.

¹⁶³ Parafia obecnie nosi nazwę Janikowo-Ostrowo.

¹⁶⁴ Pierwotnie nazwa brzmiała Dźwierzchno.

Nie podano wsi parafialnych, k. 56.
Dekret reformacyjny, k. 56-56v.

Ł a b i s z y n

Miasto (oppidum) szlacheckie. Kościół murowany pw. św. Mikołaja, konsekrowany, patronatu miejscowych dziedziców. Opis świątyni, k. 57-57v.

Uposażenie parafii. Było też uposażenie należące do bractwa Różańca Świętego i do bractwa św. Anny, k. 57v-58.

Kościół Świętego Ducha, na przedmieściu, którym zarządzał proboszcz. Przy tym kościele szpital nowy, a w nim 4 ubogich, żyjących z jałmużny, k. 58-58v.

Na przedmieściu stały jeszcze inne kościoły, czyli kaplice. Jedna, pw. Świętego Krzyża, druga pw. św. Jana Chrzciciela, k. 58v.

Proboszcz, opiekujący się wszystkimi świątyniami, Andrzej Radliński, który nastąpił tu po śmierci poprzednika, Jana Przedzińskiego, od 1690 roku, k. 58v-59.

Miejscowości parafialne: Łabiszyn, Oporowo, Piłatowo, Wojrzanowo, Smogorzewo, Oburznia, Wałownica, Kania, Mamlicz, Jeżewo. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 470 osób, k. 59.

W parafii byli innowiercy, k. 59.
Dekret reformacyjny, k. 59v-60.

P ę c h o w o

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. Świętej Trójcy, po zniszczeniu się poprzedniego, odbudował, na planie krzyża, dziedzic miejscowy – Andrzej Markowski. Opis świątyni, k. 60-61.

Uposażenie parafii, k. 61-61v.

Proboszcz – Michał Lipkowski od 1695 roku, k. 61v.

Wsie parafialne: Pęchowo, Nowa Wieś, Palczyn, Smólniki, Dąbrówka Kujawska. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 180 osób, k. 61v.

Dekret reformacyjny, k. 61v-63.

L i s e w o [Kościelne]

Wieś szlachecka. Kościół parafialny drewniany, pw. św. Marii Magdaleny. Patronat należał do dziedzica Lisewa i Ruczewka. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 62v-63v.

Uposażenie parafii, k. 63v-64.

Proboszcz – Jan Folwarski, k. 64.

Wsie parafialne: Lisewo, Będzitowo, Tarkowo, Ruczewo, Ruczewko, Mochelek, k. 64.

Dekret reformacyjny, k. 64-65.

L i s z k o w o

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Anny, konsekrowany. Opis świątyni, k. 65-65v.

Uposażenie i inwentarz, k. 65v-66.

Proboszcz – Jan Śniegocki, k. 66v.

Wsie parafialne: Liszkowo, Niszczewice, Wola, Wybranowo z Olendrami, Tupadły, Broniewo, Chrosna, Żelechnin, Czyste, Oporówko, Łążynek, k. 66v.
Dekret reformacyjny, k. 66v-67,

Dąbrówka¹⁶⁵

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Barbary. Parafia od 1689 roku wakuje i nie pamiętano, czy był tu kiedyś stały proboszcz. Niekiedy w niedziele i święta odprawia zakonnik z Barcina, k. 67-67v.

Uposażenie proboszcza, a więc grunta, kolator rozdał w użytkowanie wieśniakom i sam odbiera dochód, k. 67v.

Wsie parafialne: Dąbrówka i Złotowo, k. 67v.

Jaksice

Wieś królewska. Kościół pw. św. Marcina, drewniany, przez obecnego proboszcza naprawiany. Opis świątyni, k. 67v-68.

Uposażenie parafii, k. 68-68v.

Proboszcz – Grzegorz Sadowski, k. 68v.

Do parafii należy tylko wieś Jaksice, k. 68v.

Dekret reformacyjny, k. 68v-69.

Orłowo

Wieś królewska. Kościół drewniany pw. św. Elżbiety. Świątynia bardzo zniszczona, k. 69.

Uposażenie parafii zostało opisane w dawnych wizytacjach, k. 69-70.

Kościół w Orłowie pozostawał pod zarządem proboszcza z Liszkowa, k. 69v.

Do parafii należała jedynie wieś parafialna, k. 69v.

Dekanat bydgoski

[Bydgoszcz]

Miasto (civitas) królewskie. Kościół murowany pw. św. Marcina, konsekrowany. Opiekuje się nim magistrat. Opis wnętrza świątyni. Wspomniany dawny proboszcz – Paweł Rylski oraz obecny dziekan Zubkiewicz, a to przy opisie wyposażenia, k. 69v-70v.

Prepozytem był (ze względu na mansjonarię) Józef Koryński, k. 70v-71.

Uposażenie parafii, także na mansjonarię, k. 71

W Bydgoszczy przy tym kościele znajdowały się cztery kaplice:

Pierwsza św. Anny, z własnym wyposażeniem. Druga kaplica św. Stefana, także posiadająca własny dochód. Te dwie kaplice, jako altaryzista, posiadał Jan Chrzanowski. Trzecia kaplica św. Sebastiana, posiadająca także znaczne uposażenia. Korzystał z niego Maciej Niedbalczyk. Czwarta kaplica św. Jana Ewangelisty, znacznie uszkodzona, także posiadająca swój majątek, k. 71v-72v.

Bractwo Świętej Trójcy, k. 72v.

Wykaz ksiązek, k. 73.

¹⁶⁵ Parafia obecnie nie istnieje, a sama wieś, pod nazwą Dąbrówka Barcińska, należy do parafii w Barcinie.

Dokładny wykaz uposażenia poszczególnych ołtarzy, k. 74.

Miejscowości parafialne: Siersk, Bartodzieje, Szuskówka, Brzoza, Drzewianowo, Grądy, Przyłęki, Łochowo, Kruszynek, Kruszyn, Żechcice, Bielice, Biedaszko-wo, Goryczkowo, Wilczak, k. 74.

Kościół św. S t a n i s ł a w a za murami, murowany w 1533 roku, konsekrowany, patronatu mieszczan. Opis świątyni, w której przechowywano Najświętszy Sakrament, posiadającej własne wyposażenie w paramenty liturgiczne. Przy tej świątyni był przytułek. Posiadała ona własne uposażenie. Nad wykorzystaniem należącego szpitalowi dochodu czuwali dwaj wityrkusi wyznaczeni przez miasto. Prepozytem był Marcin Walicki, k. 74-78.

Kościół Ś w i ę t e g o K r z y ż a i szpital na przedmieściu, z odpowiednim uposażeniem. Sprawami gospodarczymi zajmuje się sam prepozyt, którym był Jan Zubkiewicz, k. 78-79.

Kaplica, czyli kościół Ś w i ę t e j T r ó j c y za murami, murowany, dobrze wyposażony i uposażony, z czego miał wyraźne obowiązki prebendariusz. Nie podano nazwiska prepozyta, k. 79.

Szpital Ś w i ę t e g o D u c h a, za miastem, teraz w zarządzie zakonników, k. 80.

Na przedmieściu zwanym „Kujawskie”, był kościół pw. św. I d z i e g o, murowany, dawniej parafialny, teraz oddany w posiadanie franciszkanów obserwantów (bernardyń). Wielu z zakonników było pochodzenia niemieckiego, k. 80-80v.

Dekret reformacyjny, k. 80v-82.

Dekret reformacyjny dla szpitala św. Stanisława, k. 82-82v.

D a b r ó w k a¹⁶⁶

Wieś szlachecka z kościołem drewnianym, pw. św. Jakuba, ostatnio odnowionym staraniem ówczesnego proboszcza. Opis świątyni i jej bogatego wyposażenia. Uposażenie parafii w pole i dziesięciny, k. 82v-85.

Wsie parafialne: Dąbrówka, Sitno Małe, Sitno Duże, Wojnowo, Mochel, Osso-wiec, Pawłowo, Kruszyn. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było ok. 300 osób, k. 85.

Dekret reformacyjny, k. 95v.

S t r z e l e w o

Wieś szlachecka, w której dawniej był kościół parafialny, pw. św. Doroty, opuszczony i zniszczony. Od dawna nie było tu żadnego kapłana. Uposażenie parafii rozdane mieszkańcom. Parafianie korzystają z kościołów sąsiednich, k. 85v-86.

W t e l n o¹⁶⁷

Wieś należąca do opactwa w Koronowie. Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, wzniesiony od podstaw przez obecnego opata, Ignacego Gnińskiego. Opis świątyni, jej wyposażenia i uposażenia. Nie podano nazwiska zarządcy parafii. Należały do niej wsie: Wtelno, Gościeradz, Tryszczyn, k. 86.

Dekret reformacyjny, k. 86-88.

¹⁶⁶ Obecnie Dąbrówka Nowa w dekanacie Nakło.

¹⁶⁷ Znalazło się w diecezji chełmińskiej.

B y s z e w a¹⁶⁸

Wieś opactwa Koronowskiego, a dawniej jego siedziba. Kościół pw. Świętej Trójcy, murowany. Nie mieszkał przy nim żaden kapłan, czy to diecezjalny, czy zakonny. Nie było też wizytacji, k. 88.

K o r o n o w o¹⁶⁹

Miasto (oppidum) należące do opactwa cysterskiego. Kościół parafialny murowany, pw. św. Andrzeja Apostoła, od dawna pozbawiony proboszcza, a tylko niekiedy, z polecenia opata, są tam odprawiane msze i sprawowane sakramenty. Opis świątyni, Najświętszy Sakrament przechowywano. O uposażeniu parafii nic powiedzieć nie można, ale okazano jego spis z lat poprzednich, k. 88-89v.

W u d z y n¹⁷⁰

Wieś opata koronowskiego. Kościół parafialny pw. św. Barbary, murowany, konsekrowany. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia oraz uposażenia. Nie podano wsi parafialnych. Parafią zarządzał Mateusz Groniewski, kapłan diecezji włocławskiej, k. 89v.

Dekret reformacyjny, k. 89v-90.

D o b r c z¹⁷¹

Wieś kapituły włocławskiej. Kościół drewniany pw. św. Wawrzyńca i św. Małgorzaty. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia. Istniało bractwo, biorące udział w nabożeństwach, k. 90v-91v.

Proboszcz – Franciszek Podolecki, absolwent uniwersytetu krakowskiego, na co miał wszelkie dokumenty, k. 92v.

Wsie parafialne: Dóbrcz, Trzebin, Sienno, Kotomierz, Gądec, Husowo, Borówno, Trzeciewiec. Niedaleko świątyni był przytułek, teraz zniszczony, a 4 ubogich, żyjących z jałmuży, mieszkało u parafian, k. 92v

Dekret reformacyjny, k. 92v-93v.

F o r d o n¹⁷²

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 93v-95v.

Proboszcz – Stanisław Kiewnarski, kanonik płocki, ale nie rezydował. W parafii był tylko 1 kapłan, nazwiskiem Świeciński, który nie mógł zadośćuczynić wszystkim zapisom i obowiązkom parafialnym. Było bractwo, pewnie w kaplicy św. Anny i jej imienia, k. 95v-96.

W miejscu zwanym Wyszogród stała kaplica drewniana, stara, gdzie dawniej była siedziba parafii, k. 96v.

Szpital, w którym było 5 ubogich, k. 96v.

W mieście znajdowała się synagoga żydowska, k. 96.

¹⁶⁸ Obecnie Byszewa. Znalazła się ta parafia w diecezji chełmińskiej.

¹⁶⁹ Znalazła się w diecezji chełmińskiej.

¹⁷⁰ Znalazła się ta parafia w diecezji chełmińskiej.

¹⁷¹ Obecnie Dóbrcz. Znalazła się w diecezji chełmińskiej.

¹⁷² Parafia ta znalazła się w diecezji chełmińskiej.

Miejscowości parafialne: Fordon, Miedzna, Strzelce, Sierieczko, Łąki, Siersk, Jaruszyn, Palse. Parfię tę posiadał [Stanisław] Kiewnarski, kanonik płocki i prepozyt kolegiaty św. Michała¹⁷³, k. 96v.

Dekret reformacyjny, k. 97.

S o l e c¹⁷⁴

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół drewniany pw. św. Trójcy. Prawo patronatu należało do króla. Opis wnętrza świątyni. Było bractwo św. Anny, zaprowadzone 13 III 1629 roku Opis uposażenia parafii, k. 97v-99v.

Proboszczem był Józef Kotyński, a do parafii należały następujące miejscowości: miasto Solec, Przyłubie, Żółwin, Otorowo, Smólniki, Chrosna i Jajtowy. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych ok. 300 osób, k. 99v.

Dekret reformacyjny, k. 99v-100¹⁷⁵.

W ł ó k i¹⁷⁶

Wieś opactwa koronowskiego. Kościół drewniany, nowy, wystawiony niedawno przez opata Ignacego Gnińskiego na dawnym miejscu. Aktualnie żaden kapłan przy kościele tym nie rezydował. Kościół pw. św. Michała Archanioła, k. 100.

Ż o ł ę d o w o¹⁷⁷

Wieś szlachecka. Kościół parafialny drewniany, pw. Świętego Krzyża. Parafia od ponad 5 lat wakowała. Kolator powinien prezentować odpowiedniego kandydata. Opis wnętrza świątyni i wyposażenia. Miejscowości parafialne: Żołędowo, Jastrzębie i Mysłęcín, k. 100-100v.

O s i e l s k o¹⁷⁸

Wieś kapituły włocławskiej. Kościół drewniany pw. Wniebowzięcia Matki Bożej. Opis świątyni, jej wyposażenia i uposażenia, k. 100v-102.

Proboszcz – Wojciech z Krzesławic. Wsie parafialne: Osielsko, Niemcz, Czarnówko Smukała. 130 osób zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, k. 102.

Dekret reformacyjny, k. 10-102v.

D e k a n a t k r u s z w i c k i

L u d z i s k o

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Mikołaja. Opis wnętrza świątyni, jej wyposażenia i uposażenia, k. 103-105.

Proboszcz – Sebastian Kasczorski. Wsie parafialne: Ludzisko, Markowice, Kopanie, Górki, Odrzykowo, Skalmierowice, Biskupice, Balice, Kołuda (obydwie wsie),

¹⁷³ Nie wiadomo o jaką kolegiatę chodzi. Może tę w Gnieźnie.

¹⁷⁴ Obecnie Solec Kujawski.

¹⁷⁵ Od k. 100 księga pisana inna ręką.

¹⁷⁶ Obecnie kościół filialny w parafii Dóbrcz.

¹⁷⁷ Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej, obecnie w diecezji pelplińskiej.

¹⁷⁸ Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej, obecnie w diecezji pelplińskiej.

Piotrkowice, Krusza Podlodowa, Krusza Zabkowa, Krusza (należąca do kapituły kruszwickiej), Mątwy i opuszczona wieś Niemojewko. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 700 osób, 105-105v.

Dekret reformacyjny, 105v.

R z a d k w i n

Wieś należąca do klasztoru w Strzelnie. Kościół drewniany pw. św. Marcina. Prawo patronatu należało do prepozyta ze Strzelna. Opis świątyni, jej wyposażenia i uposażenia, k. 105v-106v.

Parafią zarządzał Marcin Chełstowski z zakonu norbertanów. Wsie parafialne: Rządkwini, Bronisław i osada młyńska Czerniak, k. 106v.

K o ś c i e s z k i

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Piotra i Pawła. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców. Opis świątyni, jej wyposażenia i uposażenia, k. 110-111.

Proboszcz – Stanisław Cynelski. Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszyn, Rzeszynek, Golejewo, Sierakowo, Mirosławice, Chrosna, Łęg, Lachmirowice, Siemionki, Włostowo, osada młyńska Gościejewo. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 250 osób, k. 111-111v.

Dekret reformacyjny, k. 111-112.

P o l a n o w i c e

Wieś szlachecka. Kościół parafialny pw. św. Klemensa, naprawiony przez aktualnego proboszcza. Opis świątyni i jej wyposażenia i uposażenia, k. 112-114.

Proboszcz – Jan Kazimierz Malicki. Wsie parafialne: Polanowice, Giżewo, Cykowo, Raczyce, Baranowo, Sławęcini, Łęg, Sukowo, Ruczerwo, Jankowo, Książ, Kraszycy, Sokolniki. Nie podano ilości osób spowiadających się, k. 1134v.

Dekret reformacyjny, 114v-115v.

S t r z e l n o

Miasto należąca do zakonnic norbertanek. Kościół pw. Świętej Trójcy, murowany, pełniący rolę świątyni parafialnej. Sama wizytacja świątyni nie odbyła się, ponieważ prepozyt okazał przywileje zwalniające ją od takiej wizytacji, k. 115v-116.

Szpital i kościół pw. Świętego Ducha, k. 116.

Duszpasterstwo sprawował jeden z zakonników norbertanów, k. 116v.

O s t r o w o [k. Strzelna]

Wieś należąca do klasztoru w Strzelnie. Kościół parafialny drewniany, pw. św. Józefa i św. Doroty. Parafia nie posiadała własnego proboszcza, k. 116v.

G ę b i c e¹⁷⁹

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół parafialny murowany, pw. św. Mateusza, konsekrowany w 1616 roku. Opis świątyni, jej wyposażenia i uposażenia, k. 116v-117v.

¹⁷⁹ Pisano raz Gembice, a innym razem Gębice. Obecnie pisownia brzmi Gębice.

Proboszcz – Minkowski, kanonik kruszwicki¹⁸⁰, który posiadał jeszcze inne beneficjum w archidiecezji. W Gębicach nie utrzymywał wikariusza, ale miał organistę, który śpiewał oficjum. Miejscowości parafialne: miasto Gembice, Dzierżążno, Różanna, Procyn i Sucharzewo. Wiernych spowiadających się było około 150 osób, 117v-118.

Dawniej w Gembicach była drewniana świątynia szpitalna Świętego Ducha z 1544 roku, patronatu magistratu miasta, ale upadła, a z nią i szpital. Szpital miał własne uposażenie, k. 118.

Dekret reformacyjny, k. 118 v¹⁸¹.

S t o d o ł y

Wieś należąca do konwentu w Trzemesznie. Kościół parafialny drewniany, pw. św. Wojciecha, patronatu królewskiego. Opis świątyni, dobrze utrzymanej, jej wyposażenia, k. 120-121v.

Proboszcz – Augustyn Prebendzki, spośród kanoników regularnych laterańskich z Trzemeszna, k. 121v.

S ł a w s k [Wielki]

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, spalony podczas wojen szwedzkich, a na jego miejsce ówczesny proboszcz, Mateusz Rzustowicz, wystawił kaplicę, która dotąd służy. Wyposażenie kaplicy biedne, za to uposażenie parafii bogate, k. 121v-122.

Proboszcz – Walenty Psutowski¹⁸², kanonik kruszwicki. Wsie parafialne: Sławsk, Bożejowice, Buszkowice, Żerniki, Tupadły i Przedbojowice. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 315 osób, k. 122v.

Dekret reformacyjny, k. 122v-123.

Indeks parafii, k. 124.

ACons. E. 8.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 8.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio Archidiaconatus Crusviciensis, ex mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Constantini Szaniawski¹⁸³, Dei et Apostolica Sedis gratia Episcopi Cujaviensis et Pomeraniae, per [...] Paulum Wolski¹⁸⁴, cancellarium Vladislaviensem, Archidiaconum Crusviciensem expedita, anno Domini 1712.*

[3. Daty krańc.] **1712.**

¹⁸⁰ Pewnie Stefan Mińkowski. Zob. *Fiutak, Pralaci*, s. 73.

¹⁸¹ Po k. 118 następuje k. 120.

¹⁸² Biogram tego kanonika, zob. *Fiutak, Pralaci*, s. 96.

¹⁸³ Był biskupem włocławskim w latach 1710-1720.

¹⁸⁴ Biogram tego prałata, zob. *Chodyński, Katalog*, s. 1012, 1014-1015.

[4. Opis zewn.] Łac., 2° (33,5x21,5 cm.). Kart liczbowanych 95. Oprawa w skórę tłoczoną, dawna, nieco uszkodzona przez insekty. Ogólny stan księgi więcej niż dobry. Pismo czytelne. Karty puste: k. pierwsza nieliczbowana, k. 1v, 11v, 16, 60v, 92v-95v. Pismo różnej ręki. Wydaje się, że same protokoły spisywał w każdym dekanacie inny pisarz niewiadomego imienia, pod koniec każdego protokołu zostawiał puste miejsce, na którym, pewnie sam wizytator osobiście, pisał zarządzenia powizytacyjne, czyli dekrety reformacyjne. Zachodzi znaczna różnica w protokołach poszczególnych parafii. Jedne są bardzo dokładne, inne tylko powierzchowne.

[5. Sygn. dawna] E 8.

[6. Uwagi] Na początku księgi wklejone dwie karty, na których umieszczono, napisany na maszynie, indeks parafii z podaniem stron.

Świadomie, przy robieniu repertorium, nie zagłębiano się w szczegóły, ponieważ i tak korzystając z uprzejmości dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie, nie chciano zbyt długo zatrzymywać poszczególnych ksiąg we Włocławku, gdzie piszący te słowa nad nimi pracował.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Sporządzony nieznana ręką wykaz parafii dekanatu fordońskiego, na odwrocie karty pierwszej, nieliczbowanej.

Nieliczbowane dwie karty, wklejone później, ze spisem maszynowym nazw parafii występujących w niniejszej księdze.

Tytuł taki, jak podano wyżej, k. 1.

Instrukcja dla wizytatora, k. 2-2v.

Wykaz pytań, jakie należało stawiać wizytowanym proboszczom, k. 3-4v.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i

składający się z 13 parafii, a mianowicie: Inowrocław, Kościelec, Ostrowo, Tuczo, Dźwierzchno, Dąmbrowka, Barcin, Łabiszyn, Pęchowo, Lisewo, Liszkowo, Jaksi-ce i Orłowo, k.5.

I n o w r o c ł a w

Miasto królewskie. Kościół w mieście, pw. św. Mikołaja, dokładnie opisany, tak co do wewnętrznej, jak i zewnętrznej strony oraz wyposażenie we sprzęty liturgiczne. Opis nabożeństw i uposażenia parafii. Przytułku dla ubogich nie było i 5 potrzebujących żyło z jałmużny. [Można spodziewać się, że parafia ta obejmowała całe miasto], k. 5-6.

Kościół poza murami miasta pw. M a t k i B o ż e j. Opis wnętrza i wyposażenia świątyni oraz jego uposażenie. Proboszczem, tak dla kościoła św. Mikołaja, jak i Matki Bożej, z tytułem prepozyta, był Adam Umiński¹⁸⁵, kanonik włocławski, który przy kościele Matki Bożej miał wikariusza, Andrzeja Zawalowicza, który też parafią zarządzał. Do parafii należały przedmieścia i wsie: Szymborze, Jacewo, Gnojno, Popowice, Trzaskowo, Barkowo, Romaszyce, Torzany, Balin, Strzemkowo, Marcinko-

¹⁸⁵ Biogram tego kanonika włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 974-975.

wo i Balczewek. Wiernych do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 444 osoby, k. 6-7.

Kościół szpitalny pw. B o ż e g o C i a ł a na przedmieściu, posiadający własne uposażenie. Tę prebendę trzymał Aleksander Pydynkowicz, posiadający tylko święcenia diakońskie, k. 7.

Dekret reformacyjny dla proboszcza, Adama Umińskiego, z tytułu jego obowiązków w parafii św. Mikołaja i parafii Matki Bożej, k. 7v-9.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, stojąca dawniej na południowym przedmieściu, zupełnie zniszczona i pozostał po niej tylko plac, k. 9.

Kaplica św. J a k u b a, za murami miasta, z własnym uposażeniem, k. 9-9v.

Dekret reformacyjny dla Walentego Psułowskiego, piastującego prebendę św. Jakuba, k. 9v.

Kościół pw. Ś w i ę t e g o D u c h a inkorporowany wikariuszom wrocławskim. Opis wyposażenia świątyni. Przy niej znajdował się przytułek dla 20 ubogich. Prepozytem był Jan Kietner, wicedziekan wrocławski, k. 10-10v.

Dekret reformacyjny dla prepozyta, Jana Kietnar.

K o ś c i e l e c

Kościół murowany, z tytułem prepozytury, pw. św. Małgorzaty. Opis wyposażenia¹⁸⁶, k. 11.

O s t r o w o¹⁸⁷

Wieś szlachecka. Kościół murowany. Opis jego wyposażenia i uposażenia. Zarządcą parafii był Marcin Florkiewicz, jednocześnie prepozyt szpitala Świętego Ducha w Pakości. Wsie parafialne: Ostrowo, Węgierce, Sielce, Janikowo, Ciechowicze, k. 12-12v.

Dekret reformacyjny dla Marcina Florkiewicza, k. 12v-13.

T u c z n o

Kościół pw. św. Piotra i Pawła, drewniany, prawa patronatu królewskiego. Opis świątyni, nabożeństw i uposażenia. Parafią zarządzał Stanisław Wiciński. Wsie parafialne: Tuczno, Łącko, Radłówko, Mirzwin, Złotniki, Kobylniki, Gniewkowice, Dobrogoszczyce i Krężoły. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 200 osób¹⁸⁸, k. 13-15.

D ź w i e r z c h n o

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół pw. św. Katarzyny, drewniany, w złym stanie. Wsie parafialne: Dźwierzchno, Wojdał, Leszcze, Sardanowo i Mochel. Parafią zarządzał Stanisław Wiciński, komendarz z Tuczna, k. 15.

Dekret reformacyjny dla Stanisława Wicińskiego, opiekującego się parafią w Dźwierzchnie, k. 15v.

¹⁸⁶ Protokół ten nie został dokończony. Następna strona, k. 11v, pozostała pusta. Nie ma nawet dekretu reformacyjnego.

¹⁸⁷ Obecna nazwa parafii Janikowo-Ostrowo.

¹⁸⁸ Nie było tu dekretu reformacyjnego.

Dąmbrowka¹⁸⁹

Wieś szlachecka. Kościół św. Barbary. Opis wyposażenia i uposażenia, wsie parafialne: Dąmbrowka, Złotowo, i Mamlicz. Zarządcą parafii był Andrzej Mazurkiewicz, k. 16v-17.

Dekret reformacyjny dla Andrzeja Mazurkiewicza, proboszcza w Dąmbrowce, k. 17-17v.

Barcin

Miasto (oppidum) szlacheckie. Kościół drewniany pw. św. Wojciecha, na przedmieściu, z pewnym wyposażeniem w sprzęty liturgiczne, k. 17v.

Kościół parafialny, pw. św. Jakuba, patronatu dziedzica miasta. W roku 1711 świątynia została ograbiona przez rabusiów¹⁹⁰. Rektorem tego kościoła był Stanisław Szygowski, starzec niezdolny do duszpasterstwa, któremu zabroniono sprawować mszę. Dwóch zakonników franciszkanów sprawowało duszpasterstwo. Poprzednim proboszczem był Tomasz Kolasiński. Uposażenie parafialne użytkował dziedzic, niepodanego imienia, Szygowski. Na kościół w Barcinie były także pobożne zapisy, k. 17v-18v.

Dekret reformacyjny, k. 19-19v.

Łabiszyn

Miasto (oppidum) szlacheckie. Kościół murowany pw. św. Mikołaja. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 20-21v.

Miejscowości parafialne: miasto Łabiszyn, Oporowo, Piłatowo, Wojrzanowo, Smogorzewo, Obornia, Wałownica, Kania, Mamlicz i przedmieścia. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 300 osób. Proboszcz – Franciszek Prabucki, k. 21v.

Dekret reformacyjny, k. 21v-22.

Pęchowo

Kościół niedawno odbudowany, ale jeszcze nieukończony, pw. Świętej Trójcy, prawa patronatu miejscowego dziedzica. Opis wyposażenia i uposażenia. Wspomniano, że miejscowości należące do parafii wiele ucierpiały od żołnierzy i w następstwie zarazy. Obowiązki duszpasterskie pełnił proboszcz z Tuczna. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było tylko około 18 osób (sic!). Klucze od świątyni znajdowały się na dworze dziedzica, k. 22v-23.

Dekret reformacyjny, k. 23.

Lisewo

Kościół drewniany pw. św. Marii Magdaleny, prawa patronatu dziedzica Lisewa i Rucewka. Duszpasterstwo sprawowali zakonnicy, franciszkanie reformaci. Opis wyposażenia. Parafią opiekował się proboszcz z Tuczna, k. 23v-24.

Wsie parafialne: Lisewo, Będzitowo, Tarkowo, Rucewo, Rucewko i Mochelek. Powinien być tu spisany dekret reformacyjny dla parafii Pęchowo i Lisewo, ale zostawiono tylko miejsce. Samego zarządzenia nie wpisano, k. 24-24v.

¹⁸⁹ Obecnie na terenie parafii Barcin.

¹⁹⁰ Pewnie chodziło o przemaszerowujące wojska.

L i s z k o w o

Kościół drewniany pw. św. Anny, patronatu miejscowego dziedzica, w ruinie i wymaga wystawienia nowego. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 25-26.

Wsie parafialne: Liszkowo, Niszczewice, Wola, Wybranowo, Olendry, Tupadły, Broniewo, Chrosna, Żelechlin, Czyste, Oporowo, Łążynek, k. 26.

Proboszcz – Jan Włoszynowski, k. 26.

Dekret reformacyjny, k. 26-26v.

J a k s i c e

Kościół drewniany, ale ściany umacniane zaprawą, pw. św. Marcina, prawa patronatu królewskiego. Opis wyposażenia i uposażenia. Wspomniano o spustoszeniach spowodowanych przez wojska szwedzkie, k. 27-28v.

Proboszczem był dziekan inowrocławski, Konstanty Ossowski, k. 28v.

Do parafii należała tylko wieś Jaksice. Wiernych do sakramentów wielkanocnych ok. 100 osób, k. 28v.

Dekret reformacyjny, k. 28v-29.

O r ł o w o

Wieś królewska. Świątynia drewniana w ruinie. Parafia afiliowana do parafii w Podgórzu. Do parafii należała tylko wieś Orłowo. Nie podano nawet, czy sprawowano tam duszpasterstwo, ani dokąd udawali się wierni, k. 29v.

Podano, że dekret reformacyjny będzie podany przy parafii Podgórz, k. 29v.

D e k a n a t k r u s z w i c k i

zawiera 13 parafii, a mianowicie: Sławsk, Polanowice, Cykowo, Kościeszki, Skulsk, Warzymowo, Broniszewo, Ostrowo, Gębice, Strzelno, Rzadkwın, Stodoły i Ludzisko.

S ł a w s k [Wielki]

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół drewniany pw. św. Bartłomieja. Opis wyposażenia i uposażenia. Proboszcz – Jan Liszkiewicz, kanonik kruszwicki, k. 30-31v.

Dekret reformacyjny, k. 31v.

P o l a n o w i c e

Kościół drewniany pw. św. Klemensa, patronat miejscowego dziedzica. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 31v-32v, 34.

Wsie parafialne: Polanowice, Giżewo, Cykowo, Racice, Baranowo, Sławęcın, Sukowy, Rucewo, Janikowo, Starczewo, Książ, Krasice i Sokolniki, k. 34.

Proboszcz – Andrzej Głuski, k. 34.

Dekret reformacyjny, k. 33-33v¹⁹¹.

¹⁹¹ Dekret reformacyjny, spisany na jednej karcie, wklejony po karcie 32, ponieważ na k. 34, zaraz po zasadniczym protokole wizytacyjnym, parafii Polanowice, zaczęto protokół parafii Kościeszki, nie zostawiając miejsca na wpisanie dekretu.

K o ś c i e s z k i

Kościół drewniany, znacznie zniszczony, ale staraniem aktualnego proboszcza poprawiony, pw. św. Piotra i Pawła, prawa patronatu miejscowych dziedziców. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 34-35.

Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszyn, Rzeszynek, Golejewo, Sierakowo, Mirosławice, Chrosna, Łęg, Lachmirowice, Siemionki, Włostowo, Gosiewo Młyn, k. 35.

Proboszcz – Jan Wilski, k. 35.

Dekret reformacyjny, k. 35-35v.

S k u l s k

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół częściowo drewniany, częściowo mурwany, pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, patronatu królewskiego. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 36-37.

Miejscowości parafialne: miasto Skulsk, Skulska Wieś, Łuszczewo i Galiszewo. Do sakramentów wielkanocnych ok. 80 osób, k. 37.

Proboszcz – Walenty Skalski, k. 37.

Dekret reformacyjny, k. 37-37v.

O s t r o w o

Wieś zakonnica ze Strzelna. Był kościół parafialny drewniany, od ok. 10 lat odbudowywany, ale nie było proboszcza. Dekretu nie wystawiono¹⁹², k. 37v.

G ę b i c e

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół mурwany pw. św. Mateusza, patronatu królewskiego. Ponieważ nie było stałego proboszcza, świątynia ulega zniszczeniu. Opis wyposażenia, k. 38-38v.

Dawniej była kaplica Świętego Ducha, teraz już nieistniejąca, ale przytułek istnieje, k. 38.

Dekret reformacyjny, k. 38v-39.

S t r z e l n o

Miasto (oppidum) należące do zakonnicy konwentu ze Strzelna. Trzy świątynie: pierwsza parafialna, ale zniszczona z powodu niedbałości¹⁹³; druga, to kaplica Świętego Krzyża w mieście; trzecia, to świątynia klasztorna Świętej Trójcy. Nie podano bardziej szczegółowych opisów, k. 39.

Dekret reformacyjny dla kościołów w Strzelnie, Ostrowie i Rzadkwinie, k. 39v.

R z a d k w i n

Wieś należąca do zakonnicy konwentu w Strzelnie. Kościół pw. św. Marcina, drewniany, stary i nienadający się do naprawy, k. 39v.

S t o d o ł y

Wieś należąca do konwentu kanoników regularnych lateraneńskich z Trzemeszna. Kościół drewniany pw. św. Wojciecha, patronatu zakonników. Opis wyposażenia

¹⁹² Będzie wystawiony przy parafii Strzelno.

¹⁹³ Może chodziło tu o rotundę św. Prokopa.

i uposażenia. Do parafii należy jedynie wieś Stodoły. Parafią opiekował się zakonnik z Trzemeszna, Franciszek Hofman, k. 39v-40v.

Dekret reformacyjny, k. 40v.

L u d z i s k o¹⁹⁴

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Mikołaja. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 41-41v.

Wsie parafialne: Ludzisko (obydwie wsie), Kołuda, Górki, Skalmierowice, Odrychowo, Kopanie, Markowice, Piotrkowice, czyli Stachowice, Krusza, inaczej Zabkowa Krusza, Mątwy, Krusza Podlodowa, Balice i Biskupice, k. 41v.

Proboszcz – Sebastian Kaszczorski, k. 41v.

Dekret reformacyjny, k. 41v-42.

C y k o w o

Prebenda św. Katarzyny kapituły kruszwickiej, w posiadaniu Marcina Zoromskiego. Kaplica nienadająca się do restauracji, k. 42.

B r o n i s z e w o

Wieś Józefa Mniewskiego. Kościół pw. św. Tomasza Apostoła, niedawno odnowiona przez Jana z Warzymowa. Opis wyposażenia, k. 42-42v.

Zarządcą parafii był proboszcz z Połajewa, Wawrzyniec Przanowski, k. 42v.

Dekret reformacyjny, k. 42v.

W a r z y m o w o

Wieś Józefa Mniewskiego. Kościół murowany, dawniej parafialny, ale aktualnie bez proboszcza, k. 43.

Dekret reformacyjny, k. 43.

D e k a n a t g n i e w k o w s k i

zawiera 13 kościołów, a mianowicie: Szawłowice, Ostrowo k. Gniewkowa, Podgórz, Branno, Murzynno, Brudnia, Sędzin, Kobielice, Pieranie, Parchanie, Góra i Płonkowo.

S z a w ł o w i c e

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół św. Bartłomieja. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 43v-44v.

Wsie parafialne: Szawłowice, Słońsk, Latkowo, Więclawice i Skalmierowice, k. 44v.

Proboszcz – Tomasz Falgowski, k. 44v.

Dekret reformacyjnym k. 44v.

O s t r o w o k. Gniewkowa

Wieś szlachecka. Kościół pw. Najświętszej Marii Panny. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 44v-45v.

¹⁹⁴ W rękopisie podano „Ludzick”.

Parafią zarządzał Bartłomiej Wilmowski, prepozyt z Gniewkowa, k. 45v.
Dekret reformacyjny, k. 45v.

G n i e w k o w o

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół murowany pw. św. Mikołaja. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 46-47.

Proboszczem, z tytułem prepozyta, był Bartłomiej Wilmowski, k. 47.

W polu znajdowała się kaplica Świętego Krzyża, należąca do parafii w Gniewkowie, ale nie było co o niej pisać, k. 47.

Dekret reformacyjny, k. 47-47v.

B r a n n o

Wieś szlachecka. Kościół św. Piotra i Pawła, drewniany, stary i zniszczony. Nie było proboszcza, ponieważ nie było uposażenia. Opis wyposażenia świątyni, k. 47v-48.

M u r z y n n o

Wieś królewska. Kościół drewniany pw. św. Macieja Apostoła, znacznie zniszczony. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 48-49.

Wsie parafialne: Murzynno i Nowa Wieś. Wiernych spowiadających się na Wielkanoc – ok. 50 osób, k. 49.

Proboszcz – Kazimierz Bogdański, k. 49.

Dekret reformacyjny, k. 49-49v.

B r u d n i a

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół drewniany pw. św. Michała. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 49v-50v.

Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Ośniszczewko, Zagajewice Wielkie i Małe, Stanomin, Wola Stanomińska. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 320, k. 50v.

Parafią zarządzał Jan Aksalantowicz, k. 50v.

Dekret reformacyjny, k. 51.

S ę d z i n

Wieś kapituły plockiej. Kościół drewniany pw. św. Marcina. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 51-52.

Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo i Wola. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 300 osób, k. 52.

Proboszcz – Józef Sokołowski, kanonik kruszewicki, wikariusz – Kacper Kurowski, k. 52.

Dekret reformacyjny, k. 52v.

K o b i e l i c e

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. Wszystkich Świętych, patronatu Niemiejskich. Opis wyposażenia i uposażenia. Przytułek dla ubogich i 3 podopiecznych, k. 52v-53v.

Proboszcz – Jan Mieszkowski, k. 53v.

Wsie parafialne: Kobielice, Michałowo i Konary, k. 53v.
Dekret reformacyjny, k. 53v.

P i e r a n i e¹⁹⁵

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Mikołaja, patronatu miejscowych dziedziców. Opis wyposażenia i uposażenia kościoła, k. 54-55.

Wsie parafialne: Opieranie, Bąkowo, Głojkowo, Sobiesierne i Dziewa. Osób zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 120, k. 55.

P a r c h a n i e

Wieś biskupa włocławskiego. Kościół drewniany pw. św. Wojciecha. Opis wyposażenia i uposażenia. Przytułek dla ubogich wymaga naprawy, k. 55-56.

Wsie parafialne: Parchanie, Modliborzyce, Niemojewo, Balczewo, Pławisko, Olszewice, Słońsk, Gąski, Łagiewniki, Śrubsko, Szpital. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 400 osób, k. 56.

Proboszcz – Kazimierz Tomaszynski, k. 56.

Dekret reformacyjny, k. 56v.

G ó r a

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Walentego, patronatu szlacheckiego. Opis wyposażenia i uposażenia. Przytułek dobry, a w nim 7 ubogich, k. 57-58.

Wsie parafialne: Góra, Witowy (może obecne Witosy?), Klarczyn, Szarlej, Łojewo, Dulsk, Pławinek, Wilczkowice, Łakocino, Radojewice, Sikorowo, Jarunty, Dzienice, Dupki, Dwór Niemojewo. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 506 osób, k. 58.

Proboszcz – Józef Borucki, k. 58.

Dekret reformacyjny, k. 58.

P ł o n k o w o

Wieś Dąbskich. Kościół drewniany pw. św. Oswalda. Opis wyposażenia i uposażenia. W przytułku przebywa 5 ubogich, żyjących z jałmużny, k. 58v-59v.

Proboszcz – Mikołaj Pryglewicz, k. 59v.

Wsie parafialne: Płonkowo. Kaczkowo, Płonkówko, Rojewo, Topola, Ściborze, Dobiesławice, Mierogoniewice, Wierzchosławice, Rojewskie Olędry, Glinno. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – ok. 300 osób, k. 59v.

Dekret reformacyjny, k. 59v-60.

¹⁹⁵ Brak dekretu reformacyjnego.

D e k a n a t b y d g o s k i

zawiera 13 kościołów, a mianowicie: Bydgoszcz, Dąbrówka, Strzelewo, Wtelno, By-szewa, Koronowo, Dóbrcz, Włoki, Wudzyn, Osielsk, Żołędowo, Fordon i Solec¹⁹⁶.

B y d g o s z c z

Miasto (civitas) królewskie. Kościół, czyli kaplica, św. I d z i e g o i św. M a g - d a l e n y, poza murami miasta, murowany, dawniej świątynia parafialna, teraz oddana, za zgodą bp. Stanisława Sarnowskiego (1677-1680), dla odprawiania nabożeństw w języku niemieckim, co sprawują tam, najbliżej położeni bernardyni. Opis wyposażenia. W niedziele i święta odprawiał tam nabożeństwa bernardyn, Antoni Erensztt, k. 61-61v.

Dekret reformacyjny, k. 61v.

Kościół szpitalny św. S t a n i s ł a w a, poza murami miasta, prawa patronatu magistratu miasta, murowany. Opis wyposażenia i uposażenia. Przy nim dwa przytułki. W jednym 5 ubogich, żyjących częściowo z jałmużny, częściowo z uposażenia przytułku. W drugim przytułku nie było ubogich. Obydwa wymagały naprawy. Prebendę szpitalną posiadał Jerzy Ciewierski. Ze strony miasta witrykusami byli: niejaki Machowski, Tomasz Dziewulski i Andrzej Lewandowicz. Dekret reformacyjny będzie przy parafii, k. 61v-62.

Na przedmieściu zwanym „Chwytowskie” stał murowany kościół pw. św. K r z y - ż a, razem ze szpitalem. Opis wyposażenia i uposażenia. Pozostawał w zarządzie Jerzego Ciewierskiego, prebendarza kościoła szpitalnego św. Stanisława. Opis wyposażenia i uposażenia. Praktycznie żadnego kapłana przy nim nie było. Świątynia ta sąsiadowała z klasztorem zakonnicy, które się nią opiekowały. Przebywali tu ubodzy, żyjący z jałmużny, k. 63v-64.

Kościół parafialny, leżący wewnątrz murów miejskich, pw. św. M a r c i n a, Mi-kołaja i Wojciecha, patronatu królewskiego. Świątynia murowana, dawniej piękna, teraz bardzo zniszczona. Opis wyglądu świątyni, kaplicy przy niej wybudowanej, wyposażenia i uposażenia. Obraz Matki Bożej, w tej świątyni się znajdujący, uważany był za łaskami słynący, k. 64v-69v.

Dekret reformacyjny dla Jerzego Ciewierskiego (Ciecwiarskiego), zarządcy kościołów diecezjalnych w Bydgoszczy, k. 69v-70.

D ą b r ó w k a¹⁹⁷

Wieś szlachecka należąca do Franciszka Wałdowskiego. Po spaleniu się dawnego kościoła parafialnego, wystawiono na cmentarzu drewnianą kaplicę, staraniem G. Korytowskiego, z nadzieją, że w przyszłości odbuduje się właściwy kościół parafialny. Opis wyposażenia tej kaplicy i uposażenia. Nie było przytułku i dlatego 14 ubogich znalazło schronienie u mieszkańców wsi, k. 70v-71v.

Wsie parafialne: Dąbrówka, Sitno (dwie wsie tej nazwy), Wojnowo, Mochel, Osówiec, Kruszyn, Pawłówko. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 340 osób, k. 71v.

¹⁹⁶ Część z tych parafii znalazła się potem w diecezji chełmińskiej, jak to wyżej już zaznaczono.

¹⁹⁷ Obecnie Dąbrówka Nowa.

Proboszcz – Andrzej Zdawczyński, k. 71v.
Dekret reformacyjnym k. 72.

W t e l n o

Wieś należąca do opactwa w Koronowie. Kościół drewniany pw. św. Michała Archanioła, patronatu zakonników. Opis wyposażenia i uposażenia. Za przytułek, dla 4 ubogich, żyjących z jałmużny, służył dom szkolny, k. 72v-73v.

Wsie parafialne: Wtelno, Gościeradz i Tryszczyn, k. 73v.

Parafią zarządzał Antoni Lankwicz, k. 73v.

Dekret reformacyjnym k. 74.

S t r z e l e w o¹⁹⁸

Wieś szlachecka. Kościół bardzo zniszczony, pw. św. Doroty. Opis stanu świątyni i wyposażenia. Nie było przy niej kapłana. Rzeczy cenniejsze znajdowały się u miejscowego dziedzica, Falęckiego, k. 74v-75.

B y s z e w o

Kościół murowany pw. Świętej Trójcy, inkorporowany do opactwa w Koronowie. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 75-77.

Obowiązki proboszcza spełniał Gvilhelmus Gorski, zakonnik z opactwa koronowskiego, prezentowany przez Samuela Gnińskiego, opata koronowskiego, k. 77.

Dekret reformacyjny, k. 77-77v.

K o r o n o w o

Miasto (oppidum) należące do opactwa koronowskiego. Oprócz świątyni klasztornej, znajdowała się też murowana świątynia parafialna, pw. św. Andrzeja Apostoła, Bożego Ciała i św. Marty. Proboszczem był opat koronowski, Samuel Gniński, ale zarządzał za pośrednictwem prezentowanego przez siebie komendarza. Opis wyposażenia (bogatego) i uposażenia, k. 78-79v.

Do parafii należały: Nowy Dwór i Stary Dwór, k. 79v.

Dekret reformacyjny, k. 80.

Szpital koronowski, pw. Świętego Ducha, św. Łazarza i św. Elżbiety. Ponieważ nie było na miejscu opata, który ma w swoim posiadaniu klucze, świątynia ta nie była wizytowana. Posiadała swoje uposażenia. W przytułku byli ubodzy, utrzymywani częściowo przez mieszczan, częściowo przez klasztor, k. 80v.

Dekret wizytacyjny, k. 81.

W ł ó k i

Wieś należąca do opactwa w Koronowie. Kościół drewniany, niedawno zbudowany, pw. św. Marii Magdaleny. Opis wyposażenia, k. 81v.

Dekret reformacyjny. Zarządcą parafii był Mroczyński, zarządca parafii w Przysiersku, k. 82.

¹⁹⁸ Często parafia ta była łączona z parafią Dąbrówka Nowa. Nie było dekretu reformacyjnego.

W u d z y n¹⁹⁹

Wieś należąca do opactwa koronowskiego. Kościół murowany pw. św. Barbary. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 82-83.

Dekret reformacyjny. Po ostatnim zarządcy, Mroczyńskim, komendarzu z Przysierska, nowym zarządcą został proboszcz z Serocka, Baranowski, k. 83.

Ż o ł ę d o w o

Wieś szlachecka. Kościół drewniany, tak zniszczony, że nie nadawał się do naprawy, tylko wymagał odbudowania od fundamentów. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 83v.

Wsie parafialne: Żołędowo, Jastrzębie i Myślecino, k. 83v.

Parafią zarządzał proboszcz z Osielska i przy tej parafii będzie dekret reformacyjny, k. 84.

D o b r c z

Wieś kapituły wrocławskiej. Kościół drewniany pw. św. Wawrzyńca. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 84-86.

Wsie parafialne: Dóbrcz, Trzebień, Sienno, Kotomierz, Gądecz, Pyszczyń, Kusowo, Borówno i Trzeciewiec, k. 86.

Proboszcz – Stanisław Lewkowicz, k. 86.

Dekret reformacyjny, k. 86-86v.

O s i e l s k o²⁰⁰

Wieś kapituły wrocławskiej. Kościół drewniany pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Opis wyposażenia i uposażenia, k. 87-88.

Wsie parafialne: Osielsko, Niemcz, Czarnówko i Smakuła. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 45 osób.

Zarządcą był Wojciech Kneszewicz, k. 88.

Dekret reformacyjny, k. 88-88v.

F o r d o n

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół murowany pw. św. Mikołaja, patronatu królewskiego. Jako witykus, z ramienia króla, opiekował się kościołem niejaki Wojciechowski, rewizor cła na Wiśle, który w tymże roku dokonał pewnych napraw w świątyni. Opis wyposażenia i uposażenia. Przynależność, bliski ruinie, a w nim 5 ubogich, z samej jałmużny żyjących, k. 89-90v.

Miejscowości parafialne: miasto Fordon, Miedzna, Smelce, Sierieczko, Łęg, Siersk, Jaruszyn i Palsze, k. 90v.

Proboszcz – Kiewnarski, kanonik plocki, utrzymujący tu wikariusza, Józefa Czechowicza, k. 91.

Kaplica św. Marii Magdaleny, drewniana, zniszczona, dawniej kościół parafialny, k. 91.

Żydzi posiadali tu swoją synagogę, k. 91.

Dekret reformacyjny, k. 91-91v.

¹⁹⁹ Dawniej pisano „Wodzun”.

²⁰⁰ Dawniej pisano „Osielsk”.

S o l e c²⁰¹

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół drewniany pw. Świętej Trójcy, patronatu królewskiego, znacznie zniszczony, z przeciekającym dachem. Od lat 15 opiekował się nim Józef Kotyński, ale nie dbał o naprawy tak świątyni, jak i o utrzymanie czystości. Przy kościele kaplica św. Anny, wystawiona na sposób tzw. „pruskiego muru”, k. 92.

ACons. E. 9b.**A. OPIS KSIĘGI**

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 7b.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacje archidiaconatu kruszwickiego za czasów biskupa Krzysztofa Antoniego Szembeka, z lat 1729-1730.

[3. Daty krańcowe] **1729-1730.**

[4. Opis zewnętrzny] Łac. 2° (33,50x22,30 cm). Oprawa w skórę tłoczoną, nieco wytarta, ale ogólny stan dobry. Stron liczbowanych 329.5, ale brak początkowych 13 kart. Karty puste: 325c, 329. Pismo różnej ręki, dosyć czytelne. Atrament czarny i bardzo wyraźny. Duże fragmenty, zwłaszcza dotyczące wykazów paramentów i opisów świątyń, zostały napisane w języku polskim.

[Uwagi] Księga ta, nie wiadomo jakimi drogami, znalazła się w Tarnowie, w posiadaniu księży filipinów. Do Gniezna doręczył ją 28 II 1928 roku ks. Kazimierz Miaskowski. Przejął ją i wiadomość powyższej treści, spisaną na karcie wklejonej na wewnętrznej stronie okładki, spisał ks. Leon Formanowicz, archiwista gnieźnieński.

Wizytator nie zawsze przestrzegał porządku wizytacji, stąd kolejność zapisów różna dla poszczególnych parafii.

A. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI**[D e k a n a t g n i e w k o w s k i]**

[K o b i e l i c e²⁰²]

Zakończenia wizytacji parafii Kobielice. Powołano się na dawną wizytację archidiacona Dąbrowskiego²⁰³ i wizytację Jana Michtarowskiego²⁰⁴ z 1699 roku, s. 14.

Dekret reformacyjny, głównie nakazujący poprawę stanu świątyni, s. 14.

²⁰¹ Teraz pisze się „Solec Kujawski”. Protokół wizytacyjny tej parafii krótki, niedokończony, ale nie wiadomo z jakiego powodu.

²⁰² Pierwszych 13 kart zostało wyrwane, stąd rozpoczęcie księgi w trakcie protokołu wizytacyjnego parafii Kobielice. Parafia ta pozostała w Królestwie Polskim, w zaborze rosyjskim, potem złączona z parafią Sędzin, a jej świątynia stała się kościołem filialnym. Gdy świątynia ta została zniszczona, już jej nie odbudowano.

²⁰³ Pewnie chodzi o wizytację z lat 1594-1598, przeprowadzoną przez Macieja Dąbrowskiego, archidiacona kruszwickiego. Biogram tego archidiacona, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 18.

²⁰⁴ Biogram tego kanonika włocławskiego, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 602, 603.

P i e r a n i e²⁰⁵

Wieś szlachecka. Kościół drewniany. Opis wnętrza świątyni, 4 ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis nabożeństw. Było bractwo Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, założone w 1722 roku. Opis wnętrza świątyni i jej ołtarzy. Wspomniano o obrazie Matki Boskiej w ołtarzu wielkim, s. 14-18.

Opis świątyni wystawionej w 1680 roku, konsekrowanej w 1701 roku, pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców, s. 18-19.

Wsie parafialne: Pieranie, Sobiesierne, Pieczyska, Bąkowo, Głojkowo, Baskowo i Dziewa. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 300 osób, s. 19.

Proboszcz – Marcin Grobelski, od 1729 roku, s. 19.

Uposażenia parafii w ziemię i dziesięciny oraz wykaz inwentarza, s. 19-20.

Proboszcz utrzymuje kantora, zaś kołator opłaca organistę i kilku muzyków, którzy grają na różnych instrumentach podczas nabożeństw, nie tylko w niedziele i święta, ale także niekiedy w dni zwykłe, s. 20.

Dekret reformacyjny, s. 20.

B r u d n i a

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół drewniany, s. 20.

Opis wnętrza świątyni, 4 ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne oraz nabożeństw, s. 20-24.

Opis świątyni drewnianej pw. św. Michała Archanioła. Prawo patronatu należało do biskupa wrocławskiego. Dzwonnica stała osobno. Wokół świątyni cmentarz, ale ogrodzenie wymaga naprawy, s. 25.

Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Ośniszczewko, Zagajewice Wielkie, Zagajewice Małe, Stanomin, Wola Stanomińska. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 470 osób, s. 25.

Zarządcą parafii był Jan Aleksandrowicz od 1705 roku, s. 25.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny oraz inwentarz gospodarski, s. 25-25.

Dekret reformacyjny, s. 26.

M u r z y n n o

Wieś królewska. Kościół drewniany, s. 27.

Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia w paramenty liturgiczne. Zakrystia za wielkim ołtarzem, s. 27-28.

Świątynia nowo wystawiona, ale jeszcze nieukończona, s. 28.

Proboszcz – Kazimierz Bogdański od 1698 roku, s. 28.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny, s. 28-29.

Wsie parafialne: Murzynno i Nowa Wieś. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 200 osób, s. 29.

Dekret reformacyjny. Wizytator radził, aby proboszcz, z racji swego wieku, prosił biskupa o jakieś beneficjum niezwiązane z parafią, s. 29.

B r a n n o

Wieś szlachecka z kościołem drewnianym, s. 30.

²⁰⁵ Obecnie sanktuarium Maryjne.

Opis wnętrza świątyni z 3 ołtarzy i jej wyposażenia, s. 30-31.

Kościół parafialny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, bardzo zniszczony, s. 31.

Proboszcza stałego nie było przy tym kościele od czasów niepamiętnych, a nawet zarządca bywał nieczęsto. Aktualnie parafafią zarządzał proboszcz parafii Grabie, Wojciech Tyrylski, a na miejscu, jako kapelan, był zakonnik z klasztoru w Podgórzu, s. 31.

Uposażenie parafii, s. 31-32²⁰⁶.

P o d g ó r z

Miasto (oppidum) królewskie. Opis świątyni drewnianej, położonej na samym skraju miasta. Posiadała 3 ołtarze. Wyposażenie dosyć bogate. Kościół ten przed 12 laty został wystawiony z ofiar, a zwłaszcza z pieniędzy zapisanych na to przez dawnego prepozyta z Podgórza, Jana Rudnickiego, s. 32-36.

Miejscowości parafialne: miasto Podgórz, Kempa, Majdany, osady młyńskie Kąkol, Filip, Chrzast, Dulewo, Jasień, Kozi Bór, Kluczyk oraz Nieszawka Wielka, Nieszawka Mała, osada zamieszkała przez Holendrów, Rudak, Stawek, Czerniewice i osada szlachecka niepodanej nazwy, ale zamieszkała przez Holendrów, s. 36.

Prepozyt – Stanisław Wiciński, s. 36.

Uposażenie parafii, na które składały się place i domy w mieście oraz grunta i dziesięciny, s. 37.

Kaplica drewniana pw. św. S t a n i s ł a w a, leżąca w środku miasta, niekonsekrowana, w której odprawia się tylko w święto patrona. Przy niej przytułek. Posiadał własne uposażenie, ale zostało ono włączone do uposażeniem miasta i właściwie nie służy ubogim, s. 37-38.

Kościół św. M i k o ł a j a, murowany, położony nad samą Wisłą, której wody niszczyły go. Uposażenie i wyposażenie przeniesione do kościoła w Podgórzu. Nabożeństwa w święto św. Mikołaja, w Dni Krzyżowe i niekiedy także w innym czasie, s. 38.

Dekret reformacyjny, s. 39.

G n i e w k o w o

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół murowany. Opis świątyni, szczególnie jej wnętrza i sprawowanych sakramentów. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis zewnętrzny świątyni, s. 40-44.

Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo, Lipie, Lipienko Małe, Truszczyzna, Przystawa, Osiek, Jajkowy, Jark, Katarzynowo, Karczma pod Borem, Buczkowo, Perkowo. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 544 osoby. Na terenie parafii mieszkali także innowiercy, s. 44.

Proboszcz – Józef Sokołowski, kustosz kruszwicki²⁰⁷, od 1723 roku, s. 44.

Uposażenie parafii w grunta, dziesięciny i folwark Truszczyzna, s. 44-45.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, drewniana, położona pod lasem. Krótki opis. Jest zwyczaj procesji z kościoła parafialnego do tej kaplicy w trzeci dzień Świąt Zesłania Ducha Świętego, s. 46.

Dekret reformacyjny, s. 46-47.

²⁰⁶ Dekretu reformacyjnego nie wystawiono, może z racji tej, że będzie przy parafii Grabie.

²⁰⁷ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, k. 107.

O s t r o w o koło Gniewkowa

Wieś szlachecka. Świątynia drewniana. Opis wnętrza i sprawowanych sakramentów. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis zewnętrzny świątyni, która nosiła wezwanie Narodzenia Najświętszej Marii Panny, s. 47-50.

Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbiczany, Bąbolin, Wielowieś, Wioteski. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było ok. 200, s. 50.

Rektor kościoła – Grzegorz Kaszewski od 1711 roku, s. 50.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny oraz zapisy. Inwentarz gospodarski, s. 50-51.

Dekret reformacyjny. Wspomniano o wizytacji z 1699 roku, przeprowadzonej przez Michtarowskiego²⁰⁸, gdzie opisano uposażanie, o zwiększenie którego postulował wizytator w niniejszym zarządzeniu, s. 51.

G ó r a

Wieś szlachecka. Kościół drewniany. Opis wnętrza. Wykaz paramentów liturgicznych i nabożeństw, s. 51-54.

Wsie parafialne: Góra, Szarlej, Marczyn, Niemojowo, Łojewo, Sikorowo, Jaronty, Dziennice, Dubki, Wilczkowice, Pławinek, Łakocin, Radajewice, Dulsk, Witowy. Wiernych do sakramentów wielkanocnych – 582 osoby. Około 45 osób spośród szlachty, wprawdzie niezapisanych, ale do sakramentów zobowiązanych, s. 54.

Proboszcz, a raczej rektor kościoła, Michał Kołocki, od 1725 roku, s. 54.

Uposażenie parafii w grunta, dziesięciny. Dekret bp. Krzysztofa Szembeka (1720-1738) o dziesięcinie z wsi królewskiej – Dulsk, z 1724 roku Inwentarz gospodarski, s. 54-56.

Dekret reformacyjny, s. 56.

P a r c h a n i e

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół drewniany. Opis wnętrza, wyposażenia, nabożeństw. Bractwo Różańcowe wprowadzone w 1715 roku, dla którego uposażenie dali, w tymże 1715 roku, Antoni Zakrzewski i Teresa Głębocka. Wypis owego zapisu z akt inowrocławskich. Opis świątyni zniszczonej w 1655 roku przez Szwedów, odbudowanej i konsekrowanej przez bp. Bonawenturę Madalińskiego (1681-1691) w 1711 roku, s. 57-60.

Wsie parafialne: Parchanie, Modliborzyce, Balczewo, Olszewice, Gąski, Śrubsko, Szpital, Niemojowo. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było 439 osób, s. 60.

Proboszcz, a raczej rektor, Zygmunt Kazimierz Ustarbowski, od 1729 roku, s. 60.

Uposażenie parafii składające się z funduszu, ziemi i dziesięcin, s. 61.

Dekret reformacyjny, s. 61.

S z a w ł o w i c e

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół drewniany, opis wnętrza i wyposażenia oraz nabożeństw, s. 62-64.

²⁰⁸ Jan Michtarowski, kanonik wrocławski. Biogram jego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 602, 603.

Wsie parafialne: Szawłowice, Szkalmirowice, Więclawice, Łatkowo, Słońsk. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 32 osoby, s. 64.

Uposażenie parafii, s. 64.

Dekret reformacyjny nie został wystawiony z powodu choroby, a następnie śmierci proboszcza, s. 64.

P ł o n k o w o

Wieś szlachecka. Świątynia drewniana. Opis wnętrza, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, oraz nabożeństw, s. 65-67.

Opis stanu świątyni pw. św. Oswalda, s. 67.

Wsie parafialne: Płonkowo, Kaczkowo, Błonkówko, Rojowe, Topola, Ściborze, Ściborek, Dobiesławice, Miragowice, Wierzchosławice, Glinno, Rojewskie Ołędry. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było ok. 500 osób, oprócz członków rodzin szlacheckich, obliczanych na ok. 50 osób, s. 67.

Proboszcz, a raczej rektor, Michał Jausz, od 1718 roku, k. 67.

Uposażenie parafii. Wspomniano o nowo odbudowanym przytułku. Na uposażenie składała się ziemia, dziesięciny i zapisy, s. 68.

Dekret reformacyjny, s. 68-69.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i

Ł a b i s z y n

Miasto (oppidum) szlacheckie. Opis wnętrza świątyni, jej wyposażenia w paramenty liturgiczne, bardzo bogate. Opis nabożeństw, s. 69-73.

Kościół św. Mikołaja, murowany, mający zniszczoną nawę. Opis wyglądu, s. 73.

Miejscowości parafialne: miasto Łabiszyn, Oporowo, Piłatowo, Smogorzewo, opuszczona wieś Ojrzanowo, Jeżewo z osadą Holendrów, Kania, Mamliczek, Wałownica, Oburznia, Smólnik. W samym Łabiszynie mieszka dużo innowierców i Żydów. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 914 osób, k. 73.

Proboszcz – Franciszek Prabudzki od 1729 roku, s. 73.

Uposażenie parafii, bogate w grunta i dziesięciny. Było bractwo, ale nie podano jego imienia, z własnym uposażeniem, s. 75.

Kościół Świętego Ducha, drewniany, stary, a przy nim szpital, s. 75.

Kościół Świętego Krzyża, za miastem, w kierunku klasztoru reformatów, nowa świątynia, od fundamentów zbudowana przez kapitanową Nakielską, w której odpowiadają zakonnicy, a proboszcz tylko w uroczystość Świętego Krzyża. Kościół nie był konsekrowany, ani nie posiadał własnego uposażenia. Liczne osoby tam kazały się pochować, s. 76.

Kościół św. Jana Chrzciciela, położony za miastem, w kierunku Barcina, zaniedbany i bez uposażenia, s. 76.

Był szpital, pewnie obok powyższego kościoła położony, mający pewne uposażenie, s. 76.

Dekret reformacyjny, s. 76-77.

L i s e w o

Wieś szlachecka. Kościół drewniany. Opis wnętrza, wyposażenia i nabożeństwa, s. 77-78.

Odpis dokumentu erekcji [ponownej] parafii Lisewo, przez bp. wrocławskiego, Wawrzyńca Gembickiego (1609-1615), jednocześnie określający jej uposażenie. Było to we Włocławku, na posiedzeniu generalnym kapituły wrocławskiej, dnia 19 VIII 1611 roku. Opis aktualnego stanu zniszczonej w dużym stopniu świątyni pw św. Marii Magdaleny, s. 80.

Wsie parafialne: Lisewo, Będzitowo, Jarkowo, Ruczewo, Ruczewko, Mochelek, s. 80.

Uposażenie parafii w ziemię i inwentarz gospodarski, s. 80-81.

Dekret reformacyjny zapowiadający zniesienie parafii i włączenie jej do parafii Pęchowo, s. 81.

P ę c h o w o

Wieś szlachecka. Kościół drewniany. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia oraz nabożeństwa, s. 81-82.

Kościół drewniany pw. Świętej Trójcy i św. Andrzeja Apostoła, św. Stanisława Biskupa i Męczennika, s. 82.

Wsie parafialne: Pęchowo, Kryszkowo, Palczyn, Dąbrówka z Olendrami. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 180 osób, s. 82.

Uposażenie parafii w ziemię, dziesięciny i zapisy, s. 82-83.

Odpis erekcji [ponownej] parafii Pęchowo, na prośbę Andrzeja i Stanisława z Siedlecz Witosławskich, do której zostanie włączona dotychczasowa parafia w Lisewie. Dekret wystawiony w Palczynie, w święto Świętej Trójcy 1579 [przez bp. Stanisława Karnkowskiego], s. 83-86.

Przywilej odpustowy dla kościoła w Pęchowie, na prośbę Witosławskich, udzielony przez Stolicę Apostolską, za pośrednictwem nuncjatury warszawskiej, z dnia 8 IX 1587 roku, wpisany do ksiąg ziemskich inowrocławskich w 1591 roku, s. 86-87.

B a r c i n

Miasto (oppidum) szlacheckie. Kościół drewniany opis stanu wewnętrznego i wyposażenia, bardzo bogatego, oraz nabożeństwa, s. 88-91.

Było bractwo Niepokalanego Poczęcia NMP, posiadające przywilej odpustu, s. 91.

Miejscowości parafialne: miasto Barcin i wsie: Knieja, Ptur, Pturek. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 100 osób, s. 91.

Proboszcz – Piotr Kwietniewicz, od 1721 roku, s. 91.

Opis świątyni drewnianej, konsekrowanej w 1679 roku, pw. św. Jakuba Apostoła, s. 92.

Uposażenie parafii, s. 92.

Wykaz uposażenia parafii i proboszcza, zapisany przez fundatorów świątyni, dziedziców Barcina, s. 92-93.

Kościół pw. św. Wojciecha, położony za miastem, na wzniesieniu, drewniany, dawniej spełniający rolę parafialnego. Kiedy tam odprawiano, przywożono paramenty liturgiczne z kościoła św. Jakuba, s. 93.

Dekret reformacyjny, s. 93-94.

Dąbrówka

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Barbary, naprawiany w 1720 roku. Opis świątyni, wyposażenia i uposażenia, k. 94.

Parafią zarządzał proboszcz z Barcina, ale ponieważ nie miał z tego żadnego wynagrodzenia, rzadko odprawiał, k. 94.

Opis uposażenia należącego parafii, które zostało opisane w protokołach wizytacyjnych z czasów bp. Rozrażewskiego, s. 94-95.

Dźwierzchno

Kościół pw. św. Katarzyny, niedawno zbudowany. Zarząd pozostawał w rękach proboszcza z Liszkowa. Uposażenie opisane w wizytacji bp. Rozrażewskiego. Przywilej bp. Macieja Łubieńskiego (1631-1641) dla parafii w Dźwierzchnie, opisujący jego uposażenie, wystawiony we Włocławku dnia 20 VIII 1638 roku, s. 95-96.

Tuczno

Wieś królewska. Kościół drewniany. Opis wnętrza i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa i odpusty, s. 96-99.

Opis zewnętrzny świątyni pw. Matki Bożej i św. Apostołów Piotra i Pawła, s. 99.

Wsie parafialne: Tuczno, Mierzwin, Kobylniki, Złotniki, Gniewkowiec, Dobroszczyce, Krężoły, Radłówko, Łąck. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 350 osób, s. 99.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Michał Kozłowski, od 1725 roku

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Wykaz inwentarza gospodarskiego, s. 100-102.

Dekret reformacyjny, s. 103.

Jaksice

Wieś królewska. Kościół drewniany. Opis wnętrza i bogatego wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa, s. 103-106.

Opis zewnętrznego wyglądu drewnianej świątyni, stawianej w tzw. „mur pruski”, noszącej wezwanie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Marcina, s. 106.

Do parafii należała tylko wieś Jaksice, s. 106.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Ponadto były jeszcze inne źródła uposażenia. Testament Jana Sadowskiego, poprzedniego proboszcza w Jaksicach, sporządzony wobec notariusza publicznego i świadków 22 XII 1708 roku; zapis 2000 florenów uczyniony przez Franciszka Zukińskiego w 1708 roku; zapis 3000 florenów uczyniony w 1708 roku przez Andrzeja Jana Domaradzkiego; zapisy dla altarzysty i organisty oraz na palenie lampy przed Najświętszym Sakramentem. Wykaz inwentarza gospodarczego, s. 107-113.

Proboszcz – Andrzej Rudnicki od 1726 roku, s. 113

Dekret reformacyjny, s. 113-114.

Liszkowo

Wieś szlachecka. Kościół drewniany. Opis wnętrza, wyposażenia i nabożeństw, s. 114-116.

Opis zewnętrznego wyglądu świątyni pw. św. Anny, zbudowanej w 1719 roku, jeszcze niekonsekwentnej, s. 116.

Wsie parafialne: Liszkowo, Żelechlin, Wola z Olendrami, Wybranowo z Olendrami, Niszczewice, Tupadły, Broniewo, Chrosna, Czyste, Oporówko i Łojdyńko. Do sakramentów Wielkanocnych było ok. 500 osób, s. 116.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Mikołaj Sirocki, od 1718 roku, s. 116.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Wykaz inwentarza gospodarczego, s. 116-117.

Dekret reformacyjny, s. 117.

O r ł o w o

Wieś królewska w posiadaniu starosty inowrocławskiego. Kościół drewniany. Opis wnętrza świątyni i wyposażenia w paramenty liturgiczne, s. 118-119.

Opis wyglądu zewnętrznego świątyni, noszącej wezwanie św. Elżbiety i św. Wojciecha, s. 119.

Uposażenie parafii, s. 119

Parafia jest inkorporowana do parafii w Dybowie, aktualnie noszącej nazwę Podgórz, s. 119.

Dekretu nie wystawiono. Zapewne będzie przy parafii Podgórz.

I n o w r o c ł a w

Miasto (civitas) królewskie. Posiadało 7 świątyń.

Kościół M a t k i B o ż e j, najstarszy, [poza murami miasta obecnie położony], dawniej parafialny tak dla miasta, jak i dla okolicznych wsi, a obecnie tylko dla przedmieść i wsi. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia oraz nabożeństwa. Świątynia murowana, odnowiona w 1724 roku Należą do parafii Najświętszej Marii Panny wsie: Strzemykowo, Gnojno, Balin, Balczewko, Marcinkowo, Turzany, Komaszycy, Trzaski, Jacewo, Szymborze, Popowice, Batkowo, Rąbin, przedmieścia Stodoły, Grodztwo, Staromieście i Nowogrody. Z tych wsi do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 900 osób. Uposażenie parafii składające się z zapisanych funduszy, ziemi, w tym wsi Popowice oraz dziesięcin, s. 119-123.

Kościół św. M i k o ł a j a, położony w mieście. Opis wnętrza i wyposażenie oraz nabożeństwa. Ołtarz wielki pw. Wniebowzięcia Matki Bożej, a następne nosiły wezwania: św. Anny, Zwiastowania NMP, św. Jana Chrzyciela, św. Zofii, Świętego Krzyża. Przy poszczególnych ołtarzach miały swoje nabożeństwa cechy. Było też specjalne przy nich uposażenia dla altarzystów, s. 123-126.

Wyciągi z akt miejskich odnoszące się do zapisów na kościół św. Mikołaja, potwierdzone podpisem i pieczęcią (w opłatku) adwokata inowrocławskiego, Piotra Glińskiego. Wyciąg z akt bp. Rozrażewskiego (1581-1600) z 1596 roku, odnoszący się do zapisu na mansonarię w Inowrocławiu, s. 127-134.

Zapis dla kaznodziei inowrocławskiego i na mszę o Świętej Trójcy, s. 134.

Wykaz ziemi należących do kościoła Matki Bożej, s. 136.

Wykaz zapisanych w księgach miejskich Inowrocławia funduszy dla kościoła św. Mikołaja, ogółem wynoszących 6635 florenów, s. 135-136.

Dekret reformacyjny dla prepozyta (nie podano tu nazwiska), dla kaznodziei – Macieja Puchalskiego i dla wikariusza – Kazimierza Jakińskiego, s. 136-137.

Kościół Ś w i ę t e g o D u c h a, leżący poza murami miasta, za bramą toruńską i przy nim szpital. Opis drewnianej świątyni i jej wnętrza, wyposażenia, nabożeństw i stanu zewnętrznego, s. 137-138.

Uposażenie prepozytury szpitalnej z podanym inwentarzem należącej do szpitala wsi Szpital, s. 137-139.

Dekret reformacyjny dla zarządcy kościoła pw. Świętego Ducha, Jakuba Szwałkowskiego. Przypomniano tu, że bp Rozrażewski (1581-1600) inkorporował tę prepozyturę wikariuszom katedry we Włocławku, s. 139.

Odpis (z akt bp. Rozrażewskiego) przywileju zatwierdzającego inkorporację prepozytury szpitalnej Świętego Ducha w Inowrocławiu do kolegium wikariuszy katedry włocławskiej, wystawiony przez króla Zygmunta III, wystawiony w Warszawie 27 IX 1592 roku, s. 139-141.

Odpis zatwierdzenia powyższej inkorporacji przez Nuncjaturę Apostolską w Warszawie, z dnia 26 XII 1592 roku, s. 141-142.

Kaplica pw. B o ż e g o C i a ł a, przy drodze wiodącej do Torunia, poza murami miasta, znacznie zrujnowana. Fundowana w 1480 roku przez mieszczanina Henryka Bark i Annę, wdowę z Orłowa. Uposażenie tej kaplicy, podane za dawnymi wizytacjami Karnkowskiego (1567-1581) i Rozrażewskiego. Prepozytem przy tej kaplicy był prepozyt kościoła św. Mikołaja. Wykaz odprawianych tu nabożeństw. Przy tym kościele byli rektor szkoły i kantor, s. 142-143.

Kaplica, czyli prebenda św. J a k u b a, położona na przedmieściu bydgoskim, drewniana, ale zewnątrz obmurowana. Opis wnętrza i wyposażenia. Na uposażenie składają się grunta i dziesięciny, s. 143-144.

Prebenda, czyli kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, położona w kierunku południowym, odbudowana po spaleniu. Opis wnętrza. Prebendę tę ma kaznodzieja, Maciej Puchalski. Wykaz dokładny uposażenia prebendy z podaniem ofiarodawców, a nawet nazwisk mieszkańców, z których posiadłościami sąsiadowały zapisane grunta. Wspomniano też o uposażeniu organisty i rektora szkoły, s. 144-147.

Opis nowej dzwonnicy przy kościele św. Mikołaja, s. 147.

Opis terenów obok świątyń inowrocławskich, s. 147-148.

K o ś c i e l e c

Kościół murowany, podobnie jak i kaplica pw. św. Barbary. Opis wnętrza świątyni, jej ołtarzy i wyposażenia oraz nabożeństw, s. 148-154²⁰⁹.

Opis zewnętrznego wyglądu starej świątyni murowanej. Nosi wezwanie św. Małgorzaty. Prawo patronatu należało do dziedziców Kościelca, s. 154-155.

Wsie parafialne: Kościelec, dawniej uważany za miasto (oppidum), Rycerzewo, Dziarnowo, Leszczyce, Gorzany, Rybitwy, Wielowieś, Pławino, Popowiczki, Sójkowo, Sławęcín, Cieślin i opuszczona wieś Tupadły. Nie było innowierców. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych około 600 osób, s. 155.

Rektorem kościoła był Antoni Niszczewski, kanonik włocławski²¹⁰.

Dekret reformacyjny, s. 155.

Uposażenie parafii i prepozyta. Zabudowania dla proboszcza i wikariusza. Był szpital. Do parafii należała wieś Popowiczki, znajdująca się w dzierzawie u Mniew-

²⁰⁹ Uwaga. Pewnie przy paginowaniu pomyłono się i dlatego na stronie 149 dopisano jeszcze numery stron od 150 do 153.

²¹⁰ Biogram tego kanonika włocławskiego, zob. Ch o d y ũ s k i, *Katalog*, s. 671-672.

skiego, Wilkowa w Pałukach i we wsi Tupadły 3 łany ziemi. Ponadto były dziesięciny i pewne zapisane sumy. Ubodzy, przebywający w przytułku, na swoje utrzymanie także posiadali ziemię w Batkowie i jeszcze inne, s. 155-156.

Dawniej było tu 6 mansjonarzy. Przytoczono tu tekst aktu erekcji tego kolegium, z opisem uposażenia, dokonanej przez bp. włocławskiego, Piotra z Bnina (1484-1495), dokonanej w Ciechocinie w 1488 roku, s. 156-160.

O s t r o w o koło Pakości²¹¹

Wieś szlachecka. Kościół murowany. Opis wnętrza świątyni, jej wyposażenia, ołtarze i nabożeństwa, s. 160-162.

Opis wyglądu zewnętrznego świątyni murowanej, pw. św. Anny, prawa patronatu miejscowych dziedziców, wymagającej naprawy, s. 162.

Wsie parafialne: Ostrowo, Janikowo, wieś opuszczona Cieckowice, Węgierce, wieś opuszczona Węgiersko, Kryte. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 211 osób, s. 162.

Proboszcz, z tytułem rektora, Mateusz Franciszek Dąbrowski, od 1713 roku, s. 162.

Uposażenie parafii. Zabudowania plebańskie, ziemia, dziesięciny pieniężne i wytyczne, s. 162-163,

Dekret erekcji parafii Ostrowo pw. św. Jana Chrzciciela, ale pospolicie zwanej św. Anny, wystawiony przez bp. włocławskiego, Jana Gruszczyńskiego, kanclerza wielkiego koronnego. Parafię wydzielono z parafii Kościelec. Określono okręg parafialny. Bp Jan Gruszczyński (1450-14663) transumował dokument bp. Władysława Oporowskiego (1434-1449), jednego ze swoich poprzedników, który już dekretem swoim, wydanym w Ostrowie w 1447 roku, zatwierdził uposażenie dla kościoła w Ostrowie. Teraz ponownie opisano uposażenie nowej parafii. Dekret wystawiono we Włocławku w 1460 roku, spisany przez notariusza publicznego, Piotra z Łęgu. Odpisu do księgi dokonano z oryginalnego dokumentu pergaminowego, s. 163-169.

Wyrok procesu o dziesięcinę we wsi Radłówko pomiędzy proboszczem z Ostrowa Mateuszem Dąbrowskim i właścicielami. Powoływano się na poprzedniego proboszcza z Ostrowa, Mikołaja Karwowskiego. Wyrok wydany w Inowrocławiu w 1727 roku, s. 170-172.

Zobowiązanie Aleksandra Kołudzkiego poczynione w Ostrowie dnia 8 VIII 1724 roku, że zwróci w ciągu dwóch tygodni zaległość za dziesięcinę z Janikowa, zapłaci proboszczowi 15 złotych, s. 172.

Mateusz Dąbrowski ingrossował w aktach grodzkich kruszewickich zobowiązanie z dnia 8 VIII 1724 roku o wysokości zapłaty za dziesięcinę z Janikowa, s. 172.

Proces o dziesięcinę ze wsi Radłówko, parafii Ostrowo, toczony przed trybunałem piotrkowskim w 1639 roku, s. 173-174.

Wykaz inwentarza gospodarskiego, s. 174.

Dekret reformacyjny, s. 174-175.

²¹¹ Obecnie Janikowo-Ostrowo.

D e k a n a t k r u s z w i c k i

L u d z i s k o

Wieś szlachecka. Kościół drewniany. Opis wnętrza, ołtarzy i wyposażenia oraz nabożeństw, s. 175-177.

Świątynia stara, drewniana, pw. św. Mikołaja. Wymagała remontu, s. 177.

Wsie parafialne: Ludzisko, Piotrkowice, Podlodowa Krusza, Krusza Wielka, Krusza Księża, Małwy, Markowice, Kopanie, Górki, Skalmierowice, Biskupice, Kołuda Wielka, Kołuda Mała, Siedlec, Walice, Niemojewko, Barcice, wieś opuszczona Odrzychowo. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 600 osób, s. 178.

Proboszcz – Jan Konopkiewicz od 1723 roku, s. 178.

Uposażenie parafii, a więc stan zabudowań parafialnych, wykaz gruntów i dziesięcin oraz inwentarza, s. 178.

Dekret reformacyjny, s. 179.

R z a d k w i n²¹²

Wieś należąca co prepozyta ze Strzelna. Kościół drewniany. Opis jego wnętrza i wyposażenia. Opis ołtarzy i nabożeństw. Świątynia zbudowana w 1714 roku kosztem Anny Kretkowskiej, przeoryszy ze Strzelna i Marianny Borzyszewskiej, zakonnicy. Opis stanu kościoła, s. 179-182.

Wsie parafialne: Rzadkwin, Bronisław, Czechrz (pewnie Ciechrz), opuszczona wieś Odrzychów, opuszczona osada młyńska Czerniak. Do sakramentów wielkanocnych było 169 osób, s. 182.

Uposażenie parafii, na które składały się, zapisane funduszem, ziemia, dziesięciny i inwentarz gospodarczy, s. 182-183.

Dekret reformacyjny, s. 183-184.

S t r z e l n o

Miasto (oppidum) klasztoru norbertanek i jego prepozyta. Opis wnętrza świątyni pw. Ś w i ę t e j T r ó j c y. Aktualnie w parafii [i przy klasztorze] przebywali zakonnicy norbertanie: wiceprepozyt – Wojciech Hofman, będący także spowiednikiem sióstr i Jan Kanty Andrzej Strumiński. Przy kościele murowanym Ś w i ę t e g o D u c h a, za miastem, mieszkał trzeci z zakonników tu pracujących, Józef Dębiński. Przy tym kościele znajdował się szpital, w którym przebywało 9 ubogich. Szpital ten posiadał łąn ziemi. Do parafii należały miejscowości: miasto Strzelno i wsie: Młyny, Łąkie, Ciechrz, Żegotki, Sławsko Małe, Wronowy, s. 185-186.

Według wizytacji z 1594 roku, przy kościele, zakonnym i parafialnym św. Trójcy był prepozyt, Gabriel Kiełczewski, mający do pomocy 6 kapłanów zakonnych, z których jeden mieszkał w klasztorze, inni zaś poza klasztorem. Jeden z nich był kaznodzieją. Pozostali sprawowali duszpasterstwo w mieście i dla wsi: Sławsko Małe, Młyny, Ciechrz, Żegotki, Łąkie, Wronowy, s. 186.

Szpital na przedmieściu zwanym Gnieźnieńskim, z kaplicą murowaną, pw. Świętego Ducha, konsekrowany. Prawo patronatu należało do magistratu, s. 186-187.

²¹² Pisano wówczas „Rzodkwin”

Kaplica pw. Ś w i ę t e g o K r z y ż a na przedmieściu inowrocławskim, prawa patronatu zakonnicy ze Strzelna, z własnym uposażeniem. Kapelanem był jeden z wikariuszy ze Strzelna, s. 187.

G ę b i c e

Miasto (oppidum) królewskie. Świątynia murowana. Opis wnętrza świątyni, jej 8 ołtarzy, wyposażenie w paramenty liturgiczne, nabożeństwa i przywileje odpustowe. Była pod wezwaniem św. Mateusza, s. 187-190.

Opis zewnętrzny świątyni, s. 190-191.

Miejscowości parafialne: miasto Gębice, Dzierżazna, Różanna, Procyń i opuszczona wieś Sucharzewo. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych około 200 osób, s. 191.

Proboszcz – Marcin Czurzyński²¹³ od 1713 roku, s. 191.

Uposażenie parafii, na które składały się posiadłości w samym mieście, grunta, dziesięciny i zapisane pewne sumy, s. 191-193.

Kościół Świątego Ducha, położony na przedmieściu. Raczej kaplica, drewniana, zbudowana w 1544 roku przez mieszczan i konsekrowana. Prawo patronatu należało do magistratu miasta. Aktualnie kaplica ta już nie istniała, a plac po niej, ogrodzony sztachetami, z krzyżem pośrodku, przypominał dawną kaplicę. Kaplica ta posiadała własne uposażenie oraz zabudowania dla prepozyta, s. 193.

Inwentarza gospodarczego właściwie nie było, s. 193.

Dekretu reformacyjnego nie wystawiono, ponieważ podczas wizytacji proboszcz był chory i wkrótce zmarł, s.193.

O s t r o w o [Mogileńskie]

Wieś prepozyta ze Strzelna. Kościół drewniany pw. św. Doroty. Opis wnętrza świątyni, trzech ołtarzy, wyposażenia, nabożeństw i stanu zewnętrznego, s. 194-195.

Wsie parafialne: Ostrowo, Bielsko, Zbytowo, Siedluchma i Ciencisko. Do sakramentów wielkanocnych było 264 osoby, s. 195.

Proboszcz – Piotr Linczewski, zakonnik norbertanin, od 1719 roku, s. 196²¹⁴.

Opis uposażenia parafii w ziemię i dziesięciny, s. 197.

[B r o n i s z e w o]²¹⁵

Wsie parafialne: Broniszewo, Racięcín, Ruszkowo Wielkie, Ruszkowo Małe, Ruszkowskie Chmielniki, osada młyńska Koszewski, miasto Noć [Noteć], Przewóz, Nowa Wieś, s. 204.

Przytoczono wiadomości z dawnych wizytacji o uposażeniu parafii, s. 204.

²¹³ Podano jeszcze dwa nazwiska tego proboszcza, a raczej odmiany, a mianowicie Szczurzyński, co zostało przekreślone i Czapeński.

²¹⁴ Karty od 196 do 204 zostały wyjęte z księgi, z uwagi, że dotyczyły parafii, które pozostały w Królestwie Polskim. Ks. Benedykt Cynka przepisał zakończenie wizytacji parafii Ostrowo i karta ta została wklejona jako s. 196 i 197. Po niej następuje s. 204.

²¹⁵ Parafia ta pozostała w Królestwie Polskim. W księdze tej pozostało zakończenie protokołu wizytacyjnego.

K o ś c i e s z k i

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. Apostolów Piotra i Pawła oraz św. Anny. Opis wnętrza, 3 ołtarzy, wyposażenia, nabożeństw i wyglądu zewnętrznego. Świątynia zbudowana w 1523 roku, konsekrowana w 1524 roku, s. 204-206.

Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszynek, Rzeszyn, Golejewo, Sierakowo, Mirosławice, Witkowo, Chrosno, Łęg, Lachmirowice, Siemionki i osady opuszczone Gościejewo, Włostowo i Siemienice. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było nieco ponad 700 osób. Nie było innowierców ani Żydów, s. 206.

Proboszcz, z tytułem rektora, Tomaszewski (imienia nie podano), od 1724 roku, s. 207.

Uposażenie parafii, s. 207.

Dekret reformacyjny, s. 208.

C y k o w o²¹⁶

Prebenda, nie wiadomo przez kogo fundowana. Obecna kaplica zbudowana w 1715 roku, ale jeszcze nie całkowicie wykończona, pw. św. Katarzyny. Pospolicie nazywano tę kaplicę kościółkiem. Nabożeństwa były tu niekiedy odprawiane, ale nie podano przez kogo. Posiadała własne uposażenie, s. 208-209.

P o l a n o w i c e

Wieś szlachecka. Kościół drewniany pw. św. Klemensa. Opis wnętrza, trzech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne, nabożeństw i stanu zewnętrznego świątyni. Świątynia stara, remontowana staraniem Franciszka Wolskiego, dzierżawcy dóbr miejscowych, w 1720 roku. Wieża kościoła odbudowana w 1696 roku, s. 210-212.

Wsie parafialne: Polanowice, Giżewo, Cykowo, Racice, Baranowo, Słabęcin, Sukowy, Rucewo, Książ, Kraszyce, Sokolniki, Janikowo. Nie było innowierców i Żydów. Do sakramentów wielkanocnych było ponad 600 osób, s. 212.

Proboszcz, z tytułem rektora, Stanisław Arbiński, od 1716 roku, s. 213.

Uposażenie parafii w ziemi i dziesięciny, s. 213.

Dekret reformacyjny, s. 214.

Kaplica św. B a r b a r y, na krańcach parafii Polanowice, we wsi Sukowy, przy drodze wiodącej z Torunia do Kalisza. Drewniana, pw. św. Barbary, zbudowana około 1694 roku, jak zeznał dziedzic wsi Sukowy, Chłapowski (imienia nie podano). Tradycja przekazała, że dawniej stała tam figura Chrystusa, przy której miano widzieć jakieś dziwne światło i to dało powód wybudowania kaplicy. Na podstawie zezwolenia władzy duchownej można było tu odprawiać w święto św. Barbary oraz w drugi dzień świąt Zesłania Ducha Świętego. Odprawiał proboszcz z Polanowic. Przybywało tu wiele osób przekonanych o wstawiennictwie św. Barbary, s. 214-215.

S t o d o ł y

Wieś kanoników regularnych lateraneńskich z Trzemeszna. Kościół parafialny drewniany. Opis wnętrza, ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne, nabożeństwa. Świątynia dobrze utrzymana, konsekrowana przez bp. Rozrażewskiego 20 VII 1590 roku, pw. św. Wojciecha, s. 215-217.

²¹⁶ Obecnie na terenie parafii Polanowice, ale w księdze potraktowana osobno, chociaż wieś ta w parafii Polanowice została wymieniona.

Parafia składała się z jednej wsi, Stodoły. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 100 osób, s. 217.

Proboszcz – Jan Augustyn Wandowski, zakonnik z klasztoru w Trzemesznie, od 1720 roku, s. 217.

Uposażenie parafii, s. 217.

Dekret reformacyjny, s. 218.

S ł a w s k [Wielki]

Wieś biskupa wrocławskiego. Kościół drewniany. Opis wnętrza, trzech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne, nabożeństwa. Świątynia zbudowana w 1702 roku przez bp. Stanisława Szembeka (1699-1706), konsekrowana przez sufragana wrocławskiego, Wojciecha Bardzińskiego²¹⁷, s. 218-221.

Wsie parafialne: Sławsk Wielki, Bożejewice, Buszkowice, Żerniki, Tupadły, Przedwojewice, Janowice, Rozniaty, Kobylniki. Około 600 osób było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, s. 221.

Proboszcz, z tytułem rektora, Andrzej Gniewicz, od 1728 roku.

Uposażenie parafii, na co składały się fundusze, ziemia i dziesięciny, s. 221-222.

Dekret reformacyjny, s. 222-223.

D e k a n a t b y d g o s k i

S o l e c [Kujawski]

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół drewniany. Opis wnętrza, czterech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne i nabożeństwa. Bractwo św. Anny, zaprowadzone w 1629 roku. Świątynia pw. św. Świętej Trójcy, znajdowała się w złym stanie, określonym jako „ruina”, s. 223-225.

Miejscowości parafialne: miasto Solec, Przyłubie, Kępa Przułubska, Jonia, Folwark Wicka, Ruda, Makowiska, Żołwina, Fletnowo, Otorowo. Mieszkali tu także akatolicy. Do sakramentów wielkanocnych – ok. 230 osób, s. 225.

Proboszcz, czyli zarządca, Wojciech Lipiński, s. 225.

Uposażenie parafii, na co składały się grunta, większe i mniejsze oraz dziesięciny, s. 226.

Dekret reformacyjny, s. 227.

D ą b r ó w k a [Nowa].

Wieś szlachecka Kościół, a właściwie kaplica drewniana. Opis wnętrza, w którym był tylko jeden ołtarz. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa. Kaplica ta, po spaleniu się w 167 roku kościoła, wystawiona, pw. św. Jakuba, przez kolatora, dziedzica wsi Dąbrówka. Jest już nowa świątynia, od fundamentów stawiana przez Wojciecha z Bnina Bnińskiego, ale jeszcze nie została ukończona, s. 227-230.

²¹⁷ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 67-69.

Wsie parafialne: Dąbrówka, Sitno Wielkie, Sitno Małe, Wojnowo, Mochle, Osówek, Kruszyn, Pawłówek, osada młyńska „na Probidach”. Wiernych do sakramentów wielkanocnych – ok. 300 osób. Innowiercy mieszkali w Sitnie, s. 230.

Proboszcz, Andrzej Zdawczyński, dziekan bydgoski, od 1680 roku, który zmarł w kilka dni po wizytacji, s. 230.

Uposażenie parafii i inwentarz. Przytoczono dane o uposażeniu z dawnych wizytacji, s. 231-232.

Nie wystawiono dekretu reformacyjnego zapewne z powodu śmierci proboszcza Zdawczyńskiego.

Strzelewo

Wieś szlachecka Wojciecha z Bnina Bnińskiego, który w 1725 roku wystawił tu nową świątynię. Ta świątynia była kościołem filialnym parafii Dąbrówka. Opis wnętrza i trzech ołtarzy, s. 232.

Wsie parafialne: Strzelewo i Siedlisko. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było około 80 osób. Nie było innowierców, tylko jeden konwertyta, s. 233.

Uposażenie parafii, s. 233.

Wtelno²¹⁸

Wieś należąca do opactwa koronowskiego. Świątynia drewniana. Opis wnętrza, trzech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa i przywileje odpustowe. Kościół drewniany, niedawno naprawiany i malowany, s. 233-238.

Wsie parafialne: Wtelno, Tryszczyn, Gościeradz, wieś opuszczona Szczutki. Do sakramentów wielkanocnych było ok. 300 osób, s. 239.

Proboszcz – Antoni Stanisław Lankiewicz, jednocześnie sędzia surogat oficjałatu (foralnego) bydgoskiego, od 1712 roku, s. 239.

Uposażenie parafii w ziemię, mesznego i zapisanych sum. Inwentarz plebański, s. 239-242.

Dekret reformacyjny, s. 242.

Byszewa²¹⁹

Wieś opactwa koronowskiego. Kościół pw. Świętej Trójcy, murowany. Opis wnętrza, ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa. Opis zewnętrzny świątyni, s. 242-245.

Wsie parafialne: Byszewa, Palno, Więzowno, Gogolin, Wierzchucin, Trzemiętwo, Trzemiętówko, Buszkowo. Około 300 osób było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych. Innowiercy byli w Gogolinie, sprowadzeni przez tamtejszego dziedzica, Jana Fałęckiego, innowiercę, który nawet posuwał się do zabrania swym poddanym chodzenia do kościoła. Byli też konwertycy, s. 245-246.

Proboszczem, czyli zarządcą, był zakonnik cysterski, Wilhelm Gurski, od 1712 roku, s. 246.

Uposażenie w ziemię i meszne oraz zapisane sumy pieniędzy, s. 246-247.

Dekret reformacyjny. Przedłożono wizytatorowi dokumenty dotyczące przyłączenia tej parafii do klasztoru w Koronowie, s. 247-251.

²¹⁸ Po 1818 i 1821 roku znalazła się w diecezji chełmińskiej.

²¹⁹ Po 1818 i 1821 roku znalazła się w diecezji chełmińskiej.

K o r o n o w o

Miasto (oppidum) opactwa koronowskiego. Świątynia murowana. Opis wnętrza, ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne. Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, s. 252-256.

Miejscowości parafialne: Koronowo, Stary Dwór, Nowy Dwór. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było ok. 300 osób, s. 256.

Opis uposażenia proboszcza w ziemię. Zabudowania dawne plebańskie spaliły się i teren po nich został przeznaczony na ogród warzywny. Było pewne uposażenie dla organisty. Proboszcz miał też dochody z mesznego, s. 256-267.

Na przedmieściu, niedaleko mostu, znajdował się kościół szpitalny, wystawiony w tzw. „pruski mur”, fundowany przez opata koronowskiego i jego patronatu, ale niekonsekrowany. W niedzielę i święta przychodził tu odprawiać jeden z zakonników. Opis wnętrza. Zabudowania szpitalne dla ubogich niewiast i mężczyzn. Opis pozostałych zabudowań, w tym także tzw. karczmy, gdzie sprzedawano piwo. Wykaz ról należących do uposażenia szpitala. Tę prepozyturę opat koronowski, Ignacy Gniński, dał zaśluzonemu Stanisławowi Rysińskiemu i jego żonie w dożywocie, ale pod warunkiem, że ten będzie płacił pewną sumę księdzu tam odprawiającemu. Wykaz zapisów na szpital. Ubodzy w szpitalu przebywali, s. 258-259.

W u d z y n

Wieś opactwa koronowskiego. Świątynia murowana. Opis wnętrza, trzech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa. Kościół pw. św. Barbary, s. 260-261.

Do parafii należy sama wieś Wudzyn. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 130 osób, s. 261.

Uposażenie parafii, s. 262.

W ł ó k i²²⁰

Wieś opactwa koronowskiego. Kościół drewniany. Opis wnętrza, czterech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa tylko w niedzielę i święta, ponieważ aktualnie parafia nie posiadała stałego proboszcza, s. 262-264.

Wsie parafialne: Włóki, Karolewo i Chełmszczonek. 105 osób było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, s. 264.

Przy opisie uposażenia odwołano się do dawnych protokołów wizytacyjnych, s. 264.

D ó b r c z

Wieś kapituły wrocławskiej. Świątynia drewniana, pw. św. Wawrzyńca i św. Małgorzaty. Opis wnętrza, trzech ołtarzy, wyposażenia w paramenty liturgiczne, w tym liczne wota dziękczynne srebrne przy obrazie Matki Bożej, chociaż nie wspomniano, w którym z ołtarzy się znajdował. Nabożeństwa i odpusty na święto św. Wawrzyńca. Było bractwo Pocieszenia Najświętszej Marii Panny, s. 265-269.

Kościół drewniany, zbudowany w 1716 roku nakładem kapituły wrocławskiej. W 1725 roku częściowo spłonął, ale odbudowano go staraniem tejże kapituły. Przy tej świątyni znajdowała się kaplica murowana, która dawniej miała nawet swojego

²²⁰ Później kościół filialny w parafii Dóbrcz w diecezji chełmińskiej.

kapelana. Przytoczono dokument, wyjęty z akt zamku bydgoskiego z 1664 roku, zapisu sumy pieniędzy na dobrach Gądecz, przekazanego na ręce proboszcza parafii Dóbrcz, Jana Nieszczewicz, celem uposażenia dla kapelana tej kaplicy, s. 269-271.

Wsie parafialne: Dóbrcz, Sienno, Trzebień, Kotomierz, Pyszczyń, Borówno, Kusowo, Gądecz, Trzeciewiec, Olędry Gąddeckie i Olędry Pyszczyńskie, Zalesie. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 546 osób, oprócz niektórych przedstawicieli szlachty, którzy nie spowiadają się na Wielkanoc i osadników – Holendrów, s. 271.

Proboszcz – Michał Antoni Świetlicki, od 1724 roku, s. 271.

Uposażenie parafii w ziemię, meszne i różne zapisy. Wykaz pewnych zapisów i wydatków. Inwentarz plebański, s. 272-273,

Dekret reformacyjny, s. 273.

Ż o ł ę d o w o

Wieś szlachecka. Świątynia drewniana. Opis wnętrza, trzech ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Ponieważ nie było stałego proboszcza, z powodu niewystarczającego dochodu, zarząd miał proboszcz z Osielska, a tu odprawiano tylko w niektóre święta i dni, s. 274-277.

Kościół pw. Świętego Krzyża, prawa patroku miejscowych dziedziców, s. 277.

Przytoczono zapis dawnej wizytacji o uposażeniu parafii, s. 277.

O s i e l s k o

Wieś kapituły wrocławskiej. Świątynia drewniana. Opis wnętrza i dwóch ołtarzy. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, nabożeństwa. Świątynia zbudowana w 1684 roku, naprawiana gruntownie w 1724 roku staraniem kapituły, s. 280.

Wsie parafialne: Osielsko, Niemcz, Smukała, Łęgnowo, Czarnówka, Kopa, Myślicin, Jastrzębie, Wymysłowo, Jagodowo i Wsisko, należące do parafii Osielsko. Do parafii natomiast Żołędowo, złączonej z Osielskiem, należą wsie: Żołędowo, Nekla, Dąbrowa, Młyny, Knieja i Zdrojczyńska. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych z części osielskiej – ok. 300 osób i z części żołędowskiej także ok. 300 osób, s. 280.

Proboszcz – Wojciech Bielawski od 1722 roku, s. 280.

Uposażenie parafii w ziemię i meszne. Inwentarz gospodarski, s. 281.

Dekret reformacyjny, s. 281-282.

F o r d o n

Miasto (oppidum) królewskie. Świątynia murowana. Opis wnętrza świątyni. Przy niej kaplica św. Anny. Opis pięciu ołtarzy. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa, s. 282-286.

Kościół pw. św. Mikołaja, ale nie wiadomo kiedy zbudowany i przez kogo. Stan dobry, s. 286.

Miejscowości parafialne: miasto Fordon, Palz, Jaruzyn, Strzelce, Sierniczek i Fordonek, s. 287.

Proboszcz, którego nazwiska tu nie podano, nastał w 1714 roku, s. 287.

Uposażenie parafii, na które składały się place w mieście oraz szereg innych gruntów, bardzo dokładnie wyliczonych, z podaniem ich lokalizacji. Znajdowały się one:

na „Dole”, w „Łęgu”, inaczej „Łoskoniu”, na „Wyszogrodzie”, na „Sierniczku”, s. 287-289.

S z p i t a ł, nie tylko dla ubogich, ale dla wszystkich potrzebujących pomocy. Posiadał kilka pomieszczeń. Ubodzy żyli z jałmużny, s. 289.

Wieś „Jarużyn” i folwark, też do parafii należały, s. 289.

Z Jarużyna pobierano meszne, a dziesięciny z pól miejskich w Siernieczku, z folwarku Strzelce i od Żydów fordońskich, s. 289-290.

Wykaz dokumentów znajdujących się w parafii, a więc dokument erekcji parafii, oblatowany w aktach grodu bydgoskiego w 1550 roku, i inne dokumenty, też związane z erekcją parafii, zaczynające się od 1349 roku. Dotyczą w głównej mierze uposażenia parafii, także zapisów sporych sum pieniędzy, s.290-293.

B y d g o s z c z

Miasto (civitas) królewskie. Jako murowane, rozbudowane za króla Kazimierza Wielkiego. Świątynia parafialna pw. św. M a r c i n a i św. M i k o ł a j a. Wnętrze tego kościoła, s. 293-294.

S z p i t a ł murowany, z kaplicą. Posiadał spore uposażenie, tak w gruntach, położonych na przedmieściu zwanym Babia Wieś i w innych, jak i w zapisach pieniężny, a także prowadził gospodarstwo, skoro był inwentarz żywy.

Kościół Ś w i ę t e g o K r z y ż a przy szpitalu, murowany, aktualnie naprawiany. Opis świątyni, a więc jej ołtarzy. Odwołano się do wizytacji bp. Rozrażewskiego z 1584 roku, gdzie była mowa, że szpital i kaplicę Świętego Krzyża fundował burgrabia bydgoski, Walenty Kołudzki. Przytoczono jeszcze zapisy wizytacji z 1596 roku. Opis uposażenia tego szpitala. Kaplicą aktualnie zarządza prepozyt i oficjał bydgoski, Sebastian, ale odprawia za niego wikariusz lub kapelan, s.295-297.

Inwentarz całego wyposażenia w paramenty liturgiczne świątyni parafialnej w Bydgoszczy i innych urzędzeń tego kościoła, a także uposażenia w 1730 roku przez Szymona Minkiewicza, scholastyka wołborskiego, oficjała i zarządcę w Bydgoszczy, proboszcza fordońskiego i Adama Troszek, Tomasza Dziewulskiego, przedstawicieli magistratu, w obecności Franciszka Kranz, występującego w zastępstwie notariusza oficjała tu bydgoskiego, Wojciecha Rusieckiego, sporządzony. Ten to spis został przytoczony na następnych stronach protokołu wizytacyjnego, s. 298-299.

Spis sreber, w tym wiele wotów, naczyń z cyny i mosiądzu, s. 300-304.

Spis szat liturgicznych, a więc kap, ornatów różnego koloru, dalmatyk, antepedziów, firan, welonów, bielizny kielichowej, bursy, kobierce, alby, humerały, obrusy, tuwalnie, umbrakula, korporały, ręczniki. Spis mszałów, s. 204-310.

Kościół p a r a f i a l n y „farski”, wystawiony przez mieszczan. Posiadał 8 ołtarzy, z wymienionymi tu wezwaniami. Dokładny opis wnętrza świątyni oraz stanu zewnętrznego i jego otoczenia, s. 310-312.

Dochody proboszcza, s. 313.

Fundacje na ołtarz wielki i na śpiewanie oficjum o Matce Bożej, s. 313.

Fundacja ołtarza „Praesentationis” Maryi, s. 315-316.

Fundacja ołtarza Świętej Trójcy i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, s. 314.

Fundacja kaplicy św. Anny, s. 314.

Fundacja kaplicy św. Stefana, pierwszego Męczennika, s. 314.

Fundacja kaplicy św. Jana Chrzciciela, s. 314.

Fundacja ołtarza św. Wawrzyńca, s. 315.

Fundacja ołtarza św. Katarzyny, s. 315.

Fundacja kaplicy św. Sebastiana, stojącej obok kościoła, zwanej też kaplicą Ossowskich, chociaż było także wielu innych fundatorów i zapisodawców. Posiadała też własne szaty liturgiczne, teraz złączone z szatami kościoła parafialnego, s. 315-316.

Zapis dla wikariuszy, s. 316-317.

Ciąg dalszy wizytacji kościoła w Bydgoszczy. Jest on parafialnym nie tylko dla miasta, ale także i dla przedmieść i wsi parafialnych. Murowany, naprawiany w 1723 roku, aktualnie też wymaga pewnych poprawek dachu, ale nie ma jeszcze na to odpowiedniego funduszu, s. 318.

W świątyni było 12 ołtarzy, s. 318.

Stan zakrystii, s. 318.

Przegląd uposażenia parafii, a także poszczególnych ołtarzy i kaplic, w oparciu o dawne protokoły wizytacyjne z czasów bp. Karnkowskiego, Rozrażewskiego i późniejszych, s. 319-322.

Kościół św. Idziego i św. Marii Magdaleny, położony za murami miasta, konsekrowany w 1637 roku. Opis wyglądu tej murowanej świątyni i jej wyposażenia. Na święta patronów zbierało się tu wielu wiernych. Ponieważ najczęściej nie było tu stałego kapelana, dlatego biskup włocławski, Stanisław Sarnowski (1677-1680), w 1679 roku oddał go pod zarząd franciszkanów, ale z zastrzeżeniem praw parafii, s. 322.

Przywilej bp. Sarnowskiego dla kościoła św. Idziego i franciszkanów w Bydgoszczy, oddający ten kościół pod zarząd zakonników, wystawiony we Włocławku, dnia 11 I 1679 roku, s. 223-225.

Kościół św. Stanisława, w pobliżu kościoła św. Idziego, na przedmieściu zwanym „bernardyńskim”, murowany. Opis wnętrza. Posiadał trzy ołtarze. Z kościołem tym złączony jest szpital, a w nim przebywało 8 podopiecznych. Prepozytem był tu Łukasz Kowalski, prezentowany przez magistrat w 1729 roku. Opis wyposażenia i uposażenia tego kościoła, s. 226.

Kościół pw. Świętej Trójcy²²¹, położony na przedmieściu zwanym „Chwytowo”. Dokładny opis wyglądu i otoczenia. Spis paramentów liturgicznych oraz uposażenia, na które składały się pewne grunta, dokładnie opisane, oraz czynsze, s. 325a-325c.

Spis treści tej książki wizytacji, z podaniem stron, na których znajdują się protokoły i to w porządku takim, jak idą w księdze po kolei, a obok spis alfabetyczny parafii, s. 328.

²²¹ Dwie karty, zawierające opis kościoła św. Trójcy, zostały wklejone później i otrzymały numery stron 235a, 235b, 235c.

ACons. E., 12

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons., E 12.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio ecclesiarum decanatus Iunivladislaviensis expedita anno domini 1743 et de mandato illustrissimi excellentissimi ac reverendissimi domini domini Valentini Alexandri Czapski²²², episcopi Vladislaviensis et Pomeraniae et iuxta processum editum illustrissimi ac reverendissimi domini Francisci Kaniowski, episcopi Toronensis, sufraganei praepositi et officialis generalis Vladislaviensis ac archidiaconi Plocensis. Ego, Michael Josephus Kozłowski, officialis Bidgostiensis, decanus foraneus Iunivladislaviensis, curatus Tucznensis, visitationem ecclesiarum decanatus Iunivladislaviensis expediti anno domini 1743.*

[3. Daty krańc.] **1743.**

[4. Opis zewn.] Łac.-pol. 2° 35,00 x 21,00 cm. Oprawa w półskórek, ze zniszczonym grzbietem. Stron liczbowanych cyframi rzymskimi – VI, liczbowanych cyframi arabskimi – 123. Na karcie ostatniej, później wklejonej, indeks sporządzony na maszynie, zawierający spis wizytowanych parafii. Pismo drobne, niekiedy trudno czytelne. Strony puste: II, IV, V, VI, 117v. Ostatnie trzy karty wklejone później, z innego papieru.

Stan zachowania księgi można określić jako średni.

[5. Uwagi] Była to wizytacja dziekańska, chociaż przeprowadzona według sposobu określonego przez wikariusza in spiritualibus, sufragana włocławskiego, Franciszka Kanigowskiego. Dlatego nie było podawanych zaraz po zakończeniu protokołu zarządzeń powizytacyjnych, czyli dekretów reformacyjnych.

Ze względu na bardzo drobne pismo, nieraz była trudność w pewnym odczytaniu nazw i nazwisk, stąd mogą się tu okazać pewne niedokładności. Nie zawsze też zachowywano jednakowy układ protokołu wizytacyjnego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł pełny, jak wyżej, s. I, III

Dekanat inowrocławski

*I n o w r o c ł a w*²²³

Miasto królewskie posiadające dwa kościoły, jeden w murach miejskich – pw. św. Mikołaja i drugi, poza murami, pw. matki Bożej. Świątynia pw. Matki Bożej od dawna jest inkorporowana do kościoła św. Michała. Prawo patronatu należało do króla, s. 1.

Kościół św. M i k o ł a j a, o dwóch nawach, wymagał naprawy. Był konsekrowany. Posiadał przywileje odpustowe, w tym także związane z istniejącym bractwem św. Anny. Cmentarz ogrodzony, ale nie posiadał należytego zamknięcia, s. 1.

²²² Biskup włocławski w latach 1741-1751.

²²³ O kościołach inowrocławskich informuje K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 67-70.

Opis stanu wnętrza świątyni, także wymagającej naprawy. Stan tabernakulum i chrzcielnicy. Wezwania sześciu ołtarzy. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 1-5.

Nabożeństwa i dni wystawienia Najświętszego Sakramentu, s. 5.

Uposażenie kościoła, s. 5-6.

Poszczególne ołtarze także miały zapisane uposażenie. I tak:

– ołtarz wielki – uposażenie od magistratu miasta na mszę o Świętej Trójcy, którą powinien sprawować prepozyt w każdą niedzielę, s. 6.

– ołtarz św. Jana Chrzciciela posiadał własne uposażenie, o wielkości którego w 1725 roku zaświadczyli mieszczanie: Tomasz Ptak i Jakub Pistoński, ławnicy miasta Inowrocławia. Wyliczono dokładnie położenie niektórych gruntów i placów, podając nazwiska sąsiadujących właścicieli. Odpis tego zapisu, potwierdzonego przez Piotra Glinickiego, sędziego zaprzysiężonego i notariusza przysięgłego – Wilanta, s. 6-110.

– ołtarz Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, którego uposażenie zostało opisane w 1725 roku w aktach wójtowskich inowrocławskich. Odpis tego zapisu, potwierdzonego przez wyżej wspomnianych urzędników, Glinickiego i Wilanta, s. 10-13.

Odpis dokumentu erekcji tego ołtarza, wystawiony w Gnieźnie w 1440 roku przez króla Kazimierza [Wielkiego], w relacji podkanclerzego Piotra ze Szczekocin, s. 13-14.

Świętosław z Wrzący [Sokołowski]²²⁴, archidiakon włocławski i administrator diecezji włocławskiej, potwierdził powyższe zapisy, a także inne, na cześć wielu świętych tu wyliczonych. Dokument wystawiony we Włocławku 1 XII 1440 roku²²⁵, k. 14-16.

– ołtarz Świętego Krzyża w kościele parafialnym św. Mikołaja (ołtarz św. Mikołaja pewnie w kościele parafialnym) i w kaplicy tego imienia, położonej za murami miasta. Kaznodzieja w tejże świątyni i organista posiadali osobne uposażenie, określone w dokumencie zapisanym w aktach wójtowskich inowrocławskich w 1724 roku, którego odpis przytoczono, s. 16-20.

Odpis zapisu z 1642 roku, uczynionego przez mieszczanina Szymona Czechowskiego na rzecz szpitala położonego w pobliżu kaplicy Świętego Krzyża, z otrzymanych pieniędzy od niewymienionych tu, nieżyjących już, mieszczan inowrocławskich, s. 20-21.

Odpis zapisu z 1643 roku, uczynionego przez mieszczanina Wawrzyńca Żaczek, i jego żonę Annę, s. 21-22.

Odpis oświadczenia Macieja Przenczkowicz, że otrzymaną pewną sumę od niewymienionych z imienia mieszczan inowrocławskich, dobrowolnie przeznaczą na szpital w Inowrocławiu, s. 22-24.

Uposażenie ołtarza św. Anny, s. 24.

Uposażenie ołtarza św. Zofii, s. 24.

²²⁴ Biogram tego archidiakona, zob. Ch o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 902-904.

²²⁵ W tekście musi być pomyłka, bo podano rok 1400 (millesimo quadringentesimo). Świętosław z Wrzącej zmarł w 1471 roku. Zatem prawdopodobniejszy jest rok 1440, jak to na marginesie zapisano inną ręką. Ale nie jest wyjaśniony zapis, że ów archidiakon był administratorem diecezji sede vacante, ponieważ wtedy w latach 1434-1449 był biskup Jan Gruszczyński.

Uposażenie dla mansonarzy śpiewających oficjum o Matce Bożej w kościele św. Mikołaja, s. 24.

Kościół św. Mikołaja był parafialnym dla samego miasta. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 460 osób. Żydów było ponad 200. Innowierców i odstępców nie było, k. 24.

Kościół Najświętszej Marii Panny za murami miasta. Był inkorporowany do kościoła św. Mikołaja. Opis wyglądu zewnętrznego tej murowanej świątyni, która była konsekrowana. Posiadała przywileje odpustowe. Cmentarz ogrodzony, ale bez zamknięcia, s. 24-25.

Opis wnętrza świątyni, tabernakulum i chrzcielnicy. Trzy ołtarze, a mianowicie: Matki Bożej, św. Wawrzyńca i Aniołów Stróżów. Zakrystia i wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 25-28.

Nabożeństwa i wystawienie Najświętszego Sakramentu, s. 28.

Uposażenie kościoła, inwentarz i pobożne zapisy, s. 28-29.

Rektorem obydwu kościołów był Józef Marcin Borzymiński, kanonik chełmiński, od 1743 roku. Nie posiadał, choć powinien, wikariusza. Przy kościele św. Mikołaja przebywał prebendariusz kaplicy Świętego Krzyża i altarzysta ołtarza św. Jana. Organista był tylko przy kościele św. Mikołaja. Nie było nauczyciela, s. 30.

Parafia przy kościele Najświętszej Marii Panny obejmowała wszystkie przedmieścia i wsie: Turzany, Szymborze, Badkowo, Rąbin, Nowe Ogrody, Jacewo, Kotwieniec, Marulew, Wolica i Rogowo. Ponadto wsie, które nie płaciły dziesięcin, a więc Gnojno, Strzembkowo, Balin, Marcinkowo, Balczewko, Komaszycy, Trzaskowy, będące wsiami szlacheckimi. Nie płaciła też wieś Dalkowo należąca do prepozytury szpitalnej, a także wieś królewska Sławęcinek i Popowice należące do prepozyta kościoła Najświętszej Marii Panny. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 809 osób. Nie było Żydów, innowierców i ateistów, s. 30.

Prepozytura szpitalna Świętego Ducha pod Inowrocławiem, do której prawo patronatu miało kolegium wikariuszy wrocławskich. Opis drewnianej świątyni, ołtarzy i nabożeństw. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Uposażenie i inwentarz. Sam szpital niedawno był naprawiany. Rektorem tej świątyni i szpitala był Piotr Sadowski, kanonik kruszwicki²²⁶. Dokument erekcji tego kościoła i szpitala znajdował się w archiwum we Włocławku, s. 31-34.

Prebenda św. Jakuba. Świątynia drewniana, do której prawo patronatu miał monarcha. Opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia. Uposażenie, głównie w ziemię. Rektorem był Kazimierz Jakiński, od 1729 roku.

Kaplica Świętego Krzyża koło Inowrocławia, drewniana, ale tak zniszczona, że wymaga wybudowania od podstaw. Opis jej stanu, wyposażenia i uposażenia. Rektorem był ten sam co przy ołtarzu Świętego Krzyża w kościele św. Mikołaja, Wojciech Kuropatwiński, s. 35-36.

Kaplica Bożego Ciąła, drewniana, niedawno odbudowana przez prepozyta. Opis jej stanu. Posiadała własne uposażenie. Rektorem był także Wojciech Kuropatwiński, s. 36.

²²⁶ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 100.

K o ś c i e l e c²²⁷

Kościół murowany pw. św. Małgorzaty z murowaną kaplicą pw. św. Barbary. Prawo patronatu należało do Działyńskich, miejscowych dziedziców. Były przywileje odpustowe na święto św. Małgorzaty. Cmentarz należycie zamknięty, a na nim dzwonnica. Opis wnętrza świątyni, tabernakulum, chrzcielnicy i czterech ołtarzy, a mianowicie: Przemienienia Pańskiego, Matki Bożej, Świętego Krzyża i w kaplicy św. Barbary. Zakrystia drewniana. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis sprawowanych nabożeństw, s. 36-39.

Uposażenie parafii, s. 39-40.

Wsie parafialne: Kościelec, Leszczyce, Dziarnowo, Gorzany, Rybitwy, Wielowieś, Rycerzewo, Popowiczki, Pławin, Sójkowo²²⁸, Sławęcín i Cieślin, s. 40.

Prepozyt – Antoni Nieszczewski, kanonik wrocławski²²⁹. Posiadał wikariusza – Marcina Leszickiego i mansjonarza – Franciszka Popowskiego, s. 40.

Nie podano ilości wiernych. Żydów i akatolików nie było.

O s t r o w o koło Pakości²³⁰

Kościół murowany pw. św. Anny. Prawo patronatu należało do Andrzeja Morzyckiego i innej szlachty, którzy przemiennie prezentowali kandydata na rektora kościoła. Świątynia niedawno naprawiana kosztem Antoniego Morzyckiego, właściciela połowy wsi Ostrowo. Opis stanu zewnętrznego świątyni oraz dzwonnicy, także przez wyżej wspomnianego Antoniego, należycie naprawionej. Cmentarz należycie ogrodzony. Opis wnętrza świątyni, stanu tabernakulum, chrzcielnicy i trzech ołtarzy: św. Anny, Matki Bożej i św. Józefa. Zakrystia murowana. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa sprawowane w świątyni, s. 41-44.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 44-46.

Wsie parafialne: Ostrowo, Węgiec i Janikowo. Wieś Sielec, dawniej do tej parafii należąca, aktualnie przyłączona zostało do parafii Ludzisko, s. 46.

Proboszcz – Szymon Kuczkowski, od 1743 roku, s. 46.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 150 osób. Publicznych grzeszników, akatolików i odstępców nie było, s. 46.

Inwentarz gospodarski, s. 46.

Odpis dokumentu erekcji parafii Ostrowo, którego pergaminowy oryginał znajdował się w Ostrowie. Akt erekcyjny wystawiony we Wrocławku przez bp. Włocławskiego, Jana Gruszczyńskiego (1450-1463), kanclerza wielkiego koronnego w 1460 roku, zawierający także ingrossowany dokument bp. Władysława Oporowskiego (1434-1449), wystawiony w Ostrowie w 1447 roku, potwierdzający fundację dla parafii w Ostrowie. Dokument ten był także wpisany do akt grodzkich kruszewickich, s. 46-52.

T u c z n o

Kościół we wsi królewskiej, pw. św. Apost. Piotra i Pawła i Niepokalanego Pożycia Najświętszej Marii Panny, patronatu monarszego. Świątynia drewniana, wy-

²²⁷ Zob. K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 90-92.

²²⁸ Niekiedy pisano Sójkowo.

²²⁹ Biogram, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 671-672.

²³⁰ Obecnie parafia Ostrowo-Janikowo. O tej parafii pisze też K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 147-148.

budowana przed 36 laty (1707). Opis stanu zewnętrznego. Przywileje odpustowe w dni patronalne. Cmentarz tylko częściowo ogrodzony. Stan wnętrza świątyni, tabernakulum i chrzcielniczy. Trzy ołtarze: Matki Boskiej, św. Anny i Wniebowstąpienia Pana Jezusa. Zakrycia drewniana. Wykaz paramentów liturgicznych, bardzo licznych. Sposób sprawowania nabożeństw, s. 52-57.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 57-58.

Odpis wyroku z 1739 roku, wydanego przez Konsystorz Generalny Włocławski, którego oficjałem był Stefan Dunin [Łabęcki]²³¹, w sporze pomiędzy Michałem Kozłowskim, dziekanem inowrocławskim i proboszczem w Tucznie, z niechcącymi oddawać powinności na parafię, s. 58-60.

Wyrok sądu apelacyjnego Nuncjatury z 1740 roku w Warszawie w sprawie powyższej, wystawiony dla Michała Kozłowskiego, proboszcza z Tucznia, s. 60-62.

Dalszy opis uposażenia i zawieranych umów Michała Kozłowskiego, proboszcza z Tucznia z zainteresowanymi osobami, s. 62-64.

Wsie parafialne: Tucznia, Łącko, Mierzwin, Złotniki, Kobylniki, Radłówko, Gniewkowiec, Krężoły. Wieś Dobrogościce, dawniej do tej parafii należąca, została włączona do parafii Lisewo, s. 64.

Proboszcz – Michał Kozłowski, dziekan inowrocławski. Miał wikariusza i organistę, ale nie podano nazwisk, ani imion, s. 64.

Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 496 osób. Nie było Żydów, innowierców, odstępców, ani publicznych grzeszników, s. 64.

D ź w i e r z c h n o

Kościół we wsi biskupa włocławskiego, drewniany, pw. św. Katarzyny, przed 15 laty (1728) odbudowany, ale niekonsekwentny. Opis zewnętrznego i wewnętrznego stanu, zakrycia drewniana, i niewielka ilość wyposażenia w paramenty liturgiczne, s. 64-65.

Uposażenia parafii w grunta i dziesięciny.

Odpis aktu erekcji parafii, a raczej opisu jej uposażenia, wystawionego na pergaminie przez bp. Macieja Łubieńskiego (1631-1641) we Włocławku w 1638 roku, s. 66-67.

Wsie parafialne: Dźwierzchno, Jordanowo, Mochel, Leszcze i osada młyńska Wojdał, s. 67.

Rektor parafii – Michał Kozłowski, oficjał [foralny] bydgoski, dziekan inowrocławski i proboszcz z Tucznia. Miał wikariusza, ale nie podanego imienia, któremu wypłacał wynagrodzenie, s. 67.

Wiernych do sakramentów wielkanocnych było 104 osoby. Nie było Żydów, innowierców, ani innych odstępców, s. 67.

D ą b r ó w k a koło Barcina²³²

Kościół pw. św. Barbary, patronatu miejscowych dziedziców. Opis stanu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni. Ołtarze Matki Bożej, św. Anny i św. Barbary. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne, s. 68-69.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 69.

²³¹ Biogram, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 227-229.

²³² Parafia dzisiaj nie istnieje.

Wsie parafialne: Dąbrówka, Złotowo i dwór wsi Mamlicz, s. 70.

Zarządcą parafii był Piotr Kwietniewicz, s. 70.

Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 115 osób. Nie było innowierców, ani odstępców. Żydów nie wspomniano, s. 70.

Barcin

Miasto (oppidum), należące do starosty kruszwickiego. Posiadało dwie świątynie. W mieście – św. Jakuba i poza miastem – św. Wojciecha, s. 70.

Świątynia św. Jakuba, parafialna, drewniana, wystawiona w tzw. „pruski mur”, ale wymagała naprawy. Konsekwrowana 17 II 1685 roku, jak to wynikało z posiadanego przez parafię dokumentu konsekracji wystawionego przez biskupa sufragana wrocławskiego, Piotra Pawła Mieszkowskiego (1679-1692)²³³, który konsekwrował świątynię pw. św. Jakuba Apostoła i św. Stanisława. Ołtarz wielki Matki Bożej, boczne: św. Antoniego Padewskiego i św. Michała Archanioła, św. Sebastiana, św. Jacka i św. Elżbiety, s. 70-71.

Świątynia posiadała przywileje odpustowe, także z racji bractwa św. Anny. Cmentarz niecałkowicie ogrodzony. Opis wyposażenia świątyni, tabernakulum i chrzcielnicę. Ołtarze: Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny; Matki Bożej z obrazem Maryi trzymającej Dzieciątko Jezus; w kaplicy: św. Anny; św. Antoniego; ołtarz piąty także pw. Matki Bożej. Zakrystia z bogatym wyposażeniem w paramenty liturgiczne, s. 71-75.

Inwentarz gospodarski, nieliczny, s. 75.

Opis nabożeństw, s. 75.

Uposażenie parafii, s. 75-76.

Szpitał, położony przy kościele parafialnym, posiadający własne uposażenie, s. 76-77.

Kościół św. Wojciecha, dawniej parafialny, położony teraz na przedmieściu zwanym Barcińskie, drewniany, wymagający naprawy. Cmentarz nieogrodzony. Opis świątyni. Ołtarz wielki, stary, Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Wojciecha; ołtarze boczne: św. Rocha, św. Antoniego i Matki Boskiej. Zakrystia i nieco wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa były odprawiane rzadko, s. 77-78.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 78-79.

Miejscowości parafialne: miasto Barcin, przedmieście Barcińskie i wieś: Knieja, Ptur i Pturęk, s. 79.

Proszaczem parafii był Piotr Kwietniewicz, rektor z Dąbrówki, nieposiadający organisty, ani nauczyciela szkoły, s. 79.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 125 osób. Za to mieszkało wielu innowierców i 3 rodziny żydowskie, s. 79.

Wykaz dwóch zapisów na parafię, s. 79-80.

Łabiszyn

Miasto (oppidum) szlacheckie, aktualnie w posiadaniu Władysława Krzyckiego. Miało jedną świątynię w mieście i dwie świątynie położone na przedmieściach, s. 80.

Kościół w mieście, prepozyturalny, pw. św. Mikołaja, patronatu magistratu miasta, murowany. Opis wyglądu świątyni. Posiadała przywileje odpustowe. Cmen-

²³³ Biogram tego sufragana, zob. Chodyński, *Biskupi sufragani*, s. 64-66.

tarz ogrodzony, ale ogrodzenie wymagało naprawy. Stan wnętrza świątyni, opis tabernakulum i chrzcielnicy. Było dziewięć ołtarzy: ołtarz wielki w kaplicy pw. św. Mikołaja. Ołtarze boczne: św. Rocha, św. Walentego, św. Anny, św. Wawrzyńca, ołtarz różańcowy z obrazem Matki Boskiej, św. Barbary; Matki Boskiej Bolesnej; św. Michała Archanioła. Zakrystia murowana. Wykaz bogatego wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa sprawowane w świątyni, s. 80-86.

Uposażenie parafii w postaci zabudowań należących do parafii, grunta, łąki, prawno połowu ryb w jeziorze. Wykaz inwentarza gospodarskiego. Materiał do bieżącej naprawy dachu świątyni, s. 86-88.

Wykaz należnych dziesięcin, s. 88.

Miejscowości parafialne: miasto Łabiszyn i wsie: Oporowo, Piłatowo, Ojrzanowo, Smogorzewo, Oburzunia, Wałownica²³⁴, Kania, Mamlice, Jezewo. Wszyscy wierzni z tych wsi przyjmują sakramenty w tej świątyni, s. 88.

Dwa bractwa: różańcowe i św. Anny, posiadające własne uposażenie, s. 89.

Wykaz czterech pobożnych zapisów, s. 89.

Kościół pw. Ś w i ę t e g o D u c h a, drewniany, przy którym był szpital. Szpital posiadał własne uposażenie, s. 89-90.

Kościół pw. Ś w i ę t e g o K r z y ż a, drewniany. Dwa ołtarze: Świętego Krzyża i Matki Boskiej Częstochowskiej. Opis niewielkiego uposażenia. Wyposażenia w paramenty liturgiczne nie było, s. 90-91.

Kościół św. J a n a C h r z c i c i e l a, leżący przy drodze wiodącej do Barcina, drewniany, stary i zaniedbany, s. 91.

Rektorem wszystkich tych świątyń, z tytułem prepozyta łabiszyńskiego, był Paweł Pikarski, z prezydentury kolatora objął parafie w 1739 roku. Miał wikariusza – Wojciecha Masłowskiego oraz kaznodzieję, jednego z zakonników klasztoru reformatów. Był też organista przezeń opłacany, s. 91.

W Łabiszynie znajdowało się ok. 40 rodzin żydowskich. Żydzi byli zobowiązani dawać pewne wynagrodzenie w naturze proboszczowi i wikariuszowi. Akatolików było ok. 65 rodzin. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 635 osób, s. 91.

P ę c h o w o

Była to wieś dziedziczna zakonu jezuitów z kolegium bydgoskiego. Kościół pw. Najświętszej Trójcy i św. Stanisława, prawa patronatu kolegium jezuitów z Bydgoszczy. Świątynia drewniana, ale posiadająca dwie kaplice, jedną murowaną, a drugą drewnianą. Opis świątyni. Nie posiadała przywilejów odpustowych. Cmentarz ogrodzony. Opis wnętrza świątyni, tabernakulum i chrzcielnicy. Trzy ołtarze: ołtarz wielki pw. Najświętszej Trójcy i boczne w kaplicy: pw. Świętej Trójcy i św. Anny. Kaplica murowana, wyżej wspomniana, spełniała rolę zakrystii. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Nabożeństwa tu sprawowane, s. 91-93.

Zapisy pobożne i uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 93-94.

Wsie parafialne: Pęchowo, Krążkowo, Palczyn, Dąbrówka. Niektóre wioski z parafii bydgoskiej, jak Nowa Wieś²³⁵ i Dąbrowa²³⁶, za zgodą prepozyta bydgoskiego, korzystały z posługi sakramentalnej w Pęchowie.

²³⁴ Jeżeli dobrze odczytano. Może Katownica?

²³⁵ Pewnie to obecnie Nowa Wieś Wielka, ośrodek samodzielnej parafii.

²³⁶ Pewnie to obecne Dąbrowy Wielkie, ośrodek samodzielnej parafii.

Zarządcą parafii był Michał Kulesza od 1732 roku, s. 94-95.

Inwentarz gospodarski, s. 95.

Dokument erekcji i fundacji parafii w Pęchowie, wystawiony przez bp. Stanisława Karnkowskiego w Palczynie w uroczystość Świętej Trójcy roku 1479²³⁷, s. 95-98.

L i s e w o [Kościelne]

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Marii Magdaleny patronatu dziedziców Lisewa, Rucewka i Mochelka. Świątynia zbudowana przed 10 laty (1733) przez dziedzica z Rucewka. Opis wyglądu tej drewnianej świątyni. Cmentarz nie był należycie ogrodzony. Opis wnętrza świątyni, tabernakulum, chrzcielniczy i dwóch ołtarzy: ołtarza wielkiego z obrazem Ukoronowania Najświętszej Marii Panny i drugiego z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego. Opis zakrystii i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Sprawowane nabożeństwa, s. 98-99.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 100.

Wsie parafialne: Lisewo, Będzitowo, Rucewo Duże i Małe, Dobrogościce, Mochelek i Tarkowo, s. 100.

Zarządcą parafii był, tu nazwany proboszczem z Pęchowa, Michał Kulesza. Nie posiadał wikariusza, ani nauczyciela szkoły, s. 100.

Dokument ponownej fundacji i erekcji parafii, po odbudowaniu świątyni przez kolatorów: Aleksandra Niemojewskiego i Andrzeja Moszczyńskiego, wystawiony przez biskupa włocławskiego, Wawrzyńca Gembickiego, we Włocławku 29 VIII 1611 roku²³⁸, s. 100-102.

L i s z k o w o

Wieś szlachecka, w której znajdowała się świątynia pw. św. Anny, prawa patronatu miejscowych dziedziców, drewniana, zbudowana przed około 30 laty (1713) przez aktualnego zarządcę parafii²³⁹, na planie krzyża, czyli posiadała dwie kaplice. Opis wyglądu zewnętrznego świątyni. Nie była konsekrowana. Cmentarz nie był w całości ogrodzony. Opis wyglądu wnętrza świątyni, tabernakulum i chrzcielniczy. Znajdowały się w niej cztery ołtarze: ołtarz wielki św. Anny; Matki Bożej; św. Mikołaja i Bożego Ciała. Zakrystia drewniana. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne i opis nabożeństw, s. 102-105.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny, s. 105-106.

Wsie parafialne: Liszkowo, Żelechlin, Wola, Wybranowo, Czyste, Oporówko, Łążyn, Niszczewice Królewskie, Tupadły, Broniewo (Królewskie), Chrosna, Holendry Żelechnickie, Holendry Broniewskie, s. 106.

Rektor – Mikołaj Skrocki, od lat 24, z ustanowienia ówczesnego oficjała i wikariusza in spiritualibus, Dionizego Żakowskiego²⁴⁰. Nie miał wikariusza, ale opłacał ze swoich dochodów organistę i nauczyciela szkoły, s. 106.

Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 542 osoby. Żydów nie było. Akatolicy zamieszkiwali we wsiach zwanych „Holendry”, s. 106.

²³⁷ Zob. Kozierowski, *Szematyzm*, s. 158-159.

²³⁸ Tamże, s. 107.

²³⁹ O parafii tej i budowniczym kościoła wspomina Kozierowski, *Szematyzm*, s. 107-108.

²⁴⁰ Pewnie chodzi o Chryzostoma Żakowskiego, zmarłego w 1720 roku, dziekana włocławskiego. Biogram tego prałata, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1089-1091.

J a k s i c e

Wieś królewska z kościołem parafialnym pw. św. Marcina, prawa patronatu monarszego. Świątynia drewniana, przed 4 laty, przez aktualnego zarządcę parafii, wzniesiona²⁴¹. Opis stanu zewnętrznego tej drewnianej świątyni. Były przywileje odpustowe. Cmentarz niecałkowicie ogrodzony. Stan wnętrza kościoła, opis tabernakulum, chrzcielnicy i czterech ołtarzy: ołtarza wielkiego pw. Matki Bożej; św. Józefa; św. Marcina; Chrystusa Ukrzyżowanego. Zakryścia i wykaz paramentów liturgicznych, dosyć bogatych, nabożeństwa sprawowane w tej świątyni, s. 107-112.

Uposażenie parafii w grunta, dokładnie opisane, także te dla organisty, i dziesięciny. Inwentarz gospodarski, s. 112-114.

Parafia składała się tylko z jednej wsi parafialnej Jaksice, s. 114.

Odpisy dokumentów dwóch pobożnych zapisów na rzecz parafii, s. 114-116.

Rektorem parafii był Andrzej Rudnicki, z prezenty króla Augusta II, ustanowiony przez biskupa Włocławskiego, Krzysztofa Antoniego Szembeka (1720-1738), w 1726 roku. Nie miał wikariusza, a w razie potrzeby, do pomocy zapraszał zakonników. Był organista. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych około 200 osób. Żydów, ani innowierców nie było, s. 116.

O r ł o w o

Wieś królewska z kościołem drewnianym, patronatu monarszego, pw. św. Elżbiety. Opis wyglądu zewnętrznego świątyni. Przywilejów odpustowych nie było. Opis wnętrza świątyni²⁴², s. 117.

Odpis, sporządzony w Gnieźnie przez rektora seminarium Bayera, zarządzenia bp. Hieronima Rozrażewskiego, odnoszącego się do szpitala w Inowrocławiu, s. 119-120.

Odpis, sporządzony także przez rektora seminarium w Gnieźnie Bayera, odnoszący się także do szpitala Świętego Ducha w Inowrocławiu, s. 121-122.

Indeks, sporządzony na maszynie, parafii, których protokoły wizytacyjne znajdują się w niniejszej księdze, z podaniem stron, s. 123.

ACons. E. 14**A. OPIS KSIĘGI**

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 14.**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta Generalna klasztoru bydgoskiego Wielebnych Panien reguły S. Klary, przez Jaśnie Wielmożnego Imci Xiędza Antoniego Kaźmierza z Ostrowa Ostrowskiego²⁴³, biskupa inflantskiego y koadjutora biskupstwa kujawskiego i pomorskiego odprawiona w roku 1760, miesiącu wrześniu.

[3. Daty krańc.] **1760.**

²⁴¹ K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 71-72, podaje dokładnie imię i nazwisko tego proboszcza, Andrzeja Rudnickiego, ale datę podał mylnie, bo rok 1750.

²⁴² Nie ma zakończenia tego protokołu.

²⁴³ Przedtem biskup sufragana z prawem następstwa, w latach 1762-1777 biskup włocławski, a następnie arcybiskup gnieźnieński.

[4. Opis zewn.] Pol. Łac. 2° (38,00x25,70 cm). Stan zachowania bardzo dobry. Oprawa w skórę, nieco wytarta, ze śladami złocień, brzegi kart złoczone. Pismo bardzo staranne, jednej ręki. Dwie karty na początku i dwie karty na końcu księgi nielicznowane. Kart foliowanych 36.

[5. Uwagi] Jest to zapewne czystopis, sporządzony na podstawie zapisów poczynionych podczas wizytacji. Imię i nazwisko pisarza nie jest znane.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł, taki jak podano wyżej, ze słowami spisаныmi w różnych kolorach, karta druga nieliczbowana.

Zapowiedź wizytacji z 7 IX 1760 roku, k. 1.

Opis historii kościoła pw. Świętego Ducha, do 1615 roku pozostającego pod zarządem duchowieństwa diecezjalnego, od tego roku przeznaczanego dla zakonnicy klarysek, które w Bydgoszczy otrzymały fundację uczynioną przez Annę z Rozrąszewskich Smuszewską. Fundacja ta otrzymała potwierdzenia od papieża Pawła V (1605-1621) 15 V 1615 roku, k. 1v-2.

Stan kościoła klasztornego, jego wygląd zewnętrzny i wnętrze. Bardzo dokładne wyliczenie wyposażenia we wszelkie paramenty liturgiczne. Wyszczególnienie różnego rodzaju wotów dziękczynnych przy poszczególnych ołtarzach, k. 2-9v.

Opis klasztoru, a więc furty, refektarza i biblioteki, której katalog spisano dokładnie, wyliczając 30 ksiąg formatu folio, 69 formatu 4-to i 69 tomów formatu małego, podając dokładnie tytuły. Dalej podano rozmieszczenie pomieszczeń klasztornych, k. 9v-12v.

Inwentarz wszelkich przedmiotów znajdujących się w klasztorze, służących zakonnikom, łącznie ze sprzętami gospodarskimi, k. 12v-13v.

Opis stanu pozostałych zabudowań wchodzących w skład zespołu klasztornego, k. 13v-14v.

Wykaz dóbr zakonnych i innego uposażenia:

Dobra Złotniki²⁴⁴, położone w województwie inowrocławskim, z podaniem historii tej miejscowości, k. 14v-15v.

Dobra Mochel²⁴⁵ i ważniejsze daty związane z tymi posiadłościami, k. 15v-16.

Zapisy pewnych sum na dobrach Słupowo i Łukowiec, k. 16-16v.

Zapisy na dobrach Piotrkowo i Szewce²⁴⁶, k. 16v.

Zapisy na dobrach Runowo²⁴⁷, k. 17.

Zapisy na dobrach Komorza Wielka²⁴⁸, k. 17-17v.

Zapisy na dobrach Raczyca²⁴⁹, k. 17v.

Zapisy na dobrach Gockowice²⁵⁰, k. 17v.

²⁴⁴ Bez wątpliwości chodzi o Złotniki Kujawskie, będące obecnie siedzibą samodzielnej parafii w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²⁴⁵ Pewnie chodzi o miejscowość tej nazwy w okolicach Koronowa.

²⁴⁶ Chodzi o dzisiejszy Piotrków Kujawski i położona niedaleko wieś Szewce.

²⁴⁷ Pewnie to dzisiejsza wieś parafialna Runowo Krajeńskie.

²⁴⁸ Chodzi o miejscowość tej nazwy w parafii Raciąż koło Tucholi.

²⁴⁹ Pewnie chodzi o miejscowość tej nazwy niedaleko Odolanowa.

²⁵⁰ Miejscowość niezidentyfikowana.

Zapisy na synagogach w Inowrocławiu, Wronkach, Kcyni i Nakle, k. 17v-19.

Dożywotnie sumy płacone poszczególnym zakonnikom, aktualnie przebywającym w klasztorze. Jest to też pośredni wykaz zakonnic, k. 19-21.

Utrzymanie spowiednika. Dawniej przy klasztorze bywało 3 kapłanów: spowiednik, kaznodzieja i altarzysta ołtarza św. Małgorzaty. Aktualnie był tylko jeden spowiednik. Wykaz jego uposażenia, k. 21-23.

Wykaz ksiąg chórowych, k. 23v.

Wykaz sprzętów w rezydencji przełożonej, k. 23v.

Rejestr zakonnic wg starszeństwa profesji – było 10 sióstr „konsekratek”, k. 23v.

Rejestr sióstr profesek – było ich 8 osób, k. 23v.

Rachunki z dóbr Mochel, którymi administrował Niejaki Widyński, z lat 1758-1759. Zawiera wykaz dochodów i rozchodów oraz spis inwentarza tak żywego jak i martwego. Podano też ilość wysiewanego ziarna, k. 24-27v.

Inwentarz dóbr Mochel z okresu od 24 XII 1760 do lipca 1761 roku. Podano tu wykaz nazwisk kmieci, półrolników i komorników, dalej inwentarz żywy i martwy, k. 27v-30.

Inwentarz dóbr Złotniki z 15 X 1760 roku. Podano nazwiska półrolników, komorników i komornic oraz wszelki inwentarz żywy i martwy, k. 30-31.

Opis folwarku w Złotnikach, k. 31-31v.

Dekret reformacyjny wystawiony przez bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego, ujęty w 27 punktach, dotyczących tak życia zakonnego, jak i administracji dobrami. Dekret wystawiony podczas wizyty generalnej, w Bydgoszczy 6 IX 1760 roku, k. 32-36.

ACons. E. 16.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E 16.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio ecclesiarum archidiaconatus Crusviciensis, ex delegatione speciali Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Antonii Casimiri comitis in Ostrow Ostrowski²⁵¹, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Vladislaviensis et Pomeraniae, peracta et expedita per Perillustres et admodum Reverendos Martinum Nicolaum Troynarski, S. auctoritate Apostolica notarium, canonicum Sandecensem, praepositum Coprivnicensem et Lucam Płachecki, canonicum Lublinsensem, praepositum Iunivladislaviensem, visitatores delegatos et cum plena facultate constitutos. Vladislaviae, anno Domini 1763 –tio, die 3tia mensis octobris.*

[3. Daty krańc.] **1763-1764.**

[4. Opis zewn.] Łac. – Pol. 2° (34,50x22,50 cm). Stron liczbowanych 1103. Wstęp do wizytacji, zawierający zawiadomienie zainteresowanych przez wizytatorów, liczbowany stronami oznaczonymi cyframi rzymskimi od I do IV. Strony puste: 22 stron początkowych, druga strona karty tytułowej, k. IIIv, s. 1009-1101. Po stronie 374 następuje strona 405, a to z powodu, że najpewniej wyjęto te strony, ponieważ były tam protokoły parafii, które po 1818 roku pozostały w diecezji kujawsko-kaliskiej, s. 442, 490, 826-827. Brak stron 898-937. Dalsze strony puste: 1009-1101. Oprawa w skórę, stara, znacznie wytarta. Na pierwszej okładce, po stronie zewnętrznej, wyci-

²⁵¹ Biskup włocławski w latach 1762-1777.

śnięty krótki tytuł: *Visitatio Ostroviana archidiaconatus Crusviciensis*. Na stronie wewnętrznej tej okładki metryczka archiwalna księgi.

Pismo staranne, jednej ręki, co wskazuje na czystopis sporządzony po zakończeniu wizytacji, sporządzony w konsystorz.

[5. Uwagi] Chociaż był wizytowany archidiaconat kruszwicki, to jednak samej Kruszwicy i jej kolegiaty nie wizytowano, zapewne z uwagi na to, że zazwyczaj kapituły i kolegiaty wizytował sam ordynariusz.

Jest dosyć dużo wiadomości do biografii księży pracujących w parafiach. Dokładne zaś daty przeprowadzania wizytacji można poznać z dat wystawienia dekretów reformacyjnych, czyli zarządzeń powizytacyjnych. Te zarządzenia, przez swoją obszerność i zawartość bogatej treści, zwłaszcza do uzasadnienia uposażenia, zasługiwać będą przy korzystaniu z tych protokółów wizytacyjnych na uwagę szczególną.

Informacje zawarte w spisach inwentarzy gospodarskich zawierają dużo wiadomości o sposobie prowadzenia gospodarstw przez proboszczów. Ponadto przy opisie uposażenia, bardzo dokładnie sporządzanego, zawarto wiele wiadomości historycznych o dobroczyńcach na rzecz parafii, czy istniejących tam bractwach.

Na uwagę zasługują, nieliczne wprawdzie, katalogi ksiąg znajdujących się w bibliotekach parafialnych.

Nazwy miejscowości pozostawiano w brzmieniu ówczesnym, niekiedy tylko, gdy bardzo się różniły, podano w przypisie prawdopodobne brzmienie współczesne. Te wykazy pozwalają stwierdzić, że wiele miejscowości zaginęło, wiele też nazw jest późniejszego pochodzenia.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Informacja, że chodzi o archidiaconat kruszwicki i że wizytował Mikołaj Trojnarowski, oraz zaznaczono, że księga nosi nr 16, s. 1 nieliczbowana.

Tytuł, taki jak wyżej, s. 2-3 nieliczbowane.

Mikołaj Trojnarowski²⁵² i Łukasz Płachecki²⁵³ kierują dnia 11 XI 1763 roku pismo do duchowieństwa wszystkich stopni i urzędów w archidiaconacie kruszwickim, że są wyznaczonymi przez bp. Ostrowskiego (1762-1777) wizytatorami. Pismo to uwierzytelnili swoimi podpisami i pieczęciami. Następnie list ten, drogą okólnika, był przeczytany przez zainteresowanych w dekanacie inowrocławskim, którzy potwierdzili to własnoręcznymi podpisami i wystawioną datą przeczytania. Zdaje się, że dnia 22 XI 1763 roku to obwieszczenie przekazano dziekanowi gniewkowskiemu, z parafii Pęchowo do Płonkowa, s. I-III²⁵⁴.

D a m b r ó w k a²⁵⁵

Wieś Kazimierz Krzyckiego. Kościół pw. św. Barbary, stary, drewniany, patronatu miejscowego dziedzica, znacznie zniszczony. Nie przechowywano Najświętsze-

²⁵² Zapewne chodzi o Marcina Mikołaja Trojnarowskiego, kanonika włocławskiego. Biogram, zob. *C h o d y ń s k i, Katalog*, s. 967-967a-968.

²⁵³ Kanonik włocławski. Biogram, zob. *C h o d y ń s k i, Katalog*, s. 748-749.

²⁵⁴ Nie ma wiadomości, kiedy okólnik ten został przesłany duchowieństwu dekanatu bydgoskiego i inowrocławskiego. W księgę wklejono jednak oryginał tego pisma z zapiskami poszczególnych kapłanów archidiaconatu.

²⁵⁵ Dąbrówka koło Barcina, parafia obecnie nieistniejąca.

go Sakramentu. Trzy ołtarze: Matki Boskiej, św. Barbary i św. Anny. Wyposażenie w paramenty liturgiczne bardzo skromne. Brak naczyń liturgicznych, s. 1-1v.

Uposażenie parafii w grunta, czyli ogrody, łąki i pola uprawne oraz dziesięciny, zamienione już na czynsz pieniężny, s. 2-3.

Odprawiano tylko w uroczystość św. Barbary. W niedziele i święta wierni ko-rzystali ze świątyni w Liszkowie, s. 3-4.

Wsie parafialne: Dąbrówka i Złotowo, s. 4.

Zarządcą był Jan Kłossowicz, z parafii Liszkowo, od 1760 roku, s. 4.

Dekret reformacyjny, wystawiony dnia 22 XI 1763 roku. Postanowiono oddać całość wyposażenia i uposażenia proboszczowi z Dźwierzchna, dopóki nie zostanie załatwiona sprawa ewentualnej nowej świątyni, s. 4-5.

D ź w i e r z c h n o

Wieś należąca do uposażenia bp. włocławskiego. Świątynia pw. św. Katarzyny, prawa patroku bp. włocławskiego. Opis przechowywania Najświętszego Sakramentu, jednego tylko ołtarza z obrazem Matki Boskiej i całego wnętrza świątyni, raczej skromnego. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 5-7.

Zabudowania parafialne i uposażenie w ziemię, łąki i dziesięciny, s. 7-9.

Porządek nabożeństw i zobowiązania płynące z zapisów, s. 9-10.

Przywileje tej parafii zostały spisane podczas wizytacji z czasów bp. Macieja Łubieńskiego (1631-1641) w 1638 roku, s. 10.

Wsie parafialne: Dźwierzchno, Leszcze, Jordanowo, osada młyńska Wojdał. Opuszczona wieś Mochel została przyłączona do Jordanowa, s. 10.

Rektorem parafii był Wawrzyniec Abramowicz od 1762 roku, s. 10-11.

Dekret reformacyjny z dnia 14 XI 1763 roku, s. 11-14.

L i s z k o w o

Kościół pw. św. Anny, niekonsekrwany. Stan wnętrza: ołtarzy trzy: św. Anny; Matki Bożej i św. Mikołaja, dokładnie opisane, podobnie jak i pozostałe sprzęty stojące w świątyni. Były organy. Na wieży dwa dzwony. Zakrystia i wykaz paramentów liturgicznych, s. 14-18.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski i uposażenie w grunta i dziesięciny. Zapisano wiadomości o dawnych zapisach na parafię uczynionych przez proboszcza Mikołaja Skrodzkiego i o ugodzie proboszcza liszkowskiego, Sniegockiego, z dziedzicem liszkowskim z 1701 roku, s. 18-21.

Porządek nabożeństw, s. 21-22.

Wsie parafialne: Liszkowo, Żelechlin, Woła, Holendry Żelechlińskie, Wybrano-wo, Czyste, Oporówko, Łążyn, Niszczewice, Broniewo, Olędry Niszczewickie, Chro-sna, i Dąbrowa, co do której rościł sobie prawa proboszcz z Pęczowa.

Kaplica prywatna we wsi Czyste, majątku Andrzeja Cieńskiego, gdzie kapela-nem był zakonnik franciszkański z Inowrocławia, s. 22.

Zarządcą był Wawrzyniec Wolski od 1763 roku, s. 22.

Dekret reformacyjny, bardzo obszerny, wystawiony w Liszkowie 18 XI 1763 roku, s. 22-28.

P ę c h o w o

Wieś należąca do jezuitów z Bydgoszczy. Świątynia drewniana na planie krzyża, pw. Świętej Trójcy, a prawo patronatu należało do dziedzica z Palczyna i do konwentu jezuitów z Bydgoszczy. Kaplica po stronie północnej była murowana. Opis wnętrza świątyni. Ołtarze: Świętej Trójcy i w kaplicach Jezusa Ukrzyżowanego i św. Alojzego. Miejscowi wierni szczególnie czcili wizerunek Jezusa Ukrzyżowanego w kaplicy, s. 29-30.

Bractwo Świętej Trójcy, s. 30.

Opis wyposażenia świątyni w sprzęty i paramenty liturgiczne, s. 30-33.

Zabudowania parafialne i uposażenie w ogrody i ziemię. We wsi Palczyn znajdował się drugi majątek parafialny. Inwentarz gospodarski, dziesięciny i wykaz zapisów procentów od sum ofiarowanych i lokowanych na wsi Dąbrówka, Parkowo i na starostwie kowalskim, s. 33-37.

Wykaz kilku odpisów z dawnych wizytacji parafii, jakie znajdowały się na miejscu w parafii, s. 37-38.

Zobowiązania mszalne z dawnych zapisów i porządek nabożeństw, s. 38.

Na terenie parafii było ok. 100 innowierców, którzy chrzcili się i zawierali małżeństwa w kościele parafialnym. Swojego duchownego nie posiadali, s. 38-39.

Przy dworze w Pęchowie była kaplica prywatna, ale aktualnie w niej nie odprawiano mszy, s. 39.

Wsie parafialne: Pęchowo, Palczyn, Krążkowo, Dąbrowa, Dąbrówka, Holendry, Nowa Wieś, Chrosty, Holendry Mamlickie i Tarkowskie, s. 39.

Rektor kościoła, Wojciech Masłowski, od 1744 roku. Posiada jeszcze parafię w Bobrownikach, gdzie utrzymywał wikariusza, a sam rezydował w Pęchowie, s. 39.

Dekret reformacyjny 21 XI 1763 roku, s. 40-44.

L i s e w o

Wieś Jakuba Sokołowskiego. Kościół drewniany, odbudowany przed ponad 30 laty przez Kazimierza Bałdowskiego, (zdaje się miejscowego dziedzica²⁵⁶). Poprzednia świątynia powstała na początku XVII w., jak to wynikało z faktu jej ponownej fundacji (a może i ponownej erekcji) z dnia 9 VIII 1611 roku przez bp. Włocławskiego, Wawrzyńca Gembickiego (1609-1615), pw. św. Marii Magdaleny. Prawo patronatu należało do kilku spośród miejscowej szlachty, a mianowicie Franciszka Michała Noszczyńskiego, Apolinary Bąkowskiej, Jakuba Sokołowskiego, Tomasza Wysokiego i Bartłomieja Wolskiego. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy, mający w górnej kondygnacji obraz patronki, św. Marii Magdaleny, i ołtarze: Chrystusa Ukrzyżowanego, św. Jana Nepomucena i św. Anny, której obraz był uznawany jako łaskami słynący. Wyposażenie w inny sprzęt kościelny i paramenty liturgiczne, s. 45-48.

Zabudowania parafialne i uposażenie w grunta i dziesięciny, s. 48-51.

Porządek nabożeństw, s. 51.

Kaplica prywatna we wsi Będzitowo, należąca do Trzebińskich, stojąca osobno, z ołtarzem Matki Boskiej Częstochowskiej, ale aktualnie nie było zezwolenia na odprawianie w niej nabożeństw, s. 51.

²⁵⁶ Por. Kozierowski, *Szematyzm*, s. 107.

Kaplica prywatna we wsi Rucewo, należąca do Pawińskich, stojąca osobno, z ołtarzem Chrystusa Ukrzyżowanego, ale też nie było aktualnego zezwolenia na odprawianie w niej mszy, s. 51-52.

Nie podano wsi należących do parafii, może dlatego, że opisano dokładnie gdzie leżały grunta parafialne i skąd były pobierane dziesięciny.

Rektor parafii, Jan Kołosowicz, od 1763 roku, s. 52.

Wykaz czterech dokumentów dotyczących parafii, s. 52.

Dekret reformacyjny wystawiony w Lisewie, dnia 23 XI 1763 roku, s. 53-56.

K o ś c i e l e c

Wieś dziedziczna Działyńskich, z kościołem murowanym, który był erygowany²⁵⁷ w 1488 roku przez bp. włocławskiego Piotra z Bnina (1484-1494), a fundowany (pewnie gruntownie naprawiany), przez Kościeleckich. Nosił wezwanie św. Małgorzaty i był prawa patronatu miejscowych dziedziców. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia w sprzęty i paramenty liturgiczne (bardzo bogate). Ołtarzy pięć. Ołtarz wielki – św. Małgorzaty i ołtarze boczne: Matki Boskiej Różańcowej, Chrystusa Ukrzyżowanego, św. Jana Nepomucena i w kaplicy ołtarz św. Barbary, w którym znajdowało się tabernakulum, s. 57-68.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, bogate i dokładnie przedstawione. Inwentarz gospodarski, dziesięciny. Zapis był tylko jeden, sumy 3000 florenów, uczyniony przez Morzyckich w 1729 roku, s. 81.

Nie podano spisu wsi parafialnych.

Rektorem kościoła był Hieronim Faustyn Bieliński od 1761 roku. Wikariusz – Paweł Leśniewicz. Organista – Andrzej Grobelski. Kantor i nauczyciel – niejaki Jakub, s. 81-82.

Dekret reformacyjny wystawiony w Kościelcu 27 XI 1763 roku, s. 82-88.

J a k s i c e

Wieś królewska. Świątynia drewniana, przez poprzedniego proboszcza wzniesiona, pw. św. Marcina. Opis wyglądu świątyni i jej wnętrza. Trzy ołtarze: wielki, gdzie znajdowało się tabernakulum, pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, i boczne: św. Józefa i św. Marcina. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 88-95.

Zabudowania parafialne i uposażenie w grunta i dziesięciny, dokładnie opisane, s. 95-100.

Parafię tworzyła sama wieś Jaksice, s. 100.

Rektor parafii – Antoni Czyżogorski.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Jaksicach 30 XI 1763 roku, s. 101-104.

O s t r o w o koło Pakości²⁵⁸

Wieś dziedziczna Świentosława Kownackiego, w której dawniej była świątynia drewniana, teraz natomiast murowana, odłączona od parafii w Kościelcu, którego niegdyś była filią. Akt erekcyjny z 28 IV 1460 roku spisany na pergaminie, wystawiony przez Konsystorz Generalny Włocławski, zaś uposażenie zostało dane przez

²⁵⁷ Mogła to być druga erekcja, ponieważ świątynia jest znacznie starsza.

²⁵⁸ Obecnie parafia Ostrowo-Janikowo.

fundatora – Boguchwała Oporowskiego, wojewodę inowrocławskiego²⁵⁹. Prawo patronatu należało do dziedziców Ostrowa. Opis wyglądu świątyni. Ołtarz wielki św. Anny (pewnie patronki) i ołtarze boczne: św. Józefa i Matki Boskiej Częstochowskiej. Inwentarz paramentów liturgicznych, s. 104-109.

Zabudowania parafialne, uposażenie w grunta, w tym także dla organisty. Inwentarz gospodarski. Spis należnych dziesięcin, s. 109-114.

Wykaz dziewięciu dokumentów dotyczących parafii, których odpisy znajdowały się na miejscu, s. 114-117.

Dekret reformacyjny z 4 XII 1763 roku, s. 117-122.

T u c z n o

Wieś królewska, w posiadaniu Józefa Konierowskiego. Kościół drewniany pw. św. Piotra i Pawła, tylko poświęcony, patronatu monarszego. Opis wyglądu świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Boskiej, ołtarze boczne: Wniebowstąpienia Pańskiego, św. Antoniego Padewskiego, św. Anny, Opatrzności Bożej. Nie było bractwa, tylko stowarzyszenie Boskiej Opatrzności, zatwierdzone przez biskupa, ale własnego uposażenia nie posiadało. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 122-127.

Zabudowania parafialne, uposażenie w grunta i dziesięciny. Dokument ugody z 1721 roku pomiędzy ówczesnym proboszczem, Stanisławem Wicińskim, a Franciszkiem Żukińskim, dziedzicem Mierzwina. Dekret Konsystorza Włocławskiego z 1739 roku rozstrzygający spór pomiędzy proboszczem z Tuczna, Michałem Kozłowski, a Antonim Krzesińskim, dziedzicem z Mierzwina. Dekret Nuncjatury w Warszawie z 1740 roku, w powyższej sprawie. Wyciąg z dokumentu erekcji parafii, który znajdował się we Włocławku. Wykaz dziesięcin, s. 127-133.

Porządek nabożeństw. Organisty nie było, s. 133-134.

Przytułek dla ubogich, w którym przebywał jeden ułomny mężczyzna, posługujący przy kościele, s. 134.

Wsie parafialne: Tuczo, Mierzwin, Krężoły, Złotniko, Kobylniki, Gniewkowiec, Dobrogoście, Pawłówko i Łąck, s. 134.

Rektor parafii – Antoni Tołkacz Żukiński²⁶⁰, kanonik kruszwicki, posiadający dyspensę od łączenia dwóch beneficjów, s. 134.

Dekret reformacyjny z 6 XII 1763 roku.

Ł a b i s z y n

Miasto (oppidum) szlacheckie z kościołem murowanym, prawa patroku miejscowych dziedziców, po pożarze w 1761 roku, którego spowodowanie przypisywano Żydom, został odbudowany, ale aktualnie jeszcze w nim nie odprawiano, a nabożeństwa przeniesiono do kaplicy Świętego Krzyża, położonej za miastem, w pobliżu klasztoru reformatów. Była to kaplica drewniana, z ołtarzem Świętego Krzyża, ale nie przechowywano tu Najświętszego Sakramentu z obawy przed jakimś zbezczeszczeniem. Wykaz wyposażenia, s. 138-142,

Zabudowania parafialne, uposażenie (bogate) w grunta, łąki i dziesięciny. Własne uposażenie posiadało bractwo Świętego Różańca. Były też pewne zapisy. Proboszcz posiadał prawo propinacji, s. 142-153.

²⁵⁹ Por. K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 147-148.

²⁶⁰ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 132.

Kaplica Ś w i ę t e g o D u c h a, położona w mieście, spaliła się. Pozostał po niej plac, a obok przytułek, w którym przebywało 15 podopiecznych. Przytułek posiadał własne uposażenie, tu opisane, s. 153-154.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, opisana powyżej, s. 154.

Kaplica św. J a n a C h r z c i c i e l a, leżąca za miastem, drewniana, znacznie zniszczona, nieposiadająca własnego wyposażenia, s. 154.

Opiekę nad kaplicami sprawował prepozyt łabiszyński, a nie posiadając wikariusza, do pomocy zapraszał zakonników reformatów, s. 154.

Miejscowości parafialne: Miasto Łabiszyn i wsie: Oporowo, Piłatowo, Kania, Smogorzewo, Jeżewo z Holendrami, Wojrzanowo, Oburzunia, Wałownica i Smolniki, s. 154.

Prepozyt – Paweł Pikarski od 1762 roku, s. 154.

Dekret reformacyjny z 9 XII 1763 roku, s. 154-160.

B a r c i n

Miasto (oppidum) dziedziczne Józefa Łochockiego, z kościołem drewnianym wystawionym częściowo w tzw. pruski mur, na planie krzyża, konsekrowanym 17 II 1683 roku przez sufragana wrocławskiego [Piotra Pawła] Mieszkowskiego²⁶¹, pw. św. Jakuba. Opis wyglądu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni. Sześć ołtarzy, w tym ołtarz wielki pw. św. Jakuba i ołtarze boczne: św. Józefa, św. Antoniego z Padwy, w kaplicy ołtarz Matki Boskiej, św. Anny, Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Opis wyposażenia w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 161-167.

Inwentarz kościoła św. Wojciecha i opis tej świątyni, położonej nad rzeką Noteć, starej, drewnianej. Były w niej trzy ołtarze, a mianowicie ołtarz wielki z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego i ołtarze boczne: św. Wojciecha i ołt. Matki Boskiej Częstochowskiej. Opis tej świątyni i nabożeństw, s. 167-170.

Uposażenie parafii w grunta, łąki i zapisy. Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, s. 170-172.

Uposażenie szpitala, teraz już nieistniejącego, s. 172-173.

Uposażenie kościoła św. Jakuba, s. 173-174.

Porządek nabożeństw sprawowanych tylko w kościele filialnym, s. 174.

Miejscowości parafialne: miasto Barcin i wsie: Ptur, Pturerek i Knieja, s. 174.

Rektor parafii Jakub Gruczyński, od 1763 roku, s. 174.

Dekret reformacyjny z 12 XII 1763 roku, s. 174-178.

G n i e w k o w o

Miasto (oppidum) królewskie, w posiadaniu starosty Dąbskiego, z kościołem murowanym, pw. św. Konstancji i św. Mikołaja. Opis wnętrza świątyni. Pięć ołtarzy, a mianowicie ołtarz wielki pw. św. Mikołaja i św. Wojciecha, i ołtarze boczne: św. Józefa, Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, św. Anny, Matki Bożej i św. Jana Chrzciciela. Wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych. Katalog kilkudziesięciu ksiąg, głównie kaznodziejskich, s. 179-190.

Zabudowania parafialne i uposażenie w grunta, dziesięciny i pobożne zapisy. Inwentarz gospodarski, s. 190-200.

²⁶¹ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Chodyński, *Biskupi sufragani*, s. 64-66.

Szpital opisany dokładniej przy opisie zabudowań parafialnych, posiadający także swoje uposażenie. Przebywało w nim sześciu podopiecznych, s. 200.

Dawniej były trzy bractwa (czy cechy): literatów, krawców i ubogich, s. 200-201.

Odpusty na święto św. Anny, św. Józefa i na Znalezienie Świętego Krzyża dla kaplicy znajdującej się pod lasem. Były relikwie Krzyża Świętego, z dokumentem autentyczności z Rzymu, s. 201.

Wykaz ośmiu zapisów na parafię w Gniewkowie, s. 201-202.

Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo i wsie: Chrzastawa, Buczkowo, Perkowo, Lipie Małe, Lipie Wielkie, Troszczyzna, Olendry za Jeziorem, Olendry Dąbki, Olendry Katrynka, Jajtowy, Osiek, Olendry Jark, Glinno i Łaziska, s. 202.

Wikariusz – Walenty Gatkowski, od 1762 roku, s. 202.

Porządek nabożeństw, s. 202.

Kaplica Świętego Krzyża, drewniana, poza miastem, nieopodal lasu gniewkowskiego, w której były nabożeństwa w dniach poświęconych nabożeństwu do Krzyża Świętego. Stan kaplicy mizerny, ale powinna zostać odbudowana z poczynionych na to zapisów, s. 203.

Rektorem parafii był Kajetan Bratkowski, kanonik wrocławski²⁶², s. 203.

Dekret reformacyjny, z 29 XI 1763 roku.

P ł o n k o w o

Wieś dziedziczna Kazimierza Dąbskiego, wojewody sieradzkiego. Kościół drewniany, po spaleniu się dawnego, na nowo w 1756 roku wystawiony kosztem wielu ofiarodawców, staraniem obecnego zarządcy parafii. Nosi wezwanie św. Oswalda. Prawo patronatu należało do dziedzica z Kaczkowa. Opis wnętrza świątyni. Były cztery ołtarze, a mianowicie ołtarz wielki, w którym znajdowało się tabernakulum, pw. Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej i ołtarze boczne: Matki Boskiej Częstochowskiej, św. Antoniego z Padwy, wreszcie w kaplicy ołtarz z obrazami św. Barbary i św. Rocha. Zakrystia murowana, wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 210-219.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii. Spis inwentarza gospodarskiego. Wykaz dziesięcin, które były już pobierane w pieniądzu. Pobożne zapisy, s. 219-224.

Porządek nabożeństw, s. 224-225.

Wsie parafialne: Płonkowo, Kaczkowo, Mierogoniewice, Wierzchosławice, Dobiesławice, Ściborze, Ściborek, Topola. Przy Płonkowie i Rojewie znajdowały się osady holenderskie, s. 225.

Nie wymieniono nazwiska proboszcza, który nie miał wikariusza. Organista, z innej parafii, przyjeżdżał tylko na bardziej uroczyste święta, s. 225.

Dekret reformacyjny z 2 XII 1763 roku, s. 225-230.

S z a d ł o w i c e²⁶³

Wieś należąca do dóbr stołowych bp. wrocławskiego. Świątynia niedawno wystawiona, tylko poświęcona, pw. św. Bartłomieja, prawa patronatu biskupiego. Opis wnętrza świątyni. Był tylko jeden ołtarz – pw. Matki Boskiej. Zakrystia, sprzęty kościelne i wykaz paramentów liturgicznych, s. 231-236.

²⁶² Chodyński nie zna kanonika Kajetana Bratkowskiego.

²⁶³ W księdze nazwa brzmi „Szawłowice”.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii w ziemi i dziesięciny. Inwentarz gospodarski. Wykaz dziesięcin zamienionych częściowo na czynsz, s. 236-240.

Porządek nabożeństw, s. 240-241.

Wsie parafialne: Szadłowice, Skalmierowice, obydwie części Więclawic, Latkowa i część Słońska, s. 241.

Kaplica prywatna na dworze w Latkowie, gdzie odprawiali zakonnicy [kanonicy] regularni, s. 241.

Organista – Antoni Racinowski. Rektor parafii – Jan Boruski od 1756 roku, s. 241.

Dekret reformacyjny z 9 XII 1763 roku, s. 242-247.

O s t r o w o [koło Gniewkowa]

Wieś dziedziczna Franciszka i Konstancji ze Zboińskich Głęboczek. Kościół drewniany, wystawiony przed 12 laty kosztem Konstancji ze Zboińskich Gorczyńskiej, podówczas wdowy, obecnie zamężnej z Głęboczek, pw. Matki Bożej „ad Nives”. Prawo patronatu należało do dziedziców wsi Wierzbiczy i Ostrowo. Opis stanu świątyni. Ołtarz wielki – św. Józefa i św. Joachima, ołtarz w kaplicy – św. Konstancji i innych świętych, ołtarz św. Jana Chrzciciela i św. Judy Tadeusza. Sprzęty kościelne i inwentarz paramentów liturgicznych, bardzo licznych, s. 247-258.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii w grunta, dziesięciny i zapisy. Inwentarz gospodarski, s. 258-262.

Porządek nabożeństw, s. 262.

Bractwo Szkaplerza świętego oraz Droga Krzyżowa, s. 262-263.

Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbiczy, Wioteski, Wielowieś, Bąbolin, Wierzchosławice, które dawniej należały do Ostrowa, aktualnie przyznawały się do parafii w Płonkowie, s. 263.

Organista – Antoni Krzemiński, s. 263.

We wsi Wierzbiczy znajdowała się kaplica prywatna, zbudowana osobno w ogrodzie z prawem odprawiania w niej nabożeństw, s. 263.

Rektor kościoła – Jan Wilski od 1762 roku, s. 263.

Dekret reformacyjny z 12 XII 1763 roku, s. 263-266.

P o d g ó r z e²⁶⁴

Miasto (oppidum) królewskie w posiadaniu Antoniego Dąbskiego, wojewody brzesko-kujawskiego, z kościołem drewnianym pw. św. Anny, odbudowanym w całości w 1720 roku²⁶⁵, staraniem ówczesnego zarządcy parafii, Marcina Rudnickiego, konsekrował zaś go 22 VI 1714 roku bp sufragan włocławski, Ignacy Bardziński²⁶⁶. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej i ołtarze boczne: św. Kazimierza, następny ołtarz boczny nie miał jeszcze żadnego obrazu, wreszcie w kaplicy św.

²⁶⁴ Obecnie przedmieście Torunia. Do 1992 roku należało do archidiecezji gnieźnieńskiej, obecnie do diecezji toruńskiej.

²⁶⁵ Data ta nie zgadza się z późniejszym zapisem, że w 1714 roku sufragan włocławski, Wojciech Ignacy Bardziński, konsekrował tę świątynię. Por. K o z i e r o w s k i, *Szematyzm*, s. 166.

²⁶⁶ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. C h o d y n s k i, *Biskupi sufragani*, s. 67-69.

Anny ołtarz z obrazem patronki, uchodzącym za łaskami słynący. Wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, s. 266-271.

Zabudowania parafialne i opis uposażenia w grunta, dziesięciny i zapisy, s. 271-273.

Kaplica św. Stanisława, z przyległym szpitalem. Kaplica bardzo zniszczona i nie odprawia się w niej, aż do czasu, gdy będzie odbudowana, s. 273-274.

Kaplica leżąca na równinie, nieopodal zamku dybowskiego, dawniej służąca jako kościół parafialny. Zniszczona przez wylewy Wisły, dlatego przeniesiono parafię do innej świątyni. Był to kościół murowany pw. św. Mikołaja. Uposażenie tej parafii przeniesiono do uposażenia aktualnego kościoła parafialnego, s. 274-275.

Odpisy dokumentów zawierających przywileje dla parafii w Podgórzu, s. 275-276.

Bractwa św. Anny i św. Barbary, s. 276.

Miejscowości parafialne: Miasto Podgórz i wieś: Majdany, Nieszawka Wielka, Nieszawka Mała, Stawki, gdzie mieszkali głównie akatolicy, Rudak, Czerniewice, karczma Zazdrość, karczma Cierpisz, karczma Dziwak, osady młyńskie Kluczyk, Jasioń, Dulew, Kąkol, Filip, Chrzast, Jaznowo i opuszczona osada Regencja, s. 276-277.

Porządek nabożeństw, s. 277.

Rektor – Jan Gwoździkowski od 1749 roku, s. 178.

O r ł o w o

Wieś królewska ze starą świątynią, inkorporowana do parafii w Podgórzu. Nosi wezwanie św. Elżbiety. Opis wnętrza świątyni. Trzy ołtarze. Ołtarz wielki – pw. Chrystusa Ukrzyżowanego, ołtarz boczny – Matki Boskiej Częstochowskiej i ołtarz św. Wojciecha. Wykaz paramentów liturgicznych, s. 278-282.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny, s. 282-287.

Nabożeństwa tu sprawowane, s. 287.

Rektor kościoła ten sam co w Podgórzu, s. 288.

Dekret reformacyjny dla paraf. w Podgórzu i w Orłowie, wystawiony w Podgórzu, dnia 13 XII 1763 roku, s. 288-298.

P a r c h a n i e²⁶⁷

Wieś należąca do dóbr stołowych bp. włocławskiego. Kościół drewniany, wystawiony od nowa 1 1761 roku staraniem bp. włocławskiego, Antoniego Dembowskiego (1752-1762), tylko poświęcony, pw. św. Wojciecha, prawa patronatu bp. włocławskiego. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. św. Wojciecha, ołtarz boczny św. Wawrzyńca i Matki Boskiej. Bractwo Różańcowe założone w 1715 roku przez przeora klasztoru dominikańskiego w Brześciu, Floriana Kobylińskiego. Bractwo to otrzymało uposażenie w 1715 roku od Antoniego Zakrzewskiego i Teresy Głęboczek. Wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, s. 299-304.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny i zapisy. Inwentarz gospodarski, s. 304-309.

Porządek nabożeństw, 309-310.

²⁶⁷ Tu nazwa brzmi „Parkanie”.

Wsie parafialne: Parchanie, Gąski, Śrubska, Szpital, Modliborzycze, Niemojowo, Balczewo, Olszewice i dwie części Słońska, s. 310.

Organista – Józef Faliszewski, s. 310.

Kaplica na dworze w Modliborzycach, gdzie w niedziele i święta odprawiał jeden z zakonników franciszkanów konwentualnych z Inowrocławia dla tych, którym władza kościelna zezwoliła na zadośćuczynienie tu obowiązkowi uczestnictwa we Mszy w kościele parafialnym, s. 310.

Rektor kościoła – Ignacy Boruski od 1740 roku, s. 310.

Dekret reformacyjny z 14 XII 1763 roku, s. 311-314.

G ó r a

Wieś dziedziczna Ignacego i Agnieszki z Nieborskich Kościelskich, z kościołem drewnianym, starym i bardzo zniszczonym, nie wiadomo kiedy zbudowanym, a konsekrowanym w 1700 roku przez sufragana wrocławskiego, Andrzeja Albinowskiego²⁶⁸. Opis świątyni. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy i ołtarze boczne: św. Jana Nepomucena, św. Józefa, św. Anny, Przemienienia Pańskiego. Spis wyposażenia w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 314-321.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny, częściowo zamienione na czynsz, i inwentarz gospodarski, s. 321-326.

Porządek nabożeństw taki, jak w innych parafiach, s. 326.

Wsie parafialne: Góra, Witowy, Karczyn, Szarlej, Niemojowo, dwór Sikorowo, Jarenty, Dziennice, Pławinek, Radojewice, Łąkocin, Dulsk, s. 326.

Rektor kościoła – Stobiński (imienia nie zapisano) od 1752 roku, s. 326.

Wspomniano o odpisach trzech dokumentów: wizytacji z 1598 roku, dekretu dotyczącego dziesięciny z Dulsk z 1727 roku i wizytacji z 1729 roku, s. 327.

Kaplica we wsi Łojewo, stojąca osobno, gdzie, za zgodą władzy kościelnej, odprawiają zakonnicy, s. 227.

Dekret reformacyjny, s. 327-330.

P i e r a n i e²⁶⁹

Wieś dziedziczna Michała i Rozalii z Umińskich Słubickich, ze świątynią drewnianą, wyglądająca dostojnie, z dwiema kaplicami, nie wiadomo kiedy zbudowaną, a konsekrowaną przez sufragana wrocławskiego, [Franciszka] Kanigowskiego²⁷⁰, w 1743 roku. Prawo patronatu należało do dziedziców wsi. Opis wnętrza świątyni. Na ołtarzu wielkim znajdowały się relikwie wielu świętych, tu wymienionych. Przywilej odpustowy, z racji bractwa Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, nadany przez papieża Innocentego XIII (1721-1724) w 1721 roku, zaś przez bp. ordynariusza w 1755 roku zostało określone²⁷¹, w jakie dni można uzyskać odpust. Były jeszcze inne przywileje odpustowe, s. 331-333.

Ołtarz wielki z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego, ale pod zasuwą był obraz matki Boskiej. Ołtarze boczne: św. Antoniego z Padwy, w kaplicy ołtarz Zmar-

²⁶⁸ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 66-67.

²⁶⁹ W wizytacji użyto jeszcze nazwy „Piranie”.

²⁷⁰ Biogram tego sufragana, zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 72-74.

²⁷¹ Był wówczas bp Antoni Sebastian Dembowski (1752-1762).

twychwstania Pańskiego, w kaplicy ołtarz Ukoronowania Cierniem Pana Jezusa, wreszcie ołtarz Matki Boskiej Bolesnej. Obraz Matki Boskiej w głównym ołtarzu był czczony jako łaskami słynący, a łaski tu otrzymane spisano i umieszczono w prezbiterium. Za łaskami słynący uważano także obrazy Ukoronowania Cierniem Pana Jezusa i obraz Zmartwychwstania Pańskiego. Opis wyposażenia w sprzęty kościelne. Znajdowały się dwa instrumenty: organy duże i pozytyw. Świątynia posiadała dwie wyniosłe wieże, s. 333-336.

Bractwo Dobrej śmierci i bractwo Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, chociaż oficjalnie niezaprowadzone, bardzo przyczyniają się do rozwoju kultu bożego. Była Droga Krzyżowa, s. 336-337.

Inwentarz paramentów liturgicznych, w tym bardzo wiele dziękczynnych wotów, wykaz innych sprzętów kościelnych i obrazów. Instrumenty muzyczne. Księgi z nutami, s. 337-349.

Katalog ksiązek kaznodziejskich i innych, obejmujący 225 pozycji, s. 350-358.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny i zapisy. Inwentarz gospodarski, bardzo dokładnie spisany, s. 358-369.

Wykaz kilku dokumentów dotyczących parafii, s. 369-370.

Porządek nabożeństw, s. 370-371.

Rektor kościoła – Stanisław Paciorkowski od 1763 roku. Wikariusz – Andrzej Skomerski. Organista – Błażej Wyrzykowski. Kantor – Marcin Czerpnicki, s. 371.

Dekret reformacyjny wystawiony w Pieraniu 19 XII 1763 roku, s. 372-374.

[S ę d z i n]²⁷²

Zakończenie dekretu wizytacyjnego dla parafii Sędzin, wystawionego w Sędzynie 23 XII 1763 roku, s. 405.

B r u d n i a

Wieś należąca do dóbr stołowych bp. włocławskiego, a w niej kościół drewniany, przez obecnego zarządcę gruntownie naprawiony, w niektórych częściach nawet całkowicie odbudowany, pw. św. Michała Archanioła. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Opis stanu świątyni. Ołtarz wielki pw. św. Michała Archanioła i ołtarz boczny św. Anny oraz trzeci, którego wezwania nie podano. Sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne oraz książki, s. 405-412.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię i dziesięciny oraz inwentarz gospodarski, s. 412-420.

Pięć odpisów dokumentów odnoszących się do parafii, s. 420-421.

Porządek nabożeństw, s. 421.

Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Zagajewice, Wola Stanomińska, Stanomin i Osniszczewko, s. 421.

Organista – Mikołaj Mocki, mający własne uposażenie, s. 421-422.

Rektor kościoła – Wojciech Adranowski od 1739 roku, s. 422.

Dekret reformacyjny wystawiony w Brudni 28 I 1764 roku, s. 423-426.

²⁷² Strony 375-404 zostały odłączone z tej księgi.

M u r z y n n o²⁷³

Wieś królewska w zarządzaniu Augustyna Bnińskiego, z kościołem drewnianym, niedawno odbudowanym staraniem aktualnego zarządcy parafii, pw. św. Mateusza Apostoła. Prawo patronatu należało do monarchy. Opis wyglądu świątyni. Ołtarz wielki – pw. Matki Bożej, ołtarz boczny – Przemienienia Pańskiego. Wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, s. 425-429.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny oraz inwentarz gospodarski, s. 429-435.

Wsie parafialne: Murzynno, Nowa Wieś, Murzynek, Klepary, s. 435.

Wspomniano o odpisach, znajdujących się w parafii, z wizytacji z 1706 roku oraz o odpisie z liber beneficiorum, dotyczących tej parafii, s. 435.

Porządek nabożeństw, s. 435-436.

Rektorem był Mateusz Swadowski od 1733 roku. Organista – Michał Kościński, s. 436.

Dekret reformacyjny z 2 II 1764 roku, s. 437-441.

W ł ó k i²⁷⁴

Wieś należąca do uposażenia opactwa koronowskiego. Świątynia stara, wymagająca odbudowy, pw. św. Marii Magdaleny. Prawo patronatu należało do opata z Koronowa. Opis wnętrza kościoła. Ołtarz wielki pw. Matki Boskiej, ołtarze boczne: św. Marii Magdaleny, św. Józefa i św. Rocha. Sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 443-447.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny, inwentarz gospodarski, s. 447-449.

Porządek nabożeństw, s. 449-450.

Wsie parafialne: Włóki, Karulewo, Zławieś, osady młyńskie Chełszcząca (pewnie obecna Chełmszczonka), Trzęszcz, s. 450.

Rektor kościoła – Adam Hyncowski od 1758 roku.

W u d z y n²⁷⁵

Wieś opactwa koronowskiego, w której znajdował się kościół filialny parafii Włóki, murowany, pw. św. Mikołaja, prawa patronatu opata z Koronowa. Opis stanu świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Boskiej i ołtarz boczny św. Barbary i św. Mikołaja. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne, s. 450-452.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię i dziesięciny, s. 452-454.

Porządek nabożeństw, s. 454.

Dekret reformacyjny dla parafii Włóki i Wudzyn, wystawiony we Włókach 20 II 1764 roku, s. 454-462.

D ą b r ó w k a²⁷⁶

Wieś dziedziczna Barbary z Kraszewskich i Józefa Czapskich, w której świątynia drewniana, zbudowana staraniem Wojciecha z Bnina Bnińskiego, w 1729 roku,

²⁷³ W księdze nazwę tę zapisano „Murzyn”.

²⁷⁴ Parafia ta znalazła się w diecezji chełmińskiej. Potem kościół we Włókach był filialnym parafii Dóbrzc.

²⁷⁵ Po 1818 roku znalazła się w diecezji chełmińskiej.

²⁷⁶ Obecnie parafia Dąbrówka Nowa.

pw. św. Jakuba Mniejszego Apostoła. Prawo patroku należało do właścicieli wsi. Znajdowały się tu relikwie niektórych świętych z dokumentami autentyczności oraz były przywileje odpustowe. Ołtarz wielki, pw. Matki Boskiej i ołtarz boczny św. Rocha i Koronowania [cierniem] Pana Jezusa. Wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, s. 462-469.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, łąki, dziesięciny, meszne, zapisy pobożne, prawo propinacji oraz inwentarz gospodarski, s. 469-474.

Szpital, teraz wprawdzie nieistniejący, posiadał własne uposażenie, s. 474.

Porządek nabożeństw, s. 474-475.

Wsie parafialne: Dąbrówka, Sitno Małe, Trzciniec, Sitno Wielkie, Wojnowo, Pietruszka, Osowice, Mochel, Ossowa Góra, Pawłówek, Kruszyn, Smolary, Cielę, Grądy Ossowickie, Trzciniec Strzelewski, s. 475.

Rektor kościoła – Michał Gabrielski od 1753 roku, s. 475.

Strzelewo

Wieś szlachecka, należąca do Konstantego Bnińskiego, ze świątynią drewnianą, pw. św. Doroty, prawa patronatu miejscowego dziedzica. Ołtarz wielki – pw. św. Doroty i ołtarz boczny – Matki Boskiej i św. Michała Archanioła. Inwentarz paramentów liturgicznych, s. 475-477.

Zabudowania parafialne i uposażenie, s. 477-478.

Wykaz posiadanych w parafii odpisów dawnych wizytacji z 1595 roku i z 1724 roku oraz pełen odpis testamentu z 18 VIII 1668 roku Jana Fałęckiego z Kotomierza, czyniącego zapisy na rzecz kościoła. Testament ten został oblatowany w aktach grodu bydgoskiego w 1669 roku, s. 478-481.

Dekret reformacyjny dla parafii Dąbrówka i Strzelewo, wystawiony w Dąbrówce 6 III 1764 roku, s. 481-489.

Solec [Kujawski]

Miasto (oppidum) królewskie w posiadaniu Tadeusza Jaraczewskiego. Znajdowała się tu świątynia, przed laty, kosztem Moszczeńskiego (brak imienia), kasztelana brzeskiego, wystawiona. Aktualny proboszcz odbudował ją od podstaw, też jako drewnianą, pw. Świętej Trójcy, chociaż dawniej było wezwanie św. Stanisława. Prawo patronatu należało do monarchy. Opis wyglądu świątyni. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy, chociaż u góry był też wizerunek Matki Boskiej. Ołtarz boczny św. Stanisława i Matki Boskiej. Był jeszcze ołtarz czwarty z obrazem św. Anny, przez lud uważanym za łaskami słynący. Inne sprzęty kościelne. Cmentarz i otoczenie. Wykaz paramentów liturgicznych, s. 491-498.

Bractwo św. Anny. Starszym bractwa był Józef Sylwestrowicz, rajca z Solca. Bractwo posiadało przywilej odpustowy, s. 498.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii, szczególnie bogate w ziemię, której poszczególne części dokładnie wyliczono. Należały się także dziesięciny. Inwentarz gospodarski, s. 498-505.

Porządek nabożeństw, s. 505.

Miejscowości parafialne: Miasto [Solec] i wsie: Przyłubie Wielkie, czyli Polskie, Przyłubie Małe, czyli Niemieckie, Otorowo, Makowiska, Fletno, Żułwina, osady młyńskie Otoroski i Rudzyński, Zuzela, Kabat, Kępa, Lejce, s. 505.

Dawniej był wikariusz – Fabian Lipiński, ale przed 4 laty dopuścił się skandalu. Organista Marcin Głębowiecki, s. 505-506.

Rektor – Wojciech Lipiński od 1759 roku, s. 506.

Dekret reformacyjny wystawiony w Solcu 4 II 1764 roku, s. 506-516.

F o r d o n²⁷⁷

Miasto (oppidum) królewskie, należące do wójtostwa bydgoskiego. Świątynia murowana, konsekrowana przez sufragana włocławskiego, [Franciszka] Łackiego²⁷⁸. Zbudowana w 1566 roku pw. św. Mikołaja. Opis stanu wnętrza świątyni. Były przywileje odpustowe. Ołtarz wielki Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Ołtarze boczne: Zmartwychwstania Pańskiego, św. Barbary, w kaplicy św. Anny, czwartego ołtarza bocznego bliżej nie opisano, s. 516-516²⁷⁹.

Bractwo św. Anny, prawnie założone, posiadające swoje dokumenty i uposażenie. Był też cech szewców, s. 516-517.

Ciąg dalszy opisu świątyni i wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, s. 518-526.

Zabudowania parafialne i bogate uposażenie, w tym wieś Jarużyn. Inwentarz gospodarski. Wykaz mieszkańców Jarużyna i opis tego folwarku. Parafia posiadała też spore zapisy, z których pobierano procent oraz dziesięciny, s. 526-542.

Zobowiązania płynące z pobożnych zapisów, s. 542-543.

Wykaz przywilejów parafii, których dokumenty na miejscu się znajdowały. Ogółem wyliczono 42 pozycje, s. 543-548.

Porządek nabożeństw, s. 548-549.

Miejscowości parafialne: Fordon miasto i wieś: Fordonek, Las, Miedzna, Strzelce, Jarużyn z dwoma młynami, Palc, Nicponia, Ryczkowo, Jasieniec, s. 549.

Był kapelan z zakonu karmelitów. Liczącą ok. 1100 osób parafią powinien opiekować się sam proboszcz. Rektorem [proboszczem] był Józef Słomiński od 1761 roku, s. 549-551.

Dekret reformacyjny wystawiony w Fordonie 10 II 1764 roku, s. 551-568.

O s i e l s k²⁸⁰

Wieś należąca do dóbr kapituły włocławskiej. Świątynia drewniana, pw. Narodzenia Matki Bożej. Dokument erekcyjny parafii miał zginąć podczas najazdu szwedzkiego. Prawo patronatu należało do kapituły włocławskiej. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej. Ołtarz boczny Przemienienia Pańskiego i św. Jana Chrzciciela. Inwentarz paramentów liturgicznych, s. 568-572.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, ogrody, dziesięciny i zapisana suma na procent. Inwentarz gospodarski, s. 572-577.

Wykaz trzech dokumentów dotyczących parafii, s. 577.

Katalog książek znajdujących się w parafii, obejmujący około 25 pozycji, s. 578-580.

²⁷⁷ Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

²⁷⁸ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. Chodyński, *Biskupi sufragani*, s. 46-49.

²⁷⁹ Pomyłono paginowanie i po s. 517 wpisano s. 515, stąd cztery strony są podwójnie liczone.

²⁸⁰ Teraz nazwa brzmi „Osielsko”, a parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

Wsie parafialne: Osielsk, Niemcze, Czarnówek, folwark Rybieniec, Niwy, Chrachol (pewnie obecny Grochol), młyn Zamczysko i młyn Smukała, s. 679.

Porządek nabożeństw taki, jak w innych parafiach, s. 579-580.

Rektor kościoła – Jan Zieliński od 1741 roku, s. 580.

Dekret reformacyjny wystawiony w Osielsku 13 II 1764 roku, s. 580-590.

Ż o ł ę d o w o²⁸¹

Wieś dziedziczna Teodora Moszczyńskiego, starosty brzesko-kujawskiego, ze świątynią drewnianą, pw. Świętego Krzyża, prawa patronatu miejscowych dziedziców. Stan wnętrza świątyni. Ołtarz wielki – pw. Świętego Krzyża, ołtarz boczny – Pięciu Ran Pana Jezusa i Matki Boskiej Bolesnej. Wykaz paramentów liturgicznych, s. 590-593.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny i zapisane sumy na procent, s. 593-594.

Porządek nabożeństw. Niektórzy parafianie w niedziele i święta korzystają z posługi kapelana dworskiego, zakonnika franciszkanina z Bydgoszczy, ale nie podano, przy jakim dworze. Innowierców było 11 osób oraz pewna ilość Żydów, s. 594.

Wsie parafialne: Żołędowo, Jastrzębie, Myślęcinek, folwark Dąbrowa, młyn Dolny, Humer, Knieja, Zdrojczyńska, Jagodowo, Wymysłowo, Łączyska, s. 595.

Zarządcą kościoła był Jan Zieliński, ten sam co w Osielsku, ale rezydujący w Osielsku, od 1741 roku, s. 595.

Dekret reformacyjny, wystawiony 14 II 1764 roku, s. 595-605.

D o b r c z²⁸²

Wieś dziedziczna kapituły włocławskiej, ze świątynią drewnianą, tylko poświęconą, pw. św. Wawrzyńca i św. Małgorzaty, prawa patronatu tejże kapituły. Opis wnętrza świątyni. Był przywilej odpustowy z racji bractwa Pocieszenia Najświętszej Marii Panny. Ołtarz wielki – Pocieszenia Najświętszej Marii Panny, ale też z obrazem św. Józefa, ołtarze boczne trzy, a mianowicie: św. Małgorzaty, św. Wawrzyńca oraz w kaplicy, fundowany przez Gądeckich, ołtarz św. Jana Nepomucena. Kaplica ta posiadała własne uposażenie i płynące stąd zobowiązania. Dalszy opis stanu kościoła oraz wykaz paramentów liturgicznych, bardzo licznych, s. 605-619.

Uposażenie parafii, a więc zabudowania parafialne, grunta i dziesięciny. Wykaz inwentarza gospodarskiego, s. 619-625.

Wykaz ośmiu dokumentów znajdujących się w parafii, dotyczących jej przywilejów i praw, s. 625-626.

Obowiązki proboszcza z tytułu fundacji Gądeckich, s. 626.

Porządek nabożeństw taki, jak w innych parafiach, s. 626.

Wikariusz – Wojciech Karwoski, ale posiadał beneficjum w Kaczewie. Za niego odprowadzał wikariusz, Szymon Baśka, kaptan wagabunda. Organista – Wojciech Przegórkiewicz. Zarządcą był Józef Byszewski, kanonik lwowski, dziekan bydgoski, od 1740 roku, s. 626-627.

²⁸¹ Także i ta parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

²⁸² Teraz nazwa brzmi „Dóbrcz”, zaś parafia w 1818 roku znalazła się poza diecezją kujawsko-kaliską i została włączona do diecezji chełmińskiej.

Wsie parafialne: Dóbrcz, Trzeciewiec, Gądecz, Gądeckie Olędry, Kusowo, Borowno, Pisciń, Zalesie, Kotomierza, Trzebień, Sienno, s. 627.

Dekret reformacyjny wystawiony w Dobrczu 18 II 1764 roku, s. 627-638.

K o r o n o w o²⁸³

Miasto (oppidum) należące do opata koronowskiego. Świątynia oddzielona od klasztoru, położona w środku miasta, murowana. Dawniej nosiła wezwanie Bożego Ciała, a obecnie św. Andrzeja Apostoła. Prawo patronatu należy do cystersów koronowskich, na mocy inkorporacji tej parafii, potwierdzonej przez Stolicę Apostolską²⁸⁴. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, z obrazem patronki, starożytnym, przywiezionym z Moskwy, ofiarowanym przez opata Ignacego Gnińskiego. U góry był obraz Przemienienia Pańskiego. Ołtarz boczny Andrzeja Apostoła i Antoniego Padewskiego. Inne przedmioty kościelne i wykaz paramentów liturgicznych, s. 639-644.

Świątynia posiadała relikwie i przywileje odpustowe, s. 644-645.

Zabudowania parafialne i uposażenie w ziemię i dziesięciny, s. 645-647.

Miejscowości parafialne: Miasto Koronowo i wsie: Przedmieścia Koronowa, Stary Dwór, Nowy Dwór, Skarbiewo, Wjisko, folwark Olszcirka, s. 647.

Porządek nabożeństw, s. 647-648.

Rektor parafii – Karol Brzeziński, wyznaczony przez opata (pewnie zakonnik cysterski) i wikariusz – Chryzostom Trzemkowski, zakonnik. Opat może ich z każdą chwilą zmienić, s. 648.

Kościół szpitalny w Koronowie, zbudowany na sposób tzw. pruskiego muru. Opis wyglądu świątyni. Nosi wezwanie Świętego Ducha, fundowany i założony przez Stanisława Makowieckiego, opata koronowskiego, w 1604 roku i inkorporowany do klasztoru w Koronowie przez bp. włocławskiego Piotra Tylickiego (1604-1607) 26 II 1606 roku. Ołtarz wielki z obrazem Świętej Trójcy. Ołtarz boczny św. Walentego, którego tu otaczano czcią szczególną i św. Rocha. Pozostałe wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne. Szpital dla ubogich i jego pomieszczenia. Obok stał browar z wszystkimi niezbędnymi urządzeniami do warzenia piwa, s. 649-652.

Dekret reformacyjny wystawiony w Koronowie 29 II 1764 roku, s. 652-661.

B y s z e w a²⁸⁵

Wieś inkorporowana do opactwa w Koronowie za zgodą Stolicy Apostolskiej i bp. Włocławskiego. Świątynia murowana, konsekrowana, pw. Świętej Trójcy, prawa patronatu opata z Koronowa. Opis wnętrza świątynia. Znajdowały się tu relikwie świętych, a także świątynia posiadała przywileje odpustowe. Ołtarz wileki pw. Matki Boskiej, której obraz uchodził za łaskami słynący. Ołtarz boczny Świętej Trójcy i św. Wojciecha, ale były tu także obrazy innych świętych patronów: dobrej śmierci i od zarazy. Ołtarz św. Józefa. W kaplicy Zwiastowania Najświętszej Marii Panny też musiał być ołtarz. Inne sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 661-667.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii w ziemię, meszne i czynsze od zapisanych sum, s. 667-670.

²⁸³ Parafia ta też znalazła się w diecezji chełmińskiej.

²⁸⁴ Wiadomości tu podane, że w 1326 roku papież Urban IV potwierdził tę inkorporację, zawierają błąd.

²⁸⁵ Dawna siedziba opactwa cysterskiego. Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

Wsie parafialne zostały wyliczone przy zobowiązaniach mesznego i były to: [By-szewa], Gogolina, Trzemiętowo, Wierzchucin. Buszkowy, Więzowno, osada młyńska Duner, Wrzęsiny, Olszyny, s. 670.

Rektor parafii – Mikołaj Liskiewicz, zakonnik cysterski, aktualny przeor z Koronowa, s. 670.

Dekret reformacyjny wystawiony w Byszewie 2 III 1764 roku, s. 670-675.

W t e l n o²⁸⁶

Wieś należąca do uposażenia opactwa koronowskiego, ze świątynią drewnianą, zbudowana przed około siedemdziesięciu laty (ok. 1690 roku) przez opata koronowskiego, Ignacego Gnińskiego, pw. Matki Boskiej i św. Michała Archanioła. Prawo patronatu należy do opatów z Koronowa. Aktualny jednak proboszcz był z prowizji papieskiej z 1758 roku. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, ale były też inne obrazy. Były relikwie, wprawdzie niewielkie i bez dokumentów autentyczności oraz bractwa: św. Antoniego Padewskiego, św. Michała Archanioła i Dobrej Śmierci. Były pewne przywileje odpustowe. Ołtarz boczny św. Stanisława, św. Mikołaja, św. Apolonii, św. Antoniego z Padwy. Wykaz innych sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, s. 675-684.

Zabudowania parafialne, uposażenie dokładnie opisane, na które składała się ziemia, pobożne zapisy i meszne z wsi parafialnych: Wtelno, Gościeradz, Szczutрки, Tryszczyń, Janowo. Inwentarz gospodarski, s. 684-696.

Katalog ok. 25 ksiązek, s. 696-697.

Rektor kościoła – Maciej Zdunowski od 1758 roku, s. 697-698.

Dekret reformacyjny wystawiony we Wtelnie 4 III 1764 roku, s. 698-704.

B y d g o s z c z

Miasto (civitas) królewskie. Kościół murowany, nad rzeką Brdą, pw. św. Marcina i św. Mikołaja oraz św. Wojciecha i św. Stanisława. Prawo patronatu należało do monarchy. Opis wnętrza świątyni, liczne relikwie w relikwiarzach, ale nie wszystkie posiadały dokumenty autentyczności. Przywileje odpustowe, w tym także związane z bractwem Świętej Trójcy, s. 704-707.

Ołtarze w tym kościele: ołtarz wielki Ukoronowania Najświętszej Marii Panny, na który były zapisy i to dosyć liczne, s. 707-710.

Ołtarze boczne: św. Rocha; Matki Boskiej, także z zapisanym funduszem; św. Antoniego Padewskiego; Cierniem Ukoronowania Pana Jezusa; św. Mikołaja; św. Barbary, posiadający własne uposażenie; św. Tadeusza; św. Michała Archanioła z własnym uposażeniem; św. Katarzyny z funduszem; jeszcze jeden ołtarz, uposażony, ale nie podano wezwania. Ponadto przy tej świątyni znajdowały się cztery kaplice: Św. Sebastiana z uposażeniem; Zmartwychwstania Pańskiego z uposażeniem; św. Anny z uposażeniem; św. Jana Apostoła z uposażeniem, s. 710-721.

Pozostałe wyposażenie świątyni i paramenty liturgiczne, także i te, które do poszczególnych ołtarzy i kaplic przynależały, s. 721-748.

Zabudowania należące do parafii bydgoskiej, uposażenie w placy i ziemię, dziesięciny. Podano wykaz dokumentów, w których jest mowa o tych należnościach, wiadomości o zapisach na parafię, prawo propinacji oraz wyrębu drewna w lasach byd-

²⁸⁶ Parafie tę włączono do diecezji chełmińskiej.

goskich. Tak prepozyt bydgoski, jak i mansjonarze, i kapelani kaplic stojących poza miastem, mieli zapewnione utrzymanie z tych licznych fundacji, s. 749-766.

Kaznodzieja był zawsze wybierany spośród zakonników jezuitów, s. 767.

Kantora aktualnie nie było, ale miasto powinno się o niego postarać, ponieważ było dla niego uposażenie, s. 767.

Zakrystianin – Tomasz Kochowicz był opłacany przez magistrat, s. 767.

Witrykusi, czyli prowizorzy, spośród mieszczan bydgoskich: Maciej Rychlicki i Piotr Wardom, s. 767.

Miejscowości parafialne: miasto Bydgoszcz, trzy przedmieścia bydgoskie, Zamczysko, Zachceice, Bielawki, Bartodzieje Wielkie, Grodztwo, Brzoza, Stryszek, Przyłęki, Siersk Polski, Krusinek Polski, Grądy, Kapuściska Wielkie, Bartodzieje Małe, Kapuściska Małe, Siersko Niemieckie, Kępa Przyłęcka, Grądka Zielonka, Cielę, Krasinek Niemiecki, Białe Błota, Biedaszkowo, Bielice, Glinki, Łochowo, Żal się Boże, Szuszkówka. Ponadto folwarki: Bocianowo, Szwederowo, Gorzyczkowo, Wilczak, Wilczę, Piecek, Kozilacha, Nowydwór, Zimnawoda, Drzewianowo, Wilczegarło, Rupiennica, Łochowiec, Nowa Erekcja, Działy, Opławiec, Miedzna, Drzewce, Murowaniec, Lisi Ogon, s. 767.

Porządek nabożeństw, s. 767-768.

Rektor kościoła – Antoni Żukiński, kanonik kruszwicki, zarządca z Tuczna, s. 768.

Kościół szpitalny *Ś w i ę t e g o K r z y ż a*, na przedmieściu Chwytowo, przy drodze wiodącej do Poznania, zbudowany w 1582 przez Walentego Kołodzkiego, burgrabiego bydgoskiego, konsekrowany przez bp. Hieronima Rozrażewskiego (1581-1600) w 1596 roku. Prawo patronatu należało do magistratu miasta. Najświętszego Sakramentu nie przechowywano. Ołtarz wielki pw. Chrystusa Ukrzyżowanego i z takimże obrazem, zasuwany obrazem św. Walentego. Ołtarz boczny Matki Boskiej i Zdjęcia z Krzyża. Wygląd wnętrza świątyni, wyposażenia w sprzęty i paramenty liturgiczne, s. 769-775.

Mieszkanie dla kapelana, s. 775.

Uposażenie tego kościoła, s. 775-777.

Prebendarzem był Wawrzyniec Dutkowski od 1744, s. 777-778.

Kaplica na przedmieściu Kujawskim, pw. św. *S t a n i s ł a w a*, wymagająca już naprawy. Ołtarz wielki św. Stanisława i z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Ołtarz boczny Matki Boskiej i Chrystusa Ukrzyżowanego. Wyposażenie kaplicy w potrzebne sprzęty, s. 778-779.

S z p i t a l przy kaplicy św. Stanisława, zbudowany przez nieżyjącego już obywatela miasta, Jana Hofmana, murowany. Opis tego budynku i innych towarzyszących, w tym też mieszkanie dla prebendarza, s. 779-780.

Uposażenie tej kaplicy. Witrykusami byli: Walenty Radomski i Józef Krzemieński. Kapelana nie było, s. 780-783.

Kaplica *Ś w i ę t e j T r ó j c y*, położona poza murami miasta, konsekrowana przez bp. Stanisława Karnkowskiego (1567-1581) 20 V 1579 roku, prawa patronatu magistratu miasta, murowana. Trzy ołtarze. Ołtarz wielki Matki Bożej Częstochowskiej, ołtarze boczne: Chrystusa cierpiącego i Świętej Trójcy. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 783-788.

Uposażenie tej kaplicy w ogrody i role oraz czynsze płacone z miasta, s. 788-792.

Prebendę tę miał kapelan kaplicy św. Anny w kościele parafialnym, Bibczyński (imienia nie podano), s. 792.

Szpital *Świętego Ducha*, położony przy kościele [Świętego Ducha] i przy klasztorze sióstr [św. Klary], posiadał swoje uposażenie, tu opisane. Opis zabudowań tego przytułku, w którym było aktualnie sześciu podopiecznych. Prowizorami tego przytułku byli Michał Tylman i Adam Urbanowicz, mieszczenie bydgoscy, s. 792-793.

Kaplica *św. Idziego*, dawniej kościół parafialny w Bydgoszczy, teraz przeznaczona dla katolików niemieckiego pochodzenia, z nadania bp. włocławskiego, Stanisława Sarnowskiego (1677-1780), 11 I 1679 roku. Ta murowana kaplica leży na przedmieściu Bosackie, w pobliżu klasztoru bernardynów. Są w niej cztery ołtarze. Ołtarz wielki św. Idziego. Ołtarze boczne: Matki Boskiej, św. Antoniego i Jezusa Ukrzyżowanego. Opis wyposażenia w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne. Kapelanem był zakonnik franciszkański, z pochodzenia Niemiec, sprawując tu normalne duszpas-terstwo, z tym że sakramenty chrztu i małżeństwa były sprawowane w kościele parafialnym. Obok kościoła, a nawet w samej świątyni, chowano zmarłych. Uposażenie tej kaplicy zostało opisane w dawnych wizytacjach, tu cytowanych, s. 793-797.

Dekret reformacyjny dla parafii bydgoskiej, kaplic i wszystkich kategorii [duchowieństwa]. Zwrócono uwagę, że tylko dwóch kapłanów pracuje w Bydgoszczy, nie licząc zakonników, a sam prepozyt rezyduje poza parafią bydgoską, s. 797-826.

Dekanat kruszwicki²⁸⁷

L u d z i s k o²⁸⁸

Wieś należąca dożywotnio do Angeliki z Żychlińskich Trzeińskiej, w której jest świątynia drewniana, stara, ale jeszcze w dosyć dobrym stanie, pw. św. Mikołaja, prawa patronatu dziedziców wsi. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Boskiej Loretańskiej, ołtarz boczny św. Mikołaja i drugi, którego wezwania nie podano. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 829-833.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny i zapisy. Wykaz odpisów pięciu wizytacji parafii, s. 833-836.

Wsie parafialne: Ludzisko, Niemojewko, Krusza Podlodowa Wielka i Mała, Biskupice, Piotrkowice, Skalmierzewice, Górki, Odrzychowo, Mątwy, sporna z parafią Ostrowo koło Pakości wieś Kołuda za jeziorem i Sielec, s. 836.

Porządek nabożeństw, s. 836.

Rektor parafii – Wojciech Szczepański od 1753 roku, s. 837.

Kaplica we wsi Kołudy, niewizytowana, wg oświadczenia kanonik gnieźnieńskiego Kołudzkiego, prepozyta z Rzeczycy, posiadała wszystko co potrzebne do nabożeństw. Druga kaplica we wsi Krusza Duża, także niewizytowana, stąd nie ma wiadomości, czy posiadała paramenty liturgiczne.

W *M a r k o w i c a c h*²⁸⁹ znajdował się klasztor karmelitów trzewickowych, ale ani przeor, ani inny zakonnik nie okazał dokumentów, czy zakonnicy posiadali odpo-

²⁸⁷ Napis na wolnej stronie 828.

²⁸⁸ W tekście nazwa brzmi „Ludzisko”.

²⁸⁹ Obecnie jest tam parafia i sanktuarium Matki Bożej prowadzone przez księży oblatów Marii Niepokalanej.

wiednie upoważnienia do spowiadania i innych czynności duszpasterskich, s. 837-838.

Dekret reformacyjny wystawiony w Ludzisku 25 III 1764 roku, s. 838-842.

R z a d k w i n

Wieś dziedziczna klasztoru norbertanek ze Strzelna, z kościołem drewnianym, według dokumentu erekcji wystawionego przez prepozyta infułata ze Strzelna, Pawła Wolskiego, 12 VI 1718 roku, był konsekrowany przez sufragana wrocławskiego, Wojciecha Ignacego Bardzińskiego²⁹⁰, w 1715 roku pw. Najświętszego Imienia Jezus. Prawo patronatu należało do zakonnic. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. św. Anny i ołtarze boczne: św. Antoniego Padewskiego i Matki Boskiej. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 843-847.

Zabudowania parafialne, w tym przytułek dla ubogich, uposażenie w ziemię, dziesięciny i inwentarz gospodarski, s. 847-855.

Wsie parafialne: Rzadkwin, Bronisław i Ciechrz, s. 855.

Porządek nabożeństw był taki, jak w innych parafiach, s. 855.

Proboszczem parafii był Andrzej Dąmbrowicki od 1760 roku. Był organista. Nie było nauczyciela, chociaż dawniej uczono dzieci. Przytułek nie posiadał własnego uposażenia, s. 855.

Dekret reformacyjny wystawiony w Rzadkwinie 27 III 1764 roku, s. 856-858.

G ę b i c e²⁹¹

Miasto (oppidum) królewskie, dożywotnio posiadane przez Kossowskiego, z kościołem murowanym, pochodzącym z 1315 roku, pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty. Prawo patronatu należało do monarchy, ale w 1760 roku zostało ono cedowane na infułata ze Strzelna. Opis wnętrza świątyni. Siedem ołtarzy, w tym ołtarz wielki pw. św. Mateusza i boczne: Świętego Ducha, św. Aniołów Stróżów, św. Anny, św. Barbary, Jezusa Ukrzyżowanego i Matki Boskiej. Bractwo Różańca świętego i św. Anny, obydwaj z własnym uposażeniem. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 859-867.

Zabudowania parafialne, uposażenie w grunta, dziesięciny i zapisy, oraz prawo propinacji. W tym były też zapisy na nieistniejącą już kaplicę Świętego Ducha, która niegdyś stała na Przedmieściu Wójtowskim, s. 867-874.

Miejscowości parafialne: Miasto Gębice i wsie: Dzierżazna, Procyń, Różanna, Nowa Wieś i opuszczona wieś Sucharzewo, s. 874.

Porządek nabożeństw taki, jak w innych parafiach, s. 875.

Rektorem kościoła był kanonik regularny z Witowa (koło Piotrkowa Trybunalskiego) od 1763 roku, a wikariuszem był Herman Jelonek, zakonnik z tego samego klasztoru. Organisty nie było, s. 875.

Dekret reformacyjny wystawiony w Gębicach 29 III 1764 roku, s. 875-881.

O s t r o w o [Mogileńskie]

Wieś dziedziczna prepozyta infułata ze Strzelna z kościołem drewnianym, zbudowana po upadku poprzedniego w 1694 roku, przez Teofila Grzembskiego, prepo-

²⁹⁰ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Chodyński, *Biskupi sufragani*, s. 67-69.

²⁹¹ Nazwa pisana jeszcze przez „Gembice”.

zyta infulata ze Strzelna. Dokumentu erekcyjnego tej nowej świątyni nie było, z wątkiem dokumentu wystawionego 12 VI 1720 roku i przechowywanego w Strzelnie. Kościół nosił wezwania: św. Józefa, Najświętszego Serca pana Jezusa, św. Doroty i św. Apostołów Piotra i Pawła. Konsekrowany przez sufragana wrocławskiego, [Wojciecha Ignacego] Bardzińskiego, 3 VII 1718 roku. Prawo patronaty należało do prepozyta ze Strzelna i zakonnic. Opis wnętrza świątyni. Cztery ołtarze, w tym ołtarz wielki pw. św. Józefa i ołtarze boczne: św. Piotra i Pawła, Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Boskiej. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 882-887.

Zabudowania parafialne, uposażenie w grunta, dziesięciny i inwentarz gospodarski, s. 887-891.

Zobowiązania proboszcza płynące z uposażenia danego na ten cel, a więc utrzymywanie organisty i przepisany porządek nabożeństw, według aktu erekcyjnego, wystawionego przez Pawła Wolskiego, prepozyta strzelneńskiego, 12 VI 1720 roku. Aktualnie te zobowiązania nie były wypełniane, a porządek nabożeństw w kościele parafialnym był taki, jak w innych parafiach, s. 891-893.

Rektorem kościoła był Adrian Racichowski, zakonnik norbertanin, zaś wikariuszem sprawującym duszpasterstwo, ale bez nominacji bp. wrocławskiego, a tylko na mocy polecenia prepozyta ze Strzelna, był zakonnik norbertanin Baltazar Stankiewicz. Organistą był Łukasz Smiłowski, s. 893-894.

Dekret reformacyjny wystawiony w Ostrowie 30 III 1764 roku, s. 894-897²⁹².

K o ś c i e s z k i

Wieś dziedziczna Franciszka Wysockiego ze świątynią starą i już zniszczoną, niegodną być nazwaną „domem zamieszkania Pana Zbawiciela”, pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Nie było wiadomym przez kogo zbudowana, a konsekrowana, jak to wynikało z napisu na ścianie, w 1522 roku. Prawo patronatu należało do miejscowego dziedzica. Opis wnętrza kościoła. Cztery ołtarze, w tym ołtarz wielki pw. św. Anny, ołtarze boczne: Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Boskiej i Ukoronowania Pana Jezusa. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 938-943.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny, s. 943-947.

Porządek nabożeństw, s. 947.

Dawniej był przytułek, ale aktualnie nie wiadomo nawet gdzie stał, s. 947.

Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszynek, Golejewo, Sierakowo, Mirosławice, Witkowo, Proszyska, Nowa Kolonia, Chrosna, Łęg, Lachmirowice, Siemionki i Włostowo, s. 947-948.

Rektor parafii – Fabian Miaskowicz od 1739 roku, s. 948.

Dekret reformacyjny wystawiony w Kościeszkach 4 IV 1764 roku, s. 948-953.

P o l a n o w i c e

Wieś prawem dożywotnim w posiadaniu Adama Lasockiego, a w niej kościół drewniany pw. św. Klemensa, prawa patronaty miejscowego dziedzica. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy, ołtarz boczny Matki Boskiej i św. Klemensa. Pozostałe wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 954-960.

²⁹² Po tej stronie następuje strona 938. Brakujące strony zostały odłączone zapewne przy przekazywaniu księgi do Gniezna z Wrocławka. Były to parafie: Skulsk, Broniszewo i Warzymowo, które pozostały przy Wrocławku, w diecezji kujawsko-kaliskiej.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię i dziesięciny oraz zapisy, w tym także na bractwo św. Barbary, s. 960-966.

Porządek nabożeństw taki, jak w innych parafiach, s. 966.

Wikariuszem był Michał Smardzewski. Organista – Andrzej Ziłski, s. 966-967.

Wsie parafialne: Polanowice, Jankowo, opuszczona wieś Starczewo, Sokolniki, Książ, Sukowy, Rucewo, Sławęcin, Cykowo, Baranowo, Giżewo, Racice, Kijowice, s. 967.

Zarządzał parafią Florian Ostromęcki od 1758 roku, s. 967.

Kaplica św. B a r b a r y w Sukowach, pw. św. Barbary, filialna w parafii Polanowice. Drewniana, przed dziesięcioma laty naprawiana przez dziedzica dóbr Sukowy. Przypuszcza się, że była tylko poświęcona. Opis wnętrza świątyni i bardzo skromnego wyposażenia, tak że dla odprawiania nabożeństw brano potrzebne paramenty liturgiczne ze świątyni parafialnej. Własnego uposażenia nie posiadała. Proboszcz odprawiał tu jedynie w święto św. Apolonii i św. Barbary. Było bractwo, ale bez kanonicznej erekcji, ale był przywilej odpustowy na święto św. Barbary i św. Apolonii z 1758 roku. Bractwo to posiadało zapis 2000 florenów polskich uczyniony przez Apolonię Wilkszycką, s. 967-969.

Dekret reformacyjny wystawiony w Polanowicach 5 IV 1764 roku, s. 969-973.

C y k o w o – prebenda

Początków i fundacji tej prebendy nie znano, ponieważ prebendariusz, archidiacon płocki, Małowieski (imienia nie podano), był podczas wizytacji nieobecny. Kaplica ta została odbudowana przez poprzedniego prebendarza, Mikołaja Linkiewicza. Opis świątyni i jej niewielkiego wyposażenia. Uposażenie tej prebendy stanowiła wieś Cykowo, gdzie znajdował się folwark beneficjalny oraz dziesięciny z różnych, tu wymienionych wsi, i prawo propinacji. Inwentarz gospodarski. Obowiązek dwóch mszy tygodniowo, ciężący na mocy fundacji na baneficjacie, jak mówiono, pod jego nieobecność, wypełniano w kolegiacie kruszwickiej. Inne nabożeństwa powinny być w samej kaplicy, s. 974-976.

Dekret reformacyjny wystawiony w Cykowie 5 IV 1764 roku, s. 976-977.

S ł a w s k [Wielki]

Wieś należąca do dóbr stołowych biskupstwa włocławskiego. Świątynia została ostatnio odbudowana jako murowana, kryta dachówką, kosztem Antoniego z Głogowy Kossowskiego. Nosiała wezwanie św. Bartłomieja. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Nawa mniejsza, czyli prezbiterium, pozostało ze starej świątyni drewnianej. Tylko jeden ołtarz, stary, z obrazem Matki Boskiej. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia w potrzebny sprzęt kościelny i paramenty liturgiczne, s. 978-982.

Zabudowania parafialne i uposażenie w ogrody, ziemię, dziesięciny oraz procenty od zapisanych sum. Inwentarz gospodarski, s. 982-986.

Porządek nabożeństw, s. 986.

Proboszczem był Andrzej Gniewisz, spełniający obowiązki dziekana foralnego kruszwickiego. Organista był, s. 986-987.

Wsie parafialne: Sławsk, Bożejewice, Buszkowice, Żerniki, Janowice, Przedwojewice, Tupadły, Rozniaty, Kobylniki, s. 987.

Przytułek nie posiadał własnego uposażenia, s. 987.

Dekret reformacyjny wystawiony w Sławsku 6 IV 1764 roku, s. 987-989.

Stodoły

Wieś, na mocy przywileju monarszego, dziedziczna kanoników regularnych konwentu z Trzemeszna, w której świątynia drewniana, w części od nowa wystawiona, pw. św. Wojciecha, patronatu opata trzemeszeńskiego. Konsekrowana razem z klasztorem w Trzemesznie przez bp. włocławskiego, Hieronima Rozrażewskiego (1581-1600), 20 VII 1590 roku. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki pw. św. Wojciecha, ołtarze boczne: Chrystusa Ukrzyżowanego i Matki Boskiej. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne, s. 990-995.

Zabudowań parafialnych nie było, ponieważ uposażenie wydzierżawiono, a zarządca mieszkał we dworze, a tylko trzy chaty na ziemi parafialnej odbudowane z funduszu beneficjalnego przez dwór. Opis wyposażenia w ziemię i dziesięciny. Wykaz inwentarza gospodarskiego (chyba musiał być złączony z inwentarzem dworskim), s. 995-997.

Do parafii należała sama wieś Stodoły, s. 997.

Porządek nabożeństw taki sam, jak w innych parafiach, s. 997.

Zarządcą był kanonik regularny z Trzemeszna, Piotr Krzywosądzki, od 6 VI 1759 roku, ale ten 26 III 1764 roku zmarł i zastępował go inny zakonnik z Trzemeszna, Faustyn Borowicz, s. 997-998.

Dekret reformacyjny wystawiony w Stodołach 7 IV 1764 roku, s. 998-1001.

Strzelno

Miasto (oppidum) należące do prepozyta infułata, zakonników kanoników premonstratensów. W mieście tym znajdował się kościół parafialny i klasztor norbertanek, fundowany przez Aleksandra, księcia kujawskiego, w 1112 roku, jak to wynika z przechowywanego w Strzelnie oryginalnego dokumentu pergaminowego. Świątynia murowana, wspaniała, jak żadna inna parafialna, konsekrowana w 1216 roku przez bp. włocławskiego Bartę, na co też był zachowany dokument. Wybór prepozyta, który z przywileju Stolicy Apostolskiej miał prawo używania mitry i pastorału, należał do zakonnic i kapituły włocławskiej, nad czym czuwał bp włocławski lub jego delegat. Zatwierdzał ten wybór opat norbertanów z Wrocławia, a kanonicznej instytucji dokonywał bp włocławski. Zwyczaj ten ciągle był zachowywany. Opis wnętrza świątyni, która posiadała też kilka przywilejów odpustowych. Ołtarz wielki, wspaniały i pięknie przyozdobiony, miał obraz Matki Boskiej, a w górnej kondygnacji wyobrażenie Świętej Trójcy. Ołtarzy bocznych było czternaście, ale tu ich nie opisano. Inwentarz paramentów kościelnych znajdował się w zakrystii, ale tu go nie przytoczono. Wyliczono inne sprzęty kościelne wewnątrz kościoła. Opis wyglądu świątyni, krytej dachówką, s. 1002-1005.

Zabudowania kościelne i klasztorne w jednym kompleksie. Klasztor murowany, należycie wyglądający. Wykaz dziesięcin, s. 1005²⁹³.

²⁹³ Nie wiadomo dlaczego nie wyliczono całego uposażenia, które było bardzo duże. Zresztą cały protokół wizytacji parafii Strzelno jest potraktowany bardzo skrótowo i pobieżnie.

Miejscowości parafialne: miasto Strzelno i wsie: Młyny, Sławsk Mały, Łąkie, Rzegotki i Wronowy. Te dwie ostatnie wsie należały do szlachty, s. 1005.

Rektorem kościoła był Józef z Łuczyc Łuczycki, kanonik wrocławski²⁹⁴, prepozyt infułat, wybrany w 1736 roku, który dla siebie i innych kapłanów otrzymał jurysdykcję do spowiadania w 1763 roku, na trzy lata, s. 1005.

Szpital w 1762 roku od nowa wystawiony przez zakonika Józefa Nowackiego, drewniany. Posiadał on własne uposażenie, s. 1005-1006.

Kościół szpitalny pw. Świętego Ducha, fundowany za miastem w 1463 roku przez Jana Lukaw, prepozyta ze Strzelna. Posiadał własne uposażenie, s. 1006.

Dekret reformacyjny wystawiony w Strzelnie 9 IV 1764 roku. Osobiście podpisał ten dekret, a pewnie i całą księgę przygotowaną w czystopisie, Marcin Mikołaj Trojnarowski, prepozyt koprzywnicki, delegowany wizytator generalny, s. 1006-1008.

Indeks kościołów wizytowanych, w tej księdze opisanych, s. 1102-1103.

²⁹⁴ Biogram, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 559-562.

**DAS REPETORIUM DER IM ERZDIÖZESANARCHIV
IN GNESEN AUFBEWAHRTEN VISITATIONSBUCHER
DER DIÖZESE KUJAWIEN-POMMERN.
ERSTER TEIL**

(Zusammenfassung)

Das präsentierte Repetorium des Priesters Witold Kujawski stellt eine Kontinuierung der Reihe von Repetorien von Visitationsbüchern der Diözese Kujawien-Pommern dar. Diesmal wurden Bücher analysiert, die sich im Erzdiözesanarchiv in Gnesen (Gniezno) befinden, wohin sie infolge der polnischen Teilungen und der administrativen Teilungen der polnischen Kirche gelangten.

Im ersten Teil des Repetatoriums wurden sieben Bücher besprochen. Fünf davon bilden Bücher von Generalvisitationen des Archidiakonats Kruszwica (Dekanate Kruszwica, Inowrocław, Bydgoszcz, Gniewkowo und Raciąż):

1. Visitation von 1582-1599, durchgeführt im Auftrag des Bischofs von Kujawien-Pommern Hieronim Rozrażewski (S. 151-190);

2. Visitation von 1699, durchgeführt im Auftrag von Stanisław Dąbski von Lubraniec von Jan Michtarowski, Archidiakon von Kruszwica und Domherr von Włocławek (S. 190-202);

3. Visitation von 1712, durchgeführt im Auftrag des Bischofs von Kujawien-Pommern Konstanty Szaniawski von Paweł Wolski, Archidiakon von Kruszwica (S. 202-214);

4. Visitation von 1729-1730, durchgeführt in der Amtszeit von Bischof Krzysztof Antoni Szembek (S. 214-232),

5. Visitation von 1763-1764, durchgeführt im Auftrag von Antoni Kazimierz von Ostrów Ostrowski, des Bischofs von Włocławek und Pommern, von den Domherren von Włocławek Marcin Mikołaj Troynarski und Łukasz Płachecki (S. 243-267).

Das sechste Buch enthält ein Protokoll der Dekansvisitation des Dekanates Inowrocław von 1743, durchgeführt vom Dekan Józef Kozłowski nach den vom Suffraganbischof von Włocławek Franciszek Kanigowski vorgegebenen Prinzipien (S. 233-241).

Das siebente Buch enthält ein Protokoll der Visitation des Klarissinnenklosters in Bromberg (Bydgoszcz), die 1760 von Bischof Antoni Kazimierz von Ostrów Ostrowski durchgeführt wurde (S. 241-243).

Włodzimierz Bielak

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich